

Julkaisuja
2 • 2015

Suomen Sotilassosiologinen Seura r.y.

Viipuri 20.6.1944

Suomen Sotilassosiologisen Seuran
tutkiva seminaari 19.11.2014

Risto Sinkko ja Göran Lindgren (toim.)

Sampo Ahto
Olli Harinen
Göran Lindgren

- Knut Pippingin hengessä -

Viipuri 20.6.1944

Suomen Sotilassosiologisen Seuran tutkiva seminaari
Knut Pippingin hengessä 19.11.2014

Risto Sinkko ja Göran Lindgren (toim.)

Suomen Sotilassosiologinen Seura r.y.

Finlands Militärsociologiska Sällskap r.f.

Military Sociological Society of Finland (MISSOF)

Kannen kuva: Viipurin linnassa liehuu Suomen lippu 18. kesäkuuta
1944. Kuva: SA-kuva / sot. virk. Eino Nurmi.

© Suomen Sotilassosiologinen Seura ja kirjoittajat

www.sotilassosiologia.fi

ISBN 978-952-68363-2-4 (nid.)

ISBN 978-952-68363-3-1 (PDF)

ISSN 2342-9968 (painettu)

ISSN 2342-9976 (verkkajulkaisu)

Juvenes Print, Tampere 2015.

SISÄLTÖ

Lukijalle	4
Seminaarin avaus	6
Sotahistoriallisen seuran puheenvuoro	9
Sampo Ahto: Viipuri menetetään lähes taistelutta 20.6.1944	10
Yhteenveto Sampo Ahdon esittämistä Viipurin menetyksen sotilaallisista syistä	25
Olli Harinen: 20.Prikaatin 6.komppanian poistuminen asemistaan Neil Smelserin paniikkiteorian näkökulmasta	39
Göran Lindgren: Eikö Viipuria ollut tarkoitukseen puolustaa kesällä 1944?	58
Paneelikeskustelu ja yleisökysymykset	75
Lue lisää Viipurista	91
Kirjoittajat ja seminaarin puheenjohtajat	93

LUKIJALLE

HYVÄ SOTAHISTORIASTA JA VIIPURIN KESÄN 1944 TAPAHTUMISTA KIINNOSTUNUT LUKIJA.

Edessäsi on ”terästetty” kooste Suomen Sotahistoriallisen Seuran yhteistyössä Suomen Sotahistoriallisen Seuran kanssa järjestämän seminaarin 19.11.2014 esitelmistä.

Tuo ”terästäminen” tarkoittaa sitä, että kysymyksessä on toimitettu dokumentti, joka ei kaikilta osiltaan ole autenttinen kuvaus seminaarin tapahtumista. Esitelmiä on osin muokattu ja täydennettykin niin, että ne ovat paremmin luettavissa. Osittain tällä varmistetaan myös se, että esitelmäsiijät saavat näin jälkikäteen julki kaiken sen tärkeänä pitämänsä, mikä jäi tiukan aikataulun vuoksi seminaarissa sanomatta. Tämä koskee erityisesti maisteri Lindgrenin esitelmää.

Eversti Sampo Ahdon esitelmä on litteroitu tilaisuudessa tehdyn äänitallenteen perusteella, ja hän on korjannut ja tarkistanut tekstin. Eversti Ahto halusi kirjoitetusta ohjelmasta poiketen pitää koko esityksensä yhtenäisenä. Siksi hänen esityksensä dokumentoinnin perään on tekstiin lisätty Göran Lindgrenin toimittama tiivistelmä hänen esitelmässään esittämistään sekä muista erilaisista lähteistä peräisin olevista sotilaallisista syistä, jotka johtivat Viipurin katastrofiin 20.6.1944.

Näin täyttyy seminaariohjelmassa luvattu kolmijako: sotilaalliset syyt, käyttäytymistieteelliset syyt sekä teoria, jonka mukaan kaikki olisikin johtunut salaisesta sopimuksesta, että Viipuria ei tultaisi tosissaan puolustamaan.

Tohtori Harinen on halunnut kirjoittaa esityksensä Viipurin katastrofin käyttäytymistieteellisistä syistä aivan uudelleen ja uusimman tieteellisen tiedon varassa. Tämä on ymmärrettävää, koska hänen esitelmänsä seminaarissa oli suhteellisen vapaamuotoinen ja ”keskusteleva”.

Paneelivaihe on jouduttu toimittamaan suhteellisen kovalla kädellä. Koska eversti Ahto ei voinut jäädä paikalle seminaarin loppuun saakka, paneelissa keskityttiin sen puheenjohtajan, kenraali Airion johdolla vastaamaan yleisön kysymyksiin, jotka oli jouduttu aikataulusyistä lykkäämään seminaarin loppuun. Äänentoiston ongelmista johtuen tämä vaihe oli hyvin vaikea dokumentoida kirjallisesti. Tärkeimmät ja selkeimmät kysymykset sekä vastaukset niihin on kuitenkin pyritty toistamaan tässä tekstissä. Yleisön kommenttipuheenvuoroista on otettu mukaan vain ne, jotka edistivät seminaarin teemaa.

Seminaarin järjestäjät haluavat vielä esittää pahoittelunsa sen johdosta, että seminaarista muodostui tilaongelmien vuoksi yllättäen ”positiivinen katastrofi”. Järjestäjät olivat jopa mielestään ottaneet jonkinlaisen riskin varatessaan Tieteiden talon suuren salin, johon mahtuu 130 henkeä. Kahvitarjoilussa oli varauduttu 100 henkeen. Kun paikalle sitten ilmaantui yli kaksinkertainen määrä asiasta kiinnostuneita, se oli täydellinen yllätys. Positiivinen tietysti ihmisten mielenkiinnolla mitaten mutta ajoissa paikalle saapuneiden

noin 100 ihmisen kannalta tietysti katastrofi, kun istumapaikkaa ei löytynyt. Erityinen kiitos kärsivällisyydestä heille, jotka jaksoivat salin perällä seisten kuunnella seminaarin alkupuolen esitelmät. Kahvitauon jälkeen istumapaikat jo riittivätkin kaikille.

Toivottavasti tämä seminaaridokumentti edes osittain korvaa kaikille sen pettymyksen ja epämukavuuden, josta seminaarissa jouduttiin kärsimään. Dokumentti on toimitettu sähköisessä muodossa noin 200:aan seminaarissa annettuun sähköpostiosoitteeseen. Se on myös luettavissa ja tallennettavissa Sotilassosiologisen Seuran kotisivuilla osoitteessa www.sotilassosiologia.fi.

Samassa osoitteessa on myös tarjolla mahdollisuus tutustua Seuran aikaisempiin julkaisuihin, joista mainittakoon vuonna 2007 pidetyn Viipuri -seminaarin dokumentti. Sivustolla on myös tietoa mahdollisuudesta liittyä Seuran jäseneksi. Tervetuloa mukaan!

Antoisia lukuhetkiä!

Pertti Salminen

Kenraalimajuri, Suomen Sotilassosiologisen Seuran puheenjohtaja

KUNNIOITETUT SOTIEMME SOTAVETERAANIT, HYVÄT NAISET JA MIEHET!

Maamme kohtalo ratkaistiin 70 vuotta sitten. Karjalan kannaksella kesällä 1944 käydyt jatkosodan ratkaisutaistelut ovat siten tänä vuonna olleet niin median kuin suuren yleisönkin mielenkiinnon kohteena. Taistelujen eräs kulminaatiopiste, dramaattinen ja tutkijoiltakin osin selittämättömäksi jäänyt Viipurin taistelu 20.06.1944 herättää edelleen sotahistoriasta ja sotilasjohtamisesta kiinnostuneissa uteliaisuutta. Miten oli mahdollista, että Suomen toiseksi suurin kaupunki Viipuri, jota oli käsketty puolustaa kaikin keinoin, menetettiin lähes taistelutta muutamassa tunnissa? Mitä siellä oikein tapahtui? Mikä oli sotilaallisten syiden osuus? Mikä oli käyttäytymistieteellisten, sotilassosiologisten ja sotilasspsykologisten syiden osuus? Onko asiasta uutta tutkimustietoa?

Suomen Sotilassosiologinen Seura ry:n piiristä käynnistyi kymmenisen vuotta sitten kehittämishanke, jonka tarkoituksena on tuottaa tämän sotahistoriallisen tapausesimerkin pohjalta moderniin käyttäytymistieteeseen ja uusiin tutkimustuloksiin rakentuvaa kadettien ja reservin johtajien opetusaineistoa. Kyse ei ollut niinkään sotahistoriasta, vaan sotilasjoukon käyttäytymistä ja johtamista koskevan modernin käyttäytymistieteellisen tiedon opettamisesta. Moderni käyttäytymistiede on sotatieteidenkin alalla avannut tieteenalojen välisiä rajoja, ja perinteinen sotahistoria on saanut rinnalleen uusia käyttäytymistieteellisiä selitysmalleja, joita hankkeessa on hyödynnetty. Niiden avulla tapausesimerkki, Viipurin taistelu, on voitu avata aivan uudella tavalla.

Hankkeen eräänä ideana on ollut opettaa keskeisiä, mutta teoreettisesti vaikeita asioita sotilaiden käyttäytymisestä ja johtamisesta sodan ajan olosuhteissa ja taistelussa mahdollisimman havainnollisesti yhdistämällä ne dramaattiseen, todelliseen tarinaan Viipurin taistelusta 20.6.1944. Havainnollistamista on vahvistettu opiskelijoiden matkoilla taistelun aidoille tapahtumapaikoille.

Tukeakseen kehittämishanketta Suomen Sotilassosiologinen Seura ry järjesti 19.4.2007 Viipurin taistelua 20.6.1944 käsittelevän koko päivän seminaarin. Seminaari oli menestys, ja sen esitelmistä tuotettiin Maanpuolustuskorkeakoulun Johtamisen laitoksen ja Käyttäytymistieteiden laitoksen opetusaineisto, jota on käytetty vuosien ajan kadettien ja sotatieteiden maisterien opetuksessa.

Nyt on tullut aika päivittää Viipurin taistelua koskeva tällä välillä kertynyt tutkimustieto tämän seminaarin voimin. Sotilassosiologinen Seura haluaa jo tässä vaiheessa kiittää Suomen Sotahistoriallista Seuraa hyvästä yhteistyöstä seminaarin suunnittelussa ja toteutuksessa. Kuten ohjelmasta ilmenee, seminaarissa pyritään keskittymään sotilassosiologisiin ilmiöihin.

Seminaarin esitelmistä tuotetaan kirjallinen kooste, joka tulee jälleen olemaan asiasta kiinnostuneiden saatavilla sähköisessä muodossa. Myös vuoden 2007 seminaarijulkaisu on edelleen saatavissa pdf -versiona. Jos kirjoitatte sähköpostiosoitteenne salin perällä olevaan listaan, saatte julkaisut sähköpostin liitetiedostona. Ne ovat myös ladattavissa Sotilassosiologisen Seuran kotisivuilta www.sotilassosiologia.fi.

Arvoisa yleisö! Avaan täten seminaarin ja siirryn sen puheenjohtajan rooliin.

Pentti Airio

Prikaatikenraali, Sotahistoriallisen Seuran puheenjohtaja

HYVÄT LÄSNÄOLIJAT, SOTAHISTORIAN HARRASTAJAT!

Suomen Sotahistoriallinen Seura antaa kehyksen tälle Viipurin viimeinen päivä seminaarille. Viitataan kartta-animaatioon Euroopan rajoista, viitisen tuhannen vuoden aikana Euroopassa tapahtuneet rajamuutokset. Jos katsotte tarkoin, niin huomaatte, että varsinkin Saksan suunnalla vilkkuu aika tiheästi, kun 1300 -luku alkaa olla ohi. Siellä vasemmassa ylänurkassa kulkee vuosiluku. Tätä taustaa vasten meidän tulee muistaa Viipurissa, että Viipuri oli ensin noin viisisataa vuotta ruotsalainen kaupunki, sitten se oli 50 vuotta venäläinen kaupunki, noin sata vuotta Suuriruhtinaskunnan osa ja osa Venäjää. Suomalainen kaupunki se oli vain vajaat 30 vuotta, kunnes se taas 1944 menetettiin.

Tätä taustaa silmällä pitäen pitää muistaa, että mikään ei ole pysyvää. Tällä hetkellä meillä on lähimuistissa Jugoslavian tapahtumat, nyt on menoillaan Ukrainan tapahtumat, Skotlanti äänesti mahdollisesta rajajärjestelystä, Espanjassa on kuohuntaa, Italiassa pohjoinen ja eteläinen ovat hieman eri mieltä rahojen jaosta.

Siis sotahistoria luo tavallaan kehyksen yhteiskunnallisille muutoksille, ja tutkittavaa siitä riittää. Ja meille kaikille on tarkastelupohja sitten sotahistoriallinen tai sotilassosiologinen. Suomen Sotahistoriallisen Seuran osan tähän seminaariin tuo sotatieteiden tohtori, eversti Sampo Ahto, joka esitelmöi seuraavaksi. Myös Suomen Sotahistoriallisen Seuran puolesta toivotan teidät tervetulleiksi.

Animaatio saatavilla: <https://www.youtube.com/watch?v=WFYKrNptzXw>.

Sampo Ahto

Eversti, sotatieteiden tohtori h.c.

VIIPURI MENETETÄÄN LÄHES TAISTELUTTA 20.6.1944

En ryhtynyt mielelläni laatimaan tätä esitystä, kahdestakin syystä. Ensimmäinen on se, että tulee pakostakin esitetyksi jälkiviisautta, joka on viisauden imelin laji. Kun itse tietenkin tiedän jälkikäteen, mitä on tapahtunut ja mitä ehkä olisi pitänyt tehdä, on kovin kevyttä lähteä toisia arvioimaan. Toinen syy on se, että ainakin loppuelinvuosinani haluaisin pysytellä erossa ikävistä asioista. Siten kertoisin mielelläni Viipurin valtauksista 1941, mutta en sen menettämisestä.

TAPPIOIDEN MAHDOLLISUUDESTA

Miten yleensä tappioita syntyy kunniakkaillekin armeijoille? Sellaista armeijaa, joka vähänkin pitempään on ollut olemassa, ei olekaan ilman, että sillä olisi ollut myös suuria tappioita. Tappioita on joskus häpeällisiksikin kutsuttu. Meidän armeijamme ei ole millään tavalla poikkeus. Yleensä ottaen voimme olla ylpeitä siitä, mitä Suomen puolustusvoimat ovat aikaiseksi saaneet. Niin britit voivat olla ylpeitä kunniakkaasta armeijastaan, saksalaiset uljaasta sotaväestään, Ranskan armeija Napoleonin teoista, Italian armeija ehkä vähän vähemmän mutta kyllähän heiltäkin jotain mainittavaa löytyy. Joka tapauksessa kaikkia armeijoita ovat kohdanneet myös tappiot, miksei siis myös meidän armeijamme. Viipurihan on nyt sellainen.

TAPPIOIDEN SYISTÄ

Minkälaiset tekijät yleensä aiheuttavat sen, että tällaisia usein vaikeasti selitettäviä tappioita tulee? Yksi on kyvyttömät komentajat – heitä löytyy. Olkoon esimerkkinä vaikkapa roomalaisista Varus, joka lähti Teutoburgin metsään ja antoi siellä kolmen legioonansa tuhoutua. Hän oli rohkea mies, mutta komentajaksi kyvytön. Kyvyttömät komentajat ovat siis yksi tekijä, jotka aiheuttavat näitä katastrofeja. Kyvyttömyyden syitä voidaan esittää monia – komentajat saattavat olla liian vanhoja, saattavat olla sairaalloisia, saattavat olla huonokuntoisia, kokemusta voi puuttua, yksinkertaisesti he ovat tyhmiä, mikä on kyllä tietenkin inhimillinen ominaisuus.

Toinen tekijä ovat katastrofaaliset suunnitelmat. Ne ovat suunnitelmia, jotka jälkikäteen osoittautuvat katastrofaaliseksi, jopa erittäin puutteelliseksi. Jälkikäteen katsoen voi ajatella, että kun katastrofaalinen suunnitelma on tehty, niin tavallaan tappio on ennakoitu jo ennen taistelun alkua.

Kolmantena ovat arvovaltasyyt, jotka aiheuttavat epätarkoituksenmukaisia päätöksiä. Usein niissä on politiikka mukana. Poliitikot sekaantuvat asioihin ja vaikuttavat siihen, että sotilasjohtajien on tehtävä ratkaisuja, joita he eivät tekisi ilman näitä poliitikkojen sekaantumisia. Kuitenkin arvovaltasyyt saattavat aiheutua pelkästään sotilasjohtajienkin tunnepitoisesta ajattelusta.

Neljäs syy on liiallinen itseluottamus. Luotetaan liikaa ehkä omien isien sankaritekojen tai omien entisten saavutusten perusteella siihen, että kyllä tästä taas selvitään. Tähän liittyy usein myös vihollisen aliarviointi. Komentajina voi olla myös primadonnatyyppisiä, jotka uskovat, että heiltä kaikki menee hyvin.

Viimeisenä syynä tulee mieleeni joukkojen pettäminen. Syystä tai toisesta joukoilla on huono moraalit, ja näin ollen taistelu menee vikaan tämän takia. Muita tekijöitä ovat puutteellinen kokemus ja huono sekä puutteellinen koulutus. Nämä kaikki ovat löydettävissä ehkä myös kesän 1944 taisteluja analysoitaessa.

TAISTELUT ENNEN VIIPURIA

On yleisesti tiedossa, että hyökkäys tuli ylijohdolle yllätyksenä. En puutu tähän yksityiskohtaisemmin. Miehet etulinjassa sen sijaan aavistivat, ja lähes tiesivät, että kyllä tässä kohta jotakin tapahtuu. Ylempänä tähän ei kuitenkaan jaksettu uskoa. Yleinen arvio oli, että kyllä hyökkäys tulee, mutta todennäköisesti vasta joskus heinäkuun puolella. Mutta se tulikin jo kesäkuun ensimmäisellä puoliskolla. Tosin välittömästi ennen hyökkäystä, käsitys alkoi jo päämajassakin elää aika voimakkaana, että vihollinen saattaa lähteä liikkeelle nopeammin kuin oli oletettu. Kokonaiskuvaksi jää silti riittämätön valmistautuminen.

Seuraavaksi otan esille pääaseman paikan sijainnin. Pääasemahan ei ollut aivan järkevissä paikoissa. Vuonna 1941 hyökkäys oli pysäytetty tietylle tasalle. Valkeasaaren alueella käyneet tietävät seudun valtavat aukeat ja pellot – niillä aukeilla nyt oltiin. Vuonna 1941 olisi ehkä päästy vähän eteenkinpäin, jolloin tiettyjä mäkiä olisi tullut meidän haltuumme. Kuitenkaan sinne ei menty, koska hyökkäys käskettiin pysäyttää ja niin jäätin pelloille.

Taktiikkammehan on yleensä ollut sellainen, että asemat pyritään sijoittamaan puolustukselle edulliseen maastoon. Tämä paikka ei nyt kuitenkaan ollut edullinen – silti siellä nyt oltiin. Asemia oli vaikea linnoittaaakin, sillä maasto oli hiekkaista, ja vähän syvemmälle kaivettaessa pohjavesi tuli vastaan. Linnoittaminen oli siis erittäin vaikeata. Lisäksi venäläiset olivat samoilla pelloilla yleensä hieman korkeammalla noin kahdesta sadasta tuhanteen metriin päässä. Eteen ei siis ollut helppo mennä esteitä rakentamaan. Se mikä siellä oli tehtävä, oli tehtävä yöaikaan. Merkillistä kyllä, komentajat olivat tyytyväisiä. Kyllä tässä kestetään!

Keväällä oli käyty keskusteluja siitä, että taempana rakenteilla ollut Vammelsuu-Taipale-asema noin 15–20 kilometrin päässä pääasemasta olisikin ollut varsinainen pääasema, jossa venäläiset torjuttaisiin. Saksalaisten rintamakokemusten perusteella tiedettiin,

minkälainen hirveä tuli-isku tulisi kun venäläiset lähtisivät liikkeelle, miten ilmavoimat takoisivat meidän asemiamme ja niin edelleen. Jos nyt pääasemana ollut asema olisi ollutkin vain verhoava asema, venäläisten valtava tulivalmistelu olisi mennyt tavallaan hukkaan kun oikea pääsema olisikin ollut VT -asemassa.

Näinhän saksalaiset tekivät jo ensimmäisessä maailmansodassa vuonna 1917 odottaessaan liittoutuneiden hyökkäystä. He antoivat valtavan tulivalmistelun mennä hukkaan ja vetäytyivät äkkiä pois sen alta taaempaan asemaan, jossa sitten torjuivat liittoutuneiden hyökkäykset. Tämä esimerkkihän tunnettiin, meilläkin oli siitä kirjoitettu aika paljon. Sitä ei nyt kuitenkaan haluttu seurata. Se johtui varmaan inhimillisestä mukavuudenhalustakin. Oli totuttu jo vanhoihin paikkoihin, ja on aina vaivalloista, kun pitää vaihtaa asemaa.

Minulla on omalta kohdaltakin pienoismittakaavassa esimerkki. Olin RUK:ssa joukkueenjohtajana ja kouluttajana, ja pojat päättivät pimeässä, minne teltat laitetaan. Mäki oli täynnä muurahaisia ja muurahaispesiä, ja kohta oltiin teltoissa muurahaisten vallassa. Annoin pojille tehtäväksi päättää, siirrytäänkö naapurimäelle, jolla ei ehkä olisi muurahaisia. Mutta mukavuudenhalu voitti! Telttojen purkaminen ja uudelleen kokoaminen olisivat niin hankala asia, että mehän jäimme muurahaisten keskelle.

Tässä on nyt ollut vähän samanlainen inhimillinen mukavuudenhalu ja ehkä laiskuuskin kysymyksessä, vaikka näin asiaa ei tietenkään perusteltu. Joka tapauksessa asemat jäivät sinne, missä ne olivat. Tämä ei ole pelkkää jälkiviisautta, sillä jo tuolloin tiedettiin, että pääsema olisi voinut olla taaempana. Vaihtoehtoa ei vain hyväksytty.

Iso kysymys on sekin, että joukkojen määrä oli tietysti liian vähäinen. Itä-Karjalassahan oli enemmän joukkoja kuin Karjalan kannaksella, mutta se johtui siitä, että Itä-Karjala oli niin laaja alue. Joukkojen tiheys Karjalan kannaksella oli selvästi suurempi kuin Itä-Karjalassa. Paasikivi sanoi aikanaan, että Suomen kansan perusvika on se, että meitä on liian vähän, ja tässähän se nähtiin. Paasikivi sanoi myös, että Suomen kansan vika on se, että se on niin tyhmä kansa, mutta väitettä lieventää se, että Paasikivi oli luultavasti kaikista kansoista samaa mieltä!

Joka tapauksessa se, että Itä-Karjalassa näennäisesti oli enemmän voimia kuin Karjalan kannaksella, johtui siitä, että siellä ei voitu vähemmällä voimilla olla. Kun joukkoja aikanaan oli pakon edessä siirrettävä Karjalan kannakselle, Itä-Karjalastakin oli pakko lähteä – hyökkäsivät venäläiset tai ei! Mannerheimhan antoi irtautumiskäskyn jo muutamaa päivää ennen kuin hyökkäys Itä-Karjalassa alkoi. Siellä siis ei voitu olla pienin voimin, jos siellä ylimalkaan haluttiin olla.

Joka tapauksessa Karjalan kannaksella oli merkittävästi vähemmän väkeä kesällä 1944 kuin sitä oli ollut talvisodan aikana, jolloin siellä oli noin 190 000 miestä. Nyt miehiä oli 80 000 – siis selkeästi vähemmän. Neuvostoliiton armeija oli kehittynyt aivan valtavasti tänä aikana. Väkeä sinänsä ei ollut enempää kuin talvisodan aikana, mutta taistelutaktiikka ja sotatekniikka olivat kehittyneet valtavasti. Tämä oli ihan toista kuin Stalinin muutamaa vuotta aikaisemmin puhdistama armeija 1939. Näin jälkikäteen ajatellen tuntuisi oudolta ajatella, että me vallinneessa tilanteessa olisimme voineet pysäyttää venäläiset.

Ei silti, kyllä ylivoimaisiakin hyökkäyksiä on pysäytetty. Itsellänikin oli aikanaan sellainen usko, että toisessa maailmansodassa mitään suurhyökkäystä ei pystytty pysäyttämään. Tämä ei aivan pidä paikkaansa! Esimerkkinä on aivan lähelläkin Viron puolella Narvan ja Sinimäkien taistelu, jossa saksalais-virolais-eurooppalaiset joukot pysäyttivät ylivoimaisen venäläisen hyökkäyksen kuukausiksi 1944. Israelilainen sotahistorioitsija, Martin van Crefeld, Tel Avivin yliopiston sotahistorian professori, on tutkinut tätä asiaa saksalaisten puolelta. Hän on tullut siihen tulokseen, että kun yleisesti sanotaan hyökkääjän tarvitsevan kolminkertaisen ylivoiman, jotta on jonkinlaiset takeet hyökkäyksen menestymiselle, hänen tutkimustensa mukaan saksalaiset pystyivät aina pysäyttämään hyökkäyksen, jos hyökkääjällä oli vain kolminkertainen ylivoima sekä lähes aina, jos hyökkääjällä oli viisinkertainen ylivoima. Saksalaiset pystyivät pysäyttämään hyökkäyksen silloin tällöin myös, jos vihollisella oli seitsenkertainen ylivoima. Mutta kun vihollisen ylivoima yleensä oli viisin-viisitoistakertainen, tuli pää vetävän käteen. Tämä van Crefeldin laskelmakin siis osoittaa, että vihollisen hyökkäyksiä on toisen maailmansodan aikana pysäytetty – ehkei aivan yhdelle viivalle, mutta on kuitenkin pysäytetty.

Venäläisten ylivoima oli kolmin-viisinkertainen Karjalan kannaksella, mutta painopisteessä kymmenkertainen. Jos otetaan huomioon panssarivaunujen, ilmavoimien ja tykistön tuki, ylivoima nousi kymmen-viisitoistakertaiseksi. Tämänkään mukaan suomalaisilla ei olisi ollut mitään mahdollisuutta pysäyttää hyökkäystä niin sanotussa pääasemassa. Kun hyökkäys sitten alkoi tulivalmistelulla ja tiedusteluhyökkäyksillä yhdeksäntenä päivänä kesäkuuta, se ajoi suomalaiset niin sanottuihin tukiasemiin pääaseman takana. Mutta varsinainen hyökkäys tämä ei vielä ollut. Se alkoi vasta kymmenes kuudetta, eikä sitä olisi voitu mitenkään kestää.

Tässä vaiheessa ei ylijohdonkaan käsitys tilanteesta voinut vielä olla aivan selkeä. Tätä kuvaa se, että 20.Prikaati, joka sitten tuli Viipurin puolustajaksi, sai vielä Kannaksen läpimurron tapahduttua käskyn siirtyä Karhumäen puolelle. Sehän oli Syvärin rintamalla ollut linnoittamassa ja eli paljolti vain oleilemassa, joten kokemus etulinjaprikaatina puuttui. Ennen tietoa suurhyökkäyksestä 20.Prikaati oli tarkoitus siirtää Karhumäen alueelle. Näinhän ei olisi ollut asianlaita, jos tilannekuva olisi ollut todellisuutta vastaava.

Sitten tuli uusi käsky: Ei Karhumäkeen! Yksi pataljoona ehti jo sinne kun tuli vasta käsky, että ei sinne vaan Karjalan kannaksen suuntaan, minne prikaati sitten siirtyikin. Karjalan kannaksella taas vetäydyttiin tuolloin osittain sekasortoisesti VT-asemaan, joka oli paikoin keskeneräinen.

Venäläisten ensimmäinen tehtävä oli näennäisesti onnistunut, mutta vain näennäisesti. Tärkein tavoite hyökkääjällä on aina vihollisen elävän voiman tuhoaminen eikä maaston valtaus. Hyökänneen venäläisen 21.Armeijan tehtävän ensimmäinen kohta oli ollut juuri vihollisen elävän voiman tuhoaminen. Se ei siis viholliselta ollut onnistunut. VT-asemassa venäläiset onnistuivat taas hyvin harhauttamaan puolustajaa. Kuvittelimme, että hyökkäys tulisi jatkumaan kohti pohjoista Kivennavan kautta menevän päätien suunnassa. Se suunta oli aika lujasti linnoitettukin. Kuitenkaan venäläiset, tuntiessaan puolustajan miehityksen varsin hyvin, olivat vain hyökkäävinään suomalaisten olettamassa

painopisteessä. Todellinen hyökkäys siirrettiinkin hieman enemmän länteen, Raivolasta pohjoiseen Kuuterselän suuntaan, tai sitten idemmäksi Siiranmäen suuntaan.

Kuuterselän yleisessä suunnassa oli Pajarin 3.Divisioona. Alue oli sille ehdottomasti liian leveä, mutta muita joukkoja ei vielä tässä vaiheessa ollut. Itä-Karjalasta lähdettiin kyllä kiivaasti siirtämään joukkoja Kannakselle, mutta eivät ne sinne ehtineet vielä pitkään aikaan. 3.Divisioonan puolustusalue oli vajaat 30 kilometriä, kun se olisi maksimissaan saanut olla kymmenen kilometriä. Se tarkoitti sitä, että Raivolasta pohjoiseen menevän tien suunnassa, missä venäläiset hyökkäsivät, olleen jalkaväkirykmentin JR 53:n puolustusalue oli noin 12 kilometriä. Se pelkästään oli enemmän kuin divisioonalla olisi saanut olla. Kaiken lisäksi rykmentillä ei ollut kuin kaksi pataljoonaa. Taas jälkikäteen katsoen keskeneräisissä asemissa liian laajalla alueella ollut heikennetty rykmentti ei olisi millään voinut pysäyttää sitä vihollista, joka sinne kohta tuli. Hyvä suoritus puolustukselta oli jo se, että kestettiin muutama tunti.

Pakko asemista oli kuitenkin peräännyä Kuuterselän harjulle, minne tuli tuo sitten tunnettu vastahyökkäyksemme, Panssari-divisioonan vastahyökkäys. Vaikka se menestyi aluksi hyvin, se jouduttiin keskeyttämään, koska venäläiset olivat päässeet murtautumaan myös länteen kohti Suomenlahtea, mistä he sitten lähtivät tunkemaan pohjoiseen. Jos Panssariprikaatin hyökkäystä olisi jatkettu, se olisi itsekkin joutunut mottiin tai joka tapauksessa erittäin uhanalaiseen tilanteeseen. Hyökkäys oli pakko keskeyttää ja taistelu jäi kesken. Oli vetäydyttävä äkkiä pois, ettei olisi käynyt vielä huonommin.

Mutta vaikka venäläiset taas menestyivät, he eivät edelleenkään olleet onnistuneet päätehtävässään, vihollisensa elävän voiman tuhoamisessa. Me saimme ns. elävän voimamme pois, kaottisessa tilanteessa tosin ainakin yksittäisen miehen kannalta.

Vetäydyttäessä jäi paljon tavaraa – vetäytyminen tai viivyttäminen, ne ovat sotatoimista kaikkein vaikeimpia. Ensinnäkin jo moraalilla laskee, kun luovutetaan maata viholliselle. Taaksepäin mennään, sinne jää pakostakin raskasta kalustoa, ja vaikka mitä muuta. Saapasvuoria jäi ja Perkjärvelle jäi armeijamme a-tarvikkeista lähes valtaosa. Kohta niitä alettiin sieltä ampua meidän niskaamme. Tällaisia asioita tietenkin tapahtui. Puhuttiin Kannaksen halkijuoksusta, ja vieläkin puhutaan. Tilanne näytti aivan epätoivoiselta.

Mutta vaikka aika edelleenkin näytti synkältä, eivät venäläiset edelleenkään onnistuneet tuhoamaan suomalaisia. Joukot saatiin pois kolhittuina, mutta ne saatiin pois. Tämä on tietenkin jälkihavainto, jota tuolloin oli vaikea todeta. Venäläiset itse tietenkin olivat voitonriemukkaita ja heidän intonsa vain kasvoi. Hehän olivat onnistuneet etenemään jokseenkin tarkkaan suunnitellun aikataulun mukaisesti.

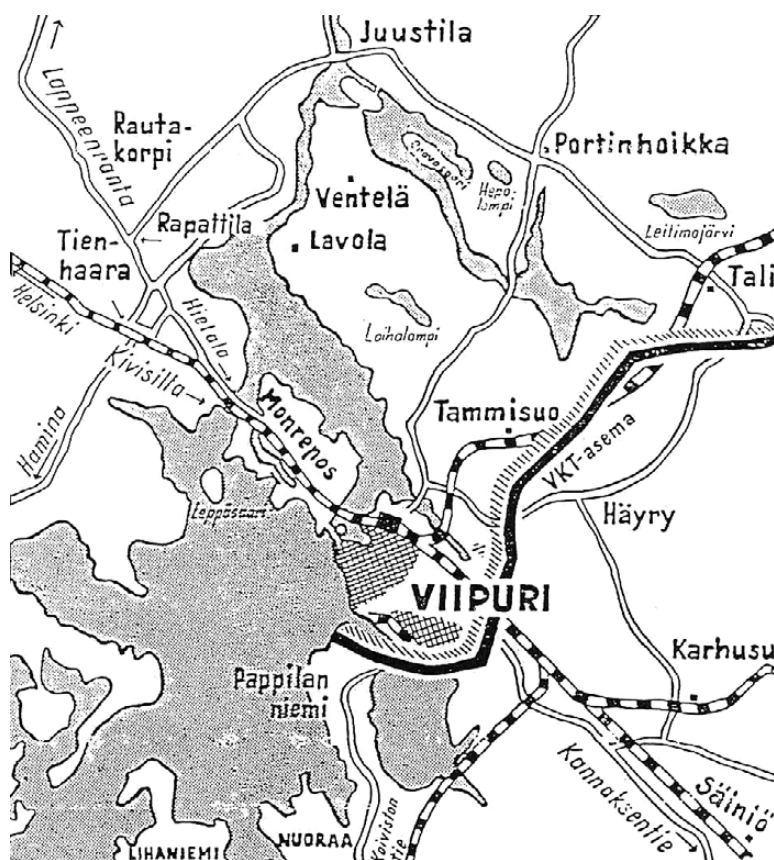
Kun tultiin Viipurin alueelle, kaikki oli suomalaisten puolella improvisoitua. Yleensä sotilailla on aina varasuunnitelma, joka vedetään esiin, kun tilanne tulee, mutta nyt jouduttiin improvisoimaan. 20.Prikaatinkin, joka oli kiireesti tulossa Itä-Karjalasta junakuljetuksin, oli määrä mennä Itä-Kannakselle Raudun suuntaan, josta oli ajateltu vastahyökkäystä venäläisten Viipuria kohti etenevän kiilan sivustaan, mutta sinne ei menty, vaan tuli käsky, että Viipurin suuntaan. Prikaati oli siis pikatilanteen edessä.

TAISTELU VIIPURISTA

Viipuri oli määrätty ehdottomasti pidettäväksi paikaksi. Tässä tulee eteen tuo arvovaltakysymys, joka aikaisemmin todettiin huonoksi asiaksi sotatoimien perustana. Arvovalta ei saisi vaikuttaa, mutta se on aina vaan vaikuttanut. Kyllä se varmaan vielä nykyäänkin vaikuttaa, Ukrainassakin, ja kaikkialla missä aseita käytetään. Siitä on vaikea päästä eroon – niin tässäkin tapauksessa. Olihan kyseessä tärkeä kaupunki, Suomen toiseksi suurin kaupunki, Viipurin linna Suomen maanpuolustuksen symboli ja kaikkea muuta rakasta, mikä Viipuriin liittyy. Ei siitä noin vaan haluttu luopua.

Kuitenkin silmäys kartalle osoittaa, että Viipurin pitäminen tarkoitti sitä, että pyrittiin pitämään sillanpääasema vastarannalla. Tietenkin olisi vaatinut melkoista päätöstä luopua tästä sillanpääasemasta. Ei siitä ollut luovuttu talvisodankaan aikana, ja se oli talvisodassa jopa pystytty pääosin pitämäänkin loppuun saakka. Miksi sitä ei nyt jatkosodan aikana pidettäisi? Ylipäällikön kanta oli nimenomaan, että siitä ei luovuta ja tämä heijastui tietenkin alaspäin. Kenraaliluutnantti Oesch, joka oli nyt määrätty vastikään muodostetun Kannaksen ryhmän eli Kannaksen joukkojen komentajaksi, oli lojaali Ylipäällikölle. En tiedä, mitä hän sisimmässään ajatteli mutta jo pelkästään lojaalisuuttaan hän kannatti Viipurin pitämistä. Hänen alaisensa IV Armeijakunnan komentaja kenraaliluutnantti Laatikainen ei myöskään opponoinut. Kaikki 20.Prikaatin ylemmät esimiehet siis vaativat Viipurin pitämistä.

Eversti Kemppi, joka oli 20.Prikaatin komentaja, suhtautui ilmeisesti varauksella asiaan. Jälkikäteen on oltu sitä mieltä, että mahdollisesti oli salaisia suunnitelmia Viipurin luovuttamisesta Mannerheimin selän takana. En ota tähän muuta kantaa kuin, että luopumisen mahdollisuudesta varmaan keskusteltiin. Se ei vielä osoita mitään salaliittoa tai sen kummempaa. Mutta sen se osoittaa, että ei ollut sataprosenttista luottamusta siihen, että tehtävän toteuttaminen olisi mahdollista. Jos käskyn antaja ei itsekään ole täysin varma asiastaan, ollaan kaltevilla pinnalla. Tällainen heikkous siis takaa löytyy. Oma sisäistä epävarmuutta ei tietenkään näytetty alaisille vaan tehtävä annettiin vakaumuksen rintaäänellä. Niin 20.Prikaati joutui Viipuriin.

Viipurin seutu lähialueineen ja VKT-linjan kulku siellä.

Kuva 1. Viipuri lähialueineen ja VKT-linja. Lähde: Jantti, Lauri: Viipurin viimeinen päivä kesällä 1944, WSOY 1964, s. 39.

Tehtäväänsä nähden joukko oli vähäinen. Viipuriin tuli nyt ainoastaan 20. Prikaati, joka käsitti neljä pataljoonaa – oikeastaan vain kolme, koska yksi näistä pataljoonista meni rautatien toiselle puolelle Maaskolan ratapihan taakse. Ainoastaan kolme pataljoonaa oli varsinaisessa kaupungissa. Siellä oli talvisodan aikana ollut kolme kertaa enemmän väkeä, noin 12 000 miestä. Nyt prikaatin alueella oli vain vähän yli 5 000 miestä ja varsinaisen kaupungin alueella ainoastaan noin 4 000 miestä. Talvisodan aikana, kun Viipuri oli pystytty pääpiirtein pitämään, siellä oli ollut kolme kertaa enemmän miehiä. Neuvostoliiton armeija ei ollut enää lainkaan sama kuin talvisodan aikana. Jo tämä kertoo, että aikamoisen ihmeen olisi pitänyt tapahtua, jotta puolustus kolmella pataljoonalla olisi voinut pitää. Lisäksi epäsuoraa tulta oli liian vähän. Kun Ihantalassa vihollinen pystyttiin torjumaan, tykistön tuli oli yksi perustekijöistä, joka mahdollisti torjuntavoiton. Parhaimmillaan siellä oli 21 patteristoa tukemassa puolustusta. Viipurissa oli kaksi patteristoa. Kaiken lisäksi ampumatarvikkeet loppuivat melkein kättelyssä, ja kohta patteristot olivat ilman ampumatarvikkeita. Lisäksi huolto epäonnistui. Itä-Karjalasta

tulleisiin juniin kaikki ei mahtunut, jolloin jotain oli pakko jättää pois myöhemmän kuljetuksen varaan. Komentaja joutui päättämään, mitä jättää pois ja hän jätti huollon pois. Se tuli vasta 20. päivä aamulla taistelun jo alettua.

Ampumatarvikkeista oli luvattu, että ne saadaan Rautakorven varikosta, jossa niitä kyllä oli. Varikko oli Viipurin takana noin 13 kilometrin päässä. Ampumatarvikkeet piti saada sieltä ja näin ollen tykistöllä ja kranaatinheittimistöllä ei ollut ampumatarvikkeita mukana kuin muutaman tunnin taistelua varten ja niitä piti varoen käyttää. Viipurin taisteluun perehtyneet tietävät, mitä siellä Rautakorven varikolla tapahtui. Sinne lähetettiin toivorikkaana eräs luutnantti, Heikel nimeltään, 40 kuorma-auton kanssa hakemaan ampumatarvikkeita. Kuitenkin häneltä puuttuivat tarvittavat tilauslomakkeet ja niihin liittyvät allekirjoitukset, ja byrokraatti Rautakorvessa ei suostunut antamaan mitään. Kuun sinne lähdettiin uudestaan, uhkailtiin jo aseilla. Kun ampumatarvikkeet lopulta saatiin, ne tulivat vasta iltapäivän alussa, eikä niitä ehditty enää jakaa.

Kun taistelu alkoi aamulla 20. päivä, pystyttiin vielä ampumaan mutta säästellen, kun tiedettiin, että ampumatarvikkeita oli vähän. Kymmenen-yhdentoista aikaan kranaatinheittimien ampumatarvikkeet olivat jo loppuneet. Suunnilleen kolmentoista aikaan voi sanoa, että myös tykistön ampumatarvikkeet olivat lopussa.

Miten nyt puolustautua ilman epäsuoraa tulta? Näinhän se käytännössä oli! Samoin jalkaväen ampumatarvikkeissa oli kysymys vain muutamista kymmenistä patruunoista. Saattoi olla niin, että miehellä oli vain viisi patruunaa kun tultiin iltapäivään. Kuitenkin niitä olisi ollut varikolla vaikka kuinka paljon. Huolto siis epäonnistui perusteellisesti. Syinä olivat kiire, byrokraatia ja mainitsemani inhimillinen tyhmyyskin.

Seuraavaksi tarkastelen panssarintorjuntaa, joka oli sotataidon tärkeimpiä kysymyksiä noina aikoina, ja kai on edelleenkin. Sekin oli kaikkea muuta kuin kunnossa. Prikaatilla oli muutama 45 millin panssarintorjuntatykki sekä 37 millin tykkejä. Saksalaiset nimittivät näitä pieniä panssarintorjuntatykkejä jo vuodesta 1942 lähtien "panssarinkoputuslaitteiksi" sen takia, että ne eivät tehonneet enää tehokkaiisiin taistelupanssarivaunuihin. Näitä siis oli tykkijoukkueilla, mutta ei niiden käytöstä ollut muuta seurausta kuin kumahdus vihollisen panssarivaunuun.

Avuksi tuli sitten yksi panssarintorjuntatykkikomppania, jolla oli 75 millin tykit, kuuluisat saksalaiset 75 K/40 tykit, mutta komppania oli menettänyt jo siinä määrin kalustoaan, että alkuperäisistä kuudesta tykistä oli enää kaksi jäljellä. Nekään eivät olleet varsinaisesti kaupungissa vaan Maaskolan ratapihalla radan toisella puolella Karjalan esikaupungissa. Voimme siis sanoa, että kaupungissa ei ollut yhtään tehokasta panssarintorjuntatykkiä.

Uudet aseet, saksalaiset panssarikauhut ja panssarinyrkit, olivat olemassa. Niitä oli tullut Suomeen jo keväällä 1944, mutta ne oli katsottu niin salaisiksi aseiksi, että ne oli pistetty varikkoihin, jotta vihollinen ei saisi niitä käsiinsä. Mutta eivät niitä saaneet Viipurin puolustajatkaan! Mitä ne varikoilla tekivät? Kun niitä sitten lähdettiin jakamaan, se tapahtui liian myöhään. Ja kun niitä sitten saatiin kesällä 1944 lisääkin, niitä ei osattu käyttää.

Näin kävi myös Viipurissa, jonne saatiin muutama panssarikauhu ja panssarinyrkki. Panssarinyrkit tulivat sinne edellisenä iltana ja yöllä. Siellä ne olivat taisteluhaudan pohjalla kun kukaan ei tiennyt, miten niitä käytettäisiin. Panssarikauhuja oli muutama. Kolmen kauhun kanssa tiettyyn vastahyökkäykseen lähdetessä ne oli ladattu väärin, joten ne eivät laenneet. Panssarintorjunta oli siis lähes olematon. Vihollisella panssarivaunuja kyllä riitti, ja hyviä, toisen maailmansodan parhaita vaunuja.

Viestiyhteydet eivät pelanneet. Kantayhteydet olivat menneet poikki, samoin kenttäpuhelin-yhteydet eivätkä radiot eivät toimineet kunnolla, eli tiedot myöhästyivät jatkuvasti. Tiedot etulinjasta komentopaikalle tulivat liian myöhään ja komentopaikoilla ei tiedetty, mitä alempana tapahtui. Ylemmäksi IV Armeijakunnan esikuntaan tietoja lähetettäessä ei oltu koskaan varmoja, menivätkö ne perille, koska vastauksia ei tullut. Tilannekuvan muodostuminen, jos se jollain tavoin muodostui, oli aina myöhässä siitä, mitä todella tapahtui. Tämä piti paikkansa myös pataljoonien sisällä. Viipurin kaupungissa tärkein yhteysväline oli lähetti, joka ajoi polkupyörällä tai juoksi.

Heikkouksia löytyi siis erittäin paljon. Yksi niistä on ilmatorjunta. Eversti Ahti Lappi, ilmatorjuntaekspertti, onkin kiinnittänyt huomiota siihen, että myös ilmatorjunta puuttui kokonaan. Kaupungissa oli ollut ilmatorjuntaa, mutta se oli siirretty pois taaempana olevien kohteiden suojaamiseen vain vähän ennen kuin taistelu Viipurissa alkoi. Tiedämme kuitenkin, mikä oli venäläisten panos tuolloin ilmassa. Puutteita, kuten näette, oli paljon.

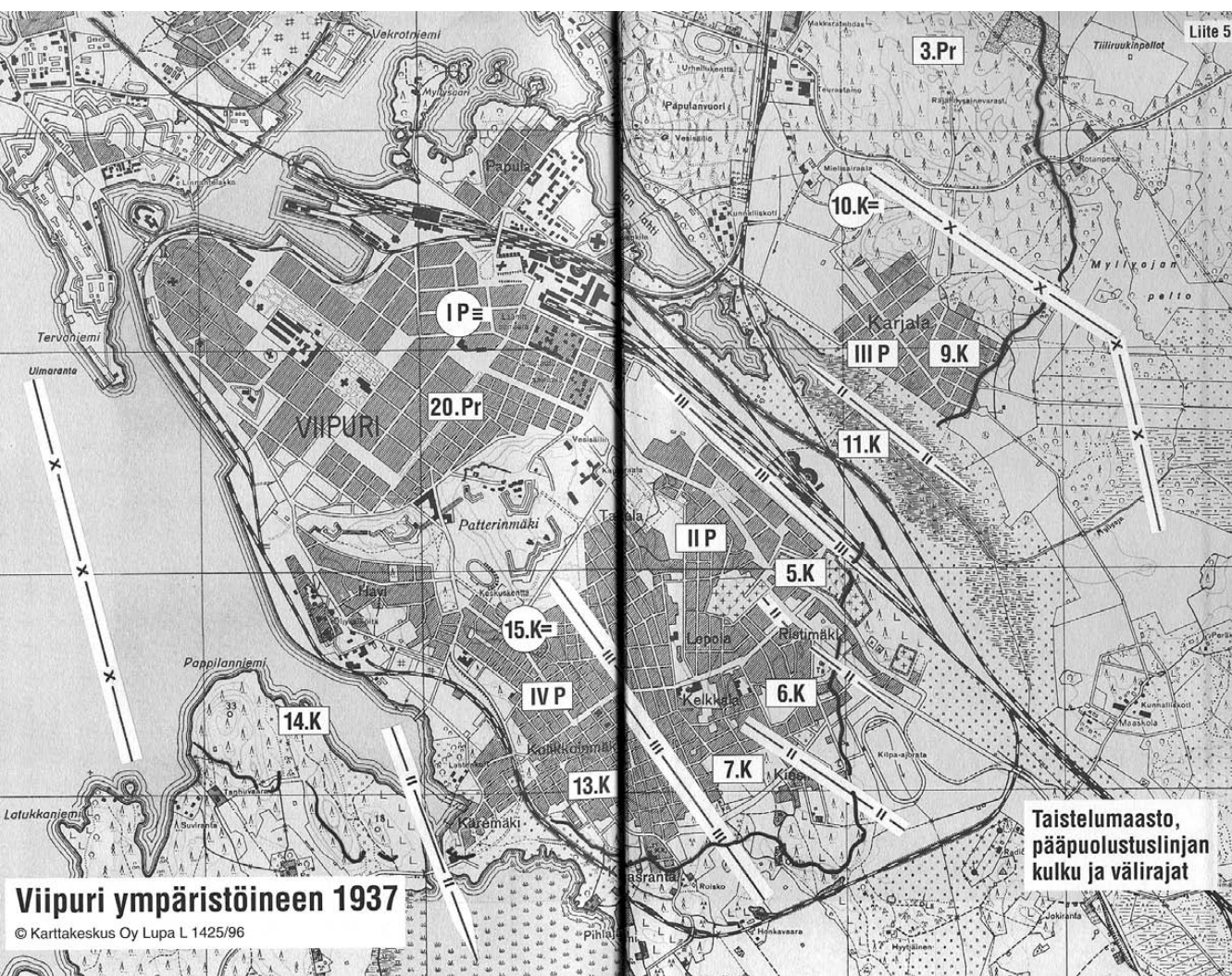
Paljon on puhuttu itse prikaatistakin ja sen laadusta. Se oli muodostettu keväällä 1944, joten joukko-osastohenkeä ei ollut ennättänyt syntyä ja taistelukokemuskin oli kyseenalainen. Sellaista oli tosin osalla miehistä mutta vuodelta 1941. Sen jälkeen oli ollut asemasotaa, sisäpalvelusta ja sen sellaista. Paljon oli nuoria miehiä, joilla ei ollut mitään taistelukokemusta. Näin varsin kokematon ja äkkiä kokoon laitettu yhtymä joutui Suomen armeijan vaikeimmalle paikalle. Jos moraalilla muuten olisi ollut hyvä koko armeijassa kärsittyjen takaiskujen jälkeenkin, onnistumiselle olisi ehkä ollut joitain edellytyksiä. Mutta yleinen vetäytyminen, pakokauhuisten miesten näkeminen ja huhujen leviäminen vaikuttivat henkeen, joka oli aika masentunut jo ennen taistelun alkua. Jos rivimies tai upseerikin tietää tai vaistoaa alitajunnassaan, että tehtävä on mahdoton, se tietenkin vaikuttaa hänen toimintaansa. Viipurissa miehillä varmaan oli tällainen vaistomainen tunne.

Tähän asti olen käsitellyt alkuasetelmia taistelulle. Komentaja oli eversti Kemppe ja häntä on mainittu hyväksi mieheksi, ja sitä hän varmaan olikin. Mutta on myös mainittu, että hänellä oli huono viinapää. Alkoholilla käyttäessään hän teki typeryyksiä kuten useimmat muutkin, mutta Viipurissa alkoholilla ei ollut osuutta hänen johtamiseensa.

Majuri Bäckmanista, painopisteeseen laitettun II pataljoonan komentajasta, on ristiriitaista tietoa. Sanotaan, että hänellä ei ollut alkoholiongelmia, mutta toisaalta sanotaan, että hänellä niitä vasta olikin. Olen haastatellut pohjalaisia, jotka eivät vuoden 1941 tapahtumien jälkeen pitäneet Bäckmanista. Heistä eräs Bäckmanin lähettinä ollut mies

kertoi tehtävänään olleen hankkia esimiehelleen Koskenkorvapullo joka päivä, ja aina se meni. Juttu on vuodelta 1941 ja mahdollisesti asenteellisen miehen kertomus. Bäckmanin todellinen ongelma oli kuitenkin se, että hän oli änkyttävä mies ja mitä enemmän hän hermostui, sitä enemmän hän änkytti. Kun tiedettiin, että hänellä ainakin oli ollut alkoholivaikeuksia, ja kun hän nyt Viipurissa hermostui ja änkytti, varmaan moni teki johtopäätöksen, että mies on taas humalassa. Hänen auktoriteettinsa luonnollisesti kärsi tällaisesta.

Bäckmannin II Pataljoona oli pahimmassa paikassa etelästä tai oikeastaan kaakosta tulevan päätien suunnassa Viipuriin Pietarista päin saavuttaessa rautatien kaupungin puoleisella alueella, missä kaupunki alkaa. Lohko oli leveähkö, kuten kartasta on nähtävissä.

Kuva 2. 20.Prikaatin sijoittuminen puolustukseen. Lähde: Tarkki, Uno: Taistelu Viipurista 20.6.1944, Gummerus 1996. Karttakeskus Oy, Lupa L 1425/96.

III Pataljoona oli pohjoisemmassa, tavallaan kaupungin ulkopuolella. Sen tähden se voi tässä käsittelyssä jäädä ulkopuolelle, vaikka tietenkin sekin vaikutti kokonaisuuteen. IV Pataljoona oli etelässä Käremäen suunnassa ja I Pataljoona taaempaan reservinä. Jako on normaali, kaksi pataljoonaa edessä, yksi pataljoona takana. Lisäksi muodostettiin erillinen iskuosasto, Osasto Tarkki, joka oli komppanian vahvuinen. Se tuli Kelkkalan-Lepolan väliin.

II Pataljoonassa, jolla oli vaikein paikka, tiedettiin jo etukäteen, että tuon päätien suunnassa hyökkäys tulee. Näin oli varmaan ajateltu, kun prikaatille määrättiin sen lohko ja kun etulinjankin kulku käskettiin. Ei siis ollut mitään mahdollisuuksia joustaa. Ainoastaan pataljoonien välirajat saattoi prikaati määrittää.

II Pataljoona sai siis leveimmän alueen. Rautatien suunnasta etelään oli pääväylänä Kalevankatu ja sen jatkeena kaupunkiin päin Kannaksentie. Nykyinen tie menee osittain loholla olleen Ristimäen hautausmaan ylitse.

Tätä suuntaa ja rautatien aluetta pidettiin uhkaavimpana. Maaskolan ratapihalla ei ollut kuitenkaan muita esteitä kuin kiskot eli ei siis mitään. Sinne oli pyritty rakentamaan panssariestettä, mutta se oli jäänyt kesken. II Pataljoonan puolustusalue oli leveä, noin pari kilometriä. Se tarkoitti sitä, että kaikki kolme komppaniaa oli sijoitettava rinnakkain. Tien suuntaan tuli 6. Komppania, kapteeni Aspolan johtama komppania.

5. Komppania oli Ristimäen hautausmaitten kohdalla. Niiden itäpuolella kulki asemien suuntaisesti ja siis niiden edessä satamaan vienyt rautatie penkkoineen. Kun venäläiset aikanaan pääsivät vallin taakse, se tarjosi heidän jalkaväelleen suojapaikan puolustuslinjamme edessä.

Ensimmäinen kosketus vihollisiin saatiin siten, että kun edestä vetäytyi suomalaisia Jalkaväkirykmentti 58:n ja Jalkaväkirykmentti 25:n miehiä alkuyöllä 20. päivä, tapahtui ikävä virhe. Viipurissa uskottiin, että tulijat olivat venäläisiä, ja avattiin tuli. Silloin muutenkin sekavassa tilassa olleet vetäytyjät kärsivät tappioita ja siinä syntyi kaoottinen tilanne. Omien ampuminen painoi tietysti mieliä, ja kohta venäläiset olivat perässä. Aamuyöllä noin kello kolmen aikaan viholliskosketus oli siten saatu. Sen jälkeen vihollinen ryhtyi tiedustelemaan, missä suomalaisten asemat olivat, missä oli heikkoja kohtia ja tekemään hyökkäysvalmisteluja.

Tulossa oli yhteensä yksi armeija, eli kolme armeijakuntaa, niistä varsinaisesti Viipuriin kaksi armeijakuntaa, kummassakin kolme divisioonaa. Ylivoima oli siis tavaton. Ryhmittäminen ja suomalaisten asemien tunnustelu veivät kuitenkin aikana, mutta tykistön tarkistusammunnat ja pienet tiedusteluhyökkäykset alkoivat heti aamulla.

Myös suomalaisten tykistön vastavalmistelut alkoivat. Jonkin verran kranaatteja niitä varten oli, mutta vähitellen tuli harveni. Vielä mikään vihollisen hyökkäyksistä ei ollut murtoon pyrkivä. Kuitenkin huolestuminen kasvoi omalla puolella kun oli tiedossa se, miten vähän, varsinkin ampumatarvikkeita oli. Joku sanoikin, ettei mikään Suomen laki edellytä, että vihollinen torjutaan ilman ampumatarvikkeita.

Vähitellen vihollisen tuli-iskujen voima lisääntyi. Kuitenkaan mitään varsinaista hyökkäystä vielä ei tullut, vaikka monen mielestä sellainen oli jo menossa. Joitakin hyviä osumiakin saatiin. Kaksi venäläistä panssarivaunua syttyi tuleen, mikä herätti suurta riemua ratapihan pohjoispuolella. Yksi vaunu juuttui asemien eteen, vaikka esteet olivat aivan keskeneräiset. Jonkin verran panssarimiinoitteita oli, mutta jälkiväkimiinoitteita ja piikkilankaesteitä ei ollut lainkaan. Jälkimmäisetkin antavat jonkinlaista turvan tuntua, vaikka niistä ei todellisen tilanteen pelastajaksi olisikaan.

Puolenpäivään mennessä alkoivat siis ampumatarvikkeet loppua, ja Kemppe teki epätoivoisia yrityksiä niiden saamiseksi. Käännettiin myös Armeijakunnan puoleen, mutta yleiseksi toteamukseksi jäi, että Armeijakunnan esikunnassa ei juuri kiinnitetty huomiota 20.Prikaatiin. Prikaati jäi siis käytännössä omilleen. Kuitenkin Armeijakunnan ja ylempien johtoportaiden taholta Viipuri oli määrätty ehdottomasti pidettäväksi paikaksi. Minkä takia prikaatin annettiin selviytyä siellä näissä oloissa yksinään?

Kun kuuluisa pakokauhu syntyi, sitä ei aiheuttanut mikään iso hyökkäys. Eräs sotamies vain huusi 6.Komppaniassa, että vetäytymiskäskeä oli annettu, nyt vetäydytään. Sellaista käskeä ei kuitenkaan ollut olemassa. Mies oli vain itse joutunut paniikkiin ja oletti jotain kuulleensa. Joka tapauksessa joukkueenjohtajakin uskoi, että vetäytymiskäskeä oli annettu, ja antoi joukkueelleen sen mukaisen käsken, jolloin hänen miehensä lähtivät vetäytymään. Kohta irtautuivat myös naapurijoukkueet, vaikka mitään hyökkäystä ei ollut tullut. Asemat jäivät tyhjiksi. Pakokauhuisina juoksevat miehet kertoivat kauheuksia ja näin paniikki levisi.

Pataljoonan komentaja majuri Bäckman oli tehnyt psykologisen virheen. Kun hänen alkuperäinen komentopaikkansa oli aika lähellä etulinjaa, hän oli siirtänyt sen taaemmaksi. Komentopaikka siirtyi siis parempaan paikkaan ja siirto oli sinänsä järkevä. Mutta se aiheutti huhun, että pataljoona vetäytyy, koska komentajakin lähti. Olisi sittenkin pitänyt pysyä siinä huonommassa paikassa, johon oli kerran menty – mutta tämä on helppoa jälkiviisautta.

Komentopaikan siirto oli siis omiaan lisäämään pakokauhua. Kaiken lisäksi kerrottiin, että eteläisimpänä olevassa IV Pataljoonassa, majuri Kirman pataljoonassa, oli syntynyt murtuma ja että IV Pataljoona vetäytyy. Näin ei asia ollut, mutta huhun perusteella Bäckman oli näkevinään, että rintama murtuu hänen eteläpuolellaan. Hän pelkäsi siis joutuvansa mottiin.

Seurauksena oli, että Bäckman antoi vetäytymiskäsken pataljoonalleen. Sitä ei tietenkään olisi ollut lupa antaa jo senkään takia, että perustehtävänä oli pitää käskeä linja. Mutta käskenä antoi arvelen pataljoonansa muussa tapauksessa tuhoutuvan. Todellisuudessa hän teki puolustuksen luhistumisen peruuttamattomaksi.

Rautatien vierellä ollut 5.Komppania oli ainoa, joka vielä pysyi rauhallisena. Päällikkö ei uskonut vetäytymiskäskeyn, mutta yksi komppania ei voinut enää pelastaa tilannetta. Näin asemaan syntyi murto, joka ei toistaiseksi edes murto ollut, sillä venäläiset eivät huomanneet, että suomalaiset olivat lähteneet pois. Mutta Kempille tuotiin prikaatin

komentopaikalle tieto, että vihollinen on murtautunut lävitse. Eversti määräsi vastahyökkäyksen kuten kuuluukin, ja vastahyökkäykseen lähti reservissä ollut I Pataljoona Patterinmäen seutuville.

Muuten yksi kysymys on siinä, että jos Kemppi olisi saanut itse päättää puolustusaseman sijainnista, hän olisi todennäköisesti sijoittanut sen jo tässä vaiheessa Patterinmäelle, sinnehän vihollinen oli pysäytetty talvisodassa. Talvisodan alkuvaiheessa meillä viivytettiin tuolla edessä niin kuin nytkin. Puolustajat olivat kestäneet siellä vajaan viikon, mutta sitten oli jouduttu vetäytymään. Sitten oli asetettu juuri sinne Patterinmäen tasalle, ja siellä oli pysytty loppuun saakka. Siellä olisi ollut parempi paikka, tosin sen Patterinmäenkin saattoi kiertää. Venäläinen taktiikkahan oli kehittynyt talvisodan ajalta ja Patterinmäenhän voi kiertää pohjoispuolelta rautatieaseman suunnasta. Kuitenkin se olisi ollut vähän parempi paikka kuin tuo, missä nyt oltiin. Sitten kaikkein paras paikka, jos Viipurin kaupungin alueella vielä haluttiin olla, olisi ollut Linnansalmen tasa. Sitäkin Kemppi oli ajatellut ja kohta tuli myös ehdottamaan sitä pääpuolustuslinjaksi. Kuitenkaan siihen ei oltu haluttu suostua eikä suostuttu nytkään. Olisihan se kuitenkin merkinnyt kaupungin pääosien luovuttamista, mutta olisihan siinä kuitenkin jonkinlainen paikka ollut täällä Linnansalmen Suomen puoleisella puolella.

Pataljoonaa komensi kapteeni Malinen, jonka psykologiset taidot lienevät olleet samaa tasoa kuin Tuntemattoman sotilaan luutnantti Lammiolla. Se merkitsi sitä, että hänen joukkonsa ei ollut hyvähenkinen pataljoona.

Malisen pataljoona lähti noin kello neljäntoista aikoihin vastahyökkäykseen aivan radan eteläpuolella hautausmaalle. Sinne hyökkäys pysähtyi. Miehiä kaikkosi jo hyökkäyksen aikana. Malinen yritti aseella uhaten saada heitä pysymään mukana, mutta kun hän sitten pääsi Ristimäen hautausmaan paikoille, ei mukana enää ollut kuin toistakymmentä miestä, muut olivat häipyneet johonkin. Hautausmaan muurille Malinen silti uljaasti meni, mutta siellä hän katosi ilmeisesti kaatuen. Erilaisia huhuja tosin liikkui vähemmän pidetystä miehestä. Kerrottiin esimerkiksi varmana tietona, että hän oli Moskovan vappuparaatissa vuonna 1945.

Vastahyökkäys siis epäonnistui. Jos pataljoona olisi pysynyt koossa, se olisi kaiketi päässyt omiin aseisiin, jotka olivat edelleen ilmeisesti tyhjinä. Venäläiset eivät olleet huomanneet, mitä oli tapahtunut. Mutta nyt he kyllä huomasivat! Niin lähti venäläisten raskaita panssarivaunuja liikkeelle pitkin valtaväylää Kannaksentietä ja Kalevankatua, ja siitäkin eteenpäin. Niitä vastassa oli kyllä ns. rynnäkötykkikomppania, joita oli pyydetty Lagukselta ja IV Armeijakunnalta avuksi ja Lagus oli luovuttanut tämän komppanian. Kuitenkin Lagus oli luovuttanut kalustoltaan huonoimman komppaniansa. Vaunut olivat tehtävänsä aivan kelvottomia. Ne olivat venäläisiä vanhoja BT-sotasaalisvaunuja, jotka oli meillä muokattu panssarintorjuntavaunuiksi. Niihin oli asennettu 114 mm haupitsit ja seurauksena oli keikkuva laite, joka oli hengenvaarallinen käyttäjilleen ja niille, jotka olivat sivulla – viholliselle vähemmän vaarallinen. Vaunut tuhoutuivat paria lukuun ottamatta kaikki, ja komppanian päällikkö luutnantti Sippelkin kaatui sankarivainajana.

Tämä panssarintorjunnasta, sitä ei siis ollut. Noin kello kuudentoista aikoihin kaupunki alkoi olla menetetty. Väkeä juoksi Linnansillan ylitse ja myös Papulan sillan kautta. Komentajalle alkoi tilanne lopultakin selkiintyä kaikessa kauheudessaan – aktiiviupseeri ja jääkärieversti tuskin saattoi kuvitella itselleen pahempaa kohtaloa menettää melkein pyhänä pidetty suomalainen kaupunki heti kättelyssä. Ei ollut ihme, että mies oli masentunut.

Mitä tässä tilanteessa olisi voitu enää tehdä? Prikaati oli hajalla, mihinkään ei saatu yhteyttä, eikä vihollisesta ollut muuta tietoa kuin että se oli nurkan takana. Kaupunki oli ilmiselvästi menetetty. Kemppi mietti sitäkin, että hän jää Viipuriin ja kuolee siellä joko oman käden kautta tai vihollisen toimesta. Upseeritoverit saivat hänen kuitenkin vakuuttuneeksi siitä, että hänhän oli edelleen prikaatin komentaja. Jossain prikaati kuitenkin oli vaikka hajallaan. Hän oli siitä edelleen vastuussa ja hänen oli se koottava ja yritettävä jarruttaa vihollista. Masentuneen miehen viimeinen käsky tai paremminkin toivomus oli, että lippu Viipurin linnasta laskettaisiin ja otettaisiin mukaan. Lippu on sotamuseossa odottamassa, että se joskus nostetaan uudelleen paikalleen.

Tarkalleen kello 17.30 nousi punainen vaate Viipurin linnan salkoon. Se oli jostain kodista löydetty punainen hame. 17.32 saavutti armeijakunnan viimeinen käsky Kempin. Se kuului: pääpuolustuslinjasta ei saanut missään tapauksessa luopua. Armeijakunnassa ei siis oltu alkuunkaan tilanteen tasalla. Vetäydyttyessä sillat saatiin räjäytettyä, niitähän oli useita - Linnansilta, rautatiesilta, Sorvalin silta ja Kivisalmen sillat.

Kemppi itse lähti selvittämään armeijakunnan esikuntaan, mitä oli tapahtunut. Hänelle tuli tästä aikanaan syyte. Sanottiin, että hänen olisi pitänyt jäädä johtamaan järjestelyjä vihollisen etenemisen estämiseksi ja prikaatin kokoamiseksi. Hän katsoi kuitenkin tässä vaiheessa tärkeämmäksi etsiä armeijakunnan komentaja käsiinsä ja selvittää hänelle, mitä oli tapahtunut, kun armeijakunnassa ei tiedetty mitään. Mutta edelleen tapahtui kaikenlaista sekaannusta niin kuin pahimmillaan voi tapahtua. Ensin IV Armeijakunnan esikuntaa ei löytynyt, ja sitten Kempin auto meni rikki puolen tunnin ajomatkan päässä esikunnasta. Niin häneltä meni koko ilta ja osa seuraavasta yöstäkin, ennen kuin hän pääsi perille.

Kemppi oli kuitenkin jättänyt Kivisillan salmen länsirannalle esikuntapäällikkönsä majuri Viirin johtamaan torjuntataisteluja. Sillat oli saatu räjäytettyä, jos ei täydellisesti niin kuitenkin niin, ettei niistä millään kulkuneuvolla yli päässyt. Näin alkoi puolustuksen luominen Tienhaaran maastoon, Viipurin läntisimpään kaupunginosaan. Tienhaarasta pian alkaneet taistelut saivat nimensäkin, vaikka niitä tarkalleen ottaen ei aivan Tienhaaran kaupunginosassa käyty vaan Kivisillan salmassa.

Salmen länsirannalle saatiin Jalkaväkirykmentti 61 Itä-Karjalasta. Tykistön tuki oli oleellisesti vahvempaa kuin kantakaupungissa, kahdeksan patteristoa kahden asemasta. Toisaalta vihollisen hyökkäys viivästy, sillä aikaa meni suunnitteluun ja juhlimiseenkin saavutetun helpon voiton vuoksi. Kaikkeen tähän kului pari päivää, jona aikana Kivisillan salmeen pystyttiin luomaan pitävä puolustus.

Kivisillan salmi, jossa vihollinen pysäytettiin ja jossa saatiin kesän 1944 ensimmäinen torjuntavoitto, osoittautui alueeksi, jonne puolustus olisi alun perinkin tullut järjestää. Mutta Viipurin kaupunkia oli tämäkin seutu. Ikävästi alkanut Viipurin taistelu päättyi siten lopulta suomalaisten menestykseen, vaikka kaupungin syrjäkulmaan oli jouduttukin.

Göran Lindgren (toim.)

YHTEENVETO SAMPO AHDON ESITTÄMISTÄ VIIPURIN MENETYKSEN SOTILAALLISISTA SYISTÄ

Sampo Ahto aloitti esittämällä yleisellä tasolla ajatuksiaan siitä, miksi armeijat epäonnistuvat ja kärsivät tappioita. Niitä syntyy kunniakkaillekin armeijoille, miksei myös meidän. Ja Viipurihan on hyvä esimerkki siitä. Näitä voi sitten yrittää sovittaa myös Viipurin tilanteeseen:

- Kyvyttömät komentajat; liian vanhat, sairaalloiset, huonokuntoiset, kokemattomat tai yksinkertaisesti tyhmät.
- Katastrofaaliset suunnitelmat; suunnitelmat jotka ovat puutteellisia tai muuten epärealistisia ja merkitsevät siten jo ennakkoon tappiota.
- Arvoaltasyyt, jotka tuottavat epätarkoituksenmukaisia päätöksiä; usein poliitikot ovat vaikuttamassa näihin, mutta kyllä sotilaat itsekkin niihin voivat perustaa toimintansa.
- Liika itseluottamus, joka voi johtua aikaisemmista voitoista, edeltäjien tai omista, tai sitten komentajan luonnevikaisuus.
- Joukkojen pettäminen huonon moraalin, kokemattomuuden tai puutteellisen koulutuksen vuoksi.

Koska Viipurin menetystä edeltävät Kannaksen tapahtumat eivät kuulu seminaarin varsinaiseen aihepiiriin, niistä ei tässä etsitä virheitä, vaikka kieltämättä sieltäkin tuli paljon sellaista, joka jo ennakkoon heikensi Viipurin puolustusta.

Kun sitten taistelu Viipurista alkaa, alkaa myös löytyä syitä, miksi kaikki meni niin kuin meni.

- Toiminta oli pakostakin hyvin improvisoitua, mikä oli omiaan tuottamaan virheitä ja puutteita.
- Viipurin maantiede; kaupunkia piti puolustaa, mutta se oli "väärällä puolella" vesistöä.
- Toisaalta näytti tarkoituksenmukaiselta yrittää pitää sillanpääasema vesistön itäpuolella.
- Näin ennakkoon määrätyt puolustusasemat sijoittuivat epäedulliseen maastoon; painopistesuunnassa varsinkin vihollisen suuntaan viettävään rinteeseen.
- Asemien paha keskeneräisyys; vain kenttälinnoitteita, ei yhdyshautoja, ei suojakorsuja, ei katettuja pesäkkeitä, taisteluhautoissakin isoja aukkoja, ei piikkilankaesteitä asemien edessä.

- Vesistö selän takana on aina jotenkin pelottava asetelma.
- Edullisemmat puolustusasemat Patterinmäellä ja Linnansillan toisella puolella jäivät hyödyntämättä.
- Viipurin puolustajien keskuudessa ei näyttänyt riittävän luottamusta siihen, että tehtävästä selvittäisiin, eivätkä johtajat tätä luottamusta onnistuneet vahvistamaan.
- Voi olla, että myös IV Armeijakunnan johdossa oltiin epävarmoja onnistumisesta, ja se saattoi jotenkin heijastua toimintaan.
- Yksi vajaa prikaati oli yksinkertaisesti liian pieni joukko puolustamaan Viipuria tulossa olevaa valtavaa ylivoimaa vastaan, niin joukoilla kuin materiaalillakin mitattuna.
- Epäsuoran tulen riittämättömyys, joka johtui sekä kenttätykistö että kranaatinheitinyksiköiden vähyydestä että niiden ampumatarvikkeiden loppumisesta kesken kaiken.
- Ampumatarvikehuolto epäonnistui kaikilta osiltaan täydellisesti pääosin IV Armeijakunnan byrokratiasta johtuen. Armeijakunta tosin vetosi niukkuuteen ja säästämisen tarpeeseen.
- Huolto kokonaisuudessaan ehti mukaan vasta, kun tilanne oli jo käytännössä ohi.
- Panssarintorjunta oli täysin olematonta; ei kunnan kalustoa, ei osaamista, ei syvyyttä puolustuksessa, puutteelliset panssariesteet ja miinoitteet. Prikaatin tueksi alistetun Erillisen Panssarikomppanian kalusto oli tehtävään täysin sopimaton.
- Viestiyhteydet eivät toimineet, eivät Armeijakunnasta prikaatiin, eivät prikaatin esikunnasta pataljooniin eivätkä pataljoonista komppanioihin. Tästä johtuen tilannekuva oli kaikilla johtotasoilla ja lähes kaiken aikaa epäselvä ja epärealistinen.
- Ilmatorjunta puuttui täysin; Viipurissa olleet yksiköt oli siirretty ennen taistelua muualle.
- Prikaati oli monella tavalla sopimaton tehtäväänsä; tuore yhtymä, ei yhteisiä kokemuksia, ei kokemusta toimimisesta yhtymänä, taistelumoraali osin heikko.
- Kannakselta vetäytyvien pakokauhuisten ja lyötyjen sotilaiden näkeminen ja heidän kauhutarinansa masensivat Viipurin puolustajia.
- Aamuhämärissä prikaatin tykistö ampui omia Viipuria kohti vetäytyviä sotilaita ja syntyneet pahat tappiot masensivat puolustajia.
- Heikko ja passiivinen johto prikaatin, pataljoonien ja komppanioiden tasolla. Neljästä pataljoonankomentajasta kolme oli tehtävään sopimattomia. Erityisesti tässä korostuvat painopistesuunnan pataljoonankomentaja Bäckmanin heikkoudet.
- II Pataljoonan komentopaikan sinänsä oikea siirto väärällä hetkellä ja puutteellinen tiedottaminen siitä.

- II Pataljoonan komentajan majuri Bäckmanin väärinkäsityksestä tai virhearviosta johtunut irtautumiskäskey pataljoonalle.
- Epäselvästä tilannekuvasta johtuen eversti Kemppi käski reservinsä vastahyökkäykseen tilanteessa, jossa ei ollut ketään, ketä vastaan hyökätä. Oikea käskey olisi ollut miehittää pakenijoiden tyhjiksi jättämät asemat ja pitää ne.
- Huonosti johdettu "vastahyökkäys" kuivui heikosta johtamisesta johtuen kokoon.

Nämä olivat siis syitä, joita voidaan pitää ainakin voittopuolisesti "sotilaallisina" syinä Viipurin katastrofaaliseen menetykseen. Raja "sotilaallisten" ja "käyttäytymistieteellisten" syiden välillä on tietysti häilyvä. Molempia esiintyy ja ne vaikuttavat toinen toisiinsa. Kysymys onkin lähinnä syiden tarkastelunäkökulmasta.

MIKSI MENETIMME VIIPURIN 20.6.1944. KIRJALLISUUDESSA ESITETTYJÄ SELITYKSIÄ: KENRAALIMAJURI V.H.PALOJÄRVI

Kenraalimajuri V.H.Palojärvi kirjeessään Lauri Jäntille 1955: "Viipurista luovuttiin liian helpolla ja käyttäkseni Suomen Marsalkan sanontaa se oli sotahistoriallinen skandaali.

SYYT:

1. Taistelumoraalin heikentyminen Kannaksen armeijan joukoissa ja siitä aiheutunut tartunta.
2. 20.Prikaatin myöhäinen saapuminen nimenomaan näin vaativaa tehtävää varten. Siitä johtuen heikko puolustuksen järjestely, mm.tykistön ammusten puute, jotka olivat jääneet kuormauksessa loppupäähän.
3. II P:n komentajan väärinkäsitykset, hermostuneisuus sekä omavaltainen toiminta, josta seurasi koko 20.Pr:n puolustuksen luhistuminen."

Lähde: Jäntti, Lauri: Viipurin viimeinen päivä kesällä 1944, WSOY 1964, s. 111-112.

Ylipäällikön asettama tutkimusten johtaja kenraalimajuri V.H. Palojärvi kirjoittaa lausunnossaan majuri Bäckmanin menettelyn ja puolustuksen romahtamisen syiksi lähinnä:

- "1. A-tarvikkeiden puute ja siitä välillisesti johtuneet seikat.
2. Erittäin heikko yhteydenotto Pr.E:sta II P:aan ja päinvastoin."

Lähde:Tarkki, Uuno: Taistelu Viipurista 20.6.1944, Gummerus 1996, s. 255.

NIILO LAPPALAINEN

”Yleensä suomalaiset pitivät varmana, että Viipuri sodan loputtua jäisi suomalaisten haltuun. Vaikka Neuvostoliitto voittaisikin sodan, ei se Saksan lyötyään tarvitsisi edes samanlaista suoja-alueita kuin 1939. Tämä oli ikävä harhakäsitys. Puna-armeijan kunnia jälleen vaati, että Viipuri oli vallattava ja sen oli jäätävä osaksi Neuvostoliittoa.

Puna-armeijan taistelukunto oli 1944 roimasti parempi kuin 1940. Se pystyi keskittämään Viipurin operaatioon lukumääräisesti lähes yhtä vahvat voimat kuin 1940, mutta koulutukseltaan ja varustukseltaan ne olivat huomattavasti parempitasoiset.

Kaikesta huolimatta Viipurin kukistuminen kesällä 1944 puolessa vuorokaudessa ja miltei suoraan liikkeestä toteutettuna oli täydellinen yllätys Suomen armeijalle ja koko kansalle. Tämän murheellisen tapahtuman syitä on edellä selvitelty.

Yhdistelmänä voidaan vielä todeta, että puolustaja oli täysin alivoimainen hyökkääjään nähden. Talvisodankin aikaiseen tilanteeseen verrattuna puolustajia oli vain puolet silloisesta vahvuudesta. Miesten vähäisyys ei kuitenkaan ollut pääsyy, sillä Viipurin valtasivat suhteellisen heikot etujoukot.

Puolustuksen luhistumisen pääsyyt olivat:

- tykistön ja ilmavoimien tuen vähäisyys
- panssarintorjunnan heikkous
- ampumatarvikkeiden puute
- vain välttävä linnoittamisaste
- puolustusvalmisteluille jäänyt liian lyhyt aika
- 20.Prikaatin miesten puutteellinen taistelukokemus ja liian vähäinen henkinen valmennus
- joukkojamme ei ollut yleensääkään koulutettu taistelemaan asutuskeskuksissa
- tietoisuus siitä, että takana oli vetäytymistä ehkä pahasti vaikeuttava vesistöeste
- karkureiden ja Viipurin läpi vetäytyvien miesten toivottomuutta lietsovat puheet
- heikosti toimivat viestiyhteydet
- edellä mainittujen tekijöiden ja voimakkaaksi koetun vihollisen aiheuttaman henkisen paineen yhteisvaikutuksena syntynyt aluksi vähäinen pakokauhu, joka uhanalaisimmassa kohdassa imaisi pääosan taistelukykyisistäkin sotureista juoksuun
- ja reservien käytön epäonnistuminen.

- Ylemmän johtoportaan tuen lähes täydellinen puuttuminen on lisäksi vaikuttanut merkittävästi siihen, että kävi niin kuin kävi. Unohtaa ei myöskään saa Puna-armeijan hyvää taistelukykyä ja voitonahdoista hyökkäyshenkeä. Muitakin syitä oli. Sotaonni ei kerta kaikkiaan ollut nyt suomalaisten puolella. Tuntuu siltä kuin itse sodanjumala olisi halunnut säästää Viipurin toistamiseen suurilta tuhoilta jälkipolvien onneksi.

Olisiko Viipuri sitten paremmin edellytyksin voitu pitää, kuten samana ajankohtana jo monet muutkin paikkakunnat. Voisi olettaa, että puolustus olisi kestänyt pari päivää. Venäläiset olisivat ampuneet ehkä samanlaisen tulivalmistelun kuin Valkeasaassa ja Kuuterselässä. Aukko olisi syntynyt, eikä sen tukkimiseen olisi vielä ollut riittävästi reservejä. Niiden tehokas käyttö ainakin olisi kaupunkiolosuhteissa ollut hankalaa. Ehkä katutaisteluissa olisi voitu voittaa aikaa vielä vuorokauden verran.

Lopputuloksen kannalta oli samanarvoista, torjuttiinko vihollisen hyökkäys Viipurissa vai Tienhaarassa ja Ihantalassa. Muutaman päivän aika voitto olisi kuitenkin ollut taempien asemien linnoittamisen ja reservien keskittämisen kannalta tärkeätä. Venäläisille Viipurissa mahdollisesti aiheutetut raskaat tappiot olisivat helpottaneet Talin-Ihantalalan puolustajien lähes kohtuutonta taakkaa.

Psykologisesti Viipurin menetys joka tapauksessa oli hätkähdyttävä. Päämajaakin asiasta informoi ensimmäisen kerran venäläisten radiosanoma. Ylipäällikkö piti tapahtumaa sotahistoriallisena skandaalina. Suomalaisten ei ollut miellyttävää kuulla Moskovon radion suomalaisen kuuluttajan korskeita sanoja: *”Venäläisen karhun ei tarvinnut kuin läimäyttää yhteen suuria kämmeniään, niin Viipuri oli vallattu!”*

Puna-armeija oli saanut sen, mitä se oli kiihkeästi halunnut. Siinä sivussa oli sen johdolta unohtunut ehkä olennaisin osa Leningradin rintaman päätehtävästä; tuhota suomalaiset joukot Karjalan kannaksella. Olikohan Viipuri pelkällä olemassaolollaan estänyt tämän päämäärän saavuttamisen?”

Lähde: Lappalainen, Niilo: Viipuri toisessa maailmansodassa, WSOY 1991, s.285-287

LAURI JÄNTTI

TILINPÄÄTÖS. SYYT JA SEURAUKSET

”Viipurissa ei siis nähty ”ihmettä” talvisodan maineikkaitten puolustustaistelujen tapaan. Sen sijaan nähtiin oiva näyte siitä, mihin kauhopsykoosin valtaan pääsy puolustajainjoukossa voi johtaa. Eversti Kempin miehissä ei sinänsä pitänyt olla vikaa. Olivathan useimmat heistä JR 22:n riveissä olleet hyökkäysvaiheen ajan etulinjassa ja sen jälkeen taistelleet pitkälti toista vuotta Syvärillä, Myös majuri Kirman orimattilalaispataljoonalla (entinen II/JR 46) oli runsaasti etulinjakokemusta. Syväriltä lähdettäessä tämä pataljoona (IV P /20. Pr) oli parhaillaan linjassa Voimalaitoksen kaistalla.

Kerratkaamme vielä lyhyesti, miten Viipurin pakokauhu syntyi: Kuten olemme nähneet eivät eräät painopistesuuntaan joutuneen majuri Bäckmanin komentaman II P:n miehet

– rauhanomaisista oloista suoraan etulinjaan tuotuina – pystyneet voittamaan jokaisessa sotilaassa taistelun aattona asuvaa pelkoa, semminkin, kun ammusten loppumisen vuoksi omalla tykistöllä ei voitu taistelumoraalia hituistakaan terästä. Edestä vetäytyneitten miesten kauhukuvauksillaan yhä voimakkaammaksi lietsoma pelko tarttui, muuttui eräitten väärinkäsitysten, herkkähermoisimpien miesten selvittämättömistä sielunliikkeistä syntyneitten lausumien ja näiden vuorostaan aikaansaaman väärän huhun vuoksi paoksi ja raivosi vihdoinkin hillittömänä pakokauhuna kautta koko prikaatin kohtalokkain seuraamuksin.

Sitten muutama ”jossittelu”. Ellei pakokauhua olisi syntynyt, olisi 20. Prikaati kenties ammuksittakin voinut pitää asemansa vielä parisen tuntia. Olisi todellakin voitu kaatua näissä asemissa, ja kenties moni lukija olisi suonut näin käyvänkin. Se olisi ollut kunniakasta, mutta Viipurin kohtaloon se tuskin olisi vaikuttanut. Ammusten puutetta kärsivän Raskas Patteristo 40:n tilalle hankitun Raskas Patteristo 14:n (PsD:n tykistö, toim. huom.) tulituki olisi parhaassa tapauksessakin päässyt vaikuttamaan vasta iltatunteina (Tarkistusammunnat suoritettiin vasta klo 22.00), eikä voimakkain panssariasein vahvennetun armeijakunnan suurhyökkäystä kai parhainkaan prikaati monta tuntia voine ”paljain käsin” torjua. Se olisikin epäinhimillinen vaatimus.

Suuressa jälkiviisaudessa voidaan tietysti sanoa, että prikaatin komentajan olisi pitänyt kentällä valvoa taistelun kulkua eikä ”kamarissa” istuen vain antaa vastaiskukäskyjä. On kuitenkin muistettava, että Viipurin taistelua käytiin vain muutaman tunnin aikana, jotka nopeasti kuuluivat eversti Kempin kamppailuun kahdella, jos ei kolmellakin rintamalla: vastatoimenpiteitten suunnittelussa, kamppailussa viheliäisten yhteyksien kanssa ja, – last but not least – aseitten ja varsinkin niiden ammusten hankinnassa, joista harmeista sentään taistelun johtajan pitäisi olla vapaa. Muistettakoon vielä, ettei eversti Kemppi koko taistelun aikana liene päässyt selville todellisesta tilanteesta. Maastossa siihen olisi ollut vielä pienemmät edellytykset. Rautahermoiset alijohtajat olisivat kenties voineet estää asiain vinoon menoa, mutta vaativimpiin tehtäviin joutuneilla 20. Pr:n pataljoonankomentajilla ei liene tätä ominaisuutta ollut, vaikka henkilökohtaista rohkeutta olikin.

Näistä päivistä on tätä kirjoitettaessa (v. 1955) kulunut yli kymmenen vuotta. Voidaan kysyä, onko Viipurin menetykseen löytynyt muitakin syitä kuin parin esipuseerin taistelun tuoksinassa tekemät virheet. Objektiviisuuteen pyrkivä tutkija onkin ollut löytävinään päässyt. Ne ovat psyykkistä laatua:

1. Edestä pakenevien miesten hirmujutuillaan yhä voimakkaammaksi lietsoma panssaripelko.
2. Uhka jv:n kaikkien ampumatarvikkeitten loppumisesta ja siten syntynyt turvattomuuden tunne ja
3. Oman tykistön torjuntatulen niukkuus ja vihdoinkin sen täydellinen loppuminen.

Näin näyttää pakokauhun leviämislle altis mieliala syntyneen syistä, joihin 20. Prikaatin johto ei voinut sitkeillä ponnisteluillakaan vaikuttaa.

Edellä onkin varmaan esitelty kaikki julkisuudessa nähdyt ja suusta suuhun kulkenet arvelut Viipurin katastrofin syistä. Yksi on jäänyt esittämättä, seikka, jonka kapteeni Mauno Pohjola (13. Komppanian päällikkö IV P:n kaistalla) on halunnut tuoda julki. Takana oli vesistö. Hieman myöhemmin totesi kertojamme Juustilankankaalla saman seikan; takana ollut vesistö herätti valtavan epävarmuuden tunteen. Jopa upseeritkin tunsivat sitä. Suomalaisten kansanmiesten puutteellinen uimataito lienee eräs sen tärkeimmistä tekijöistä. Kirjeessään tämän kirjoittajalle sanoo kapteeni Pohjola pakokauhusta näin: "Se on voima, jota eniten pelkään. Se on jotain käsittämätöntä ja vastustamatonta. On helppo antaa käsky kurin palauttamisesta vaikkapa ampumalla, mutta sen toteuttaminen on jo aivan toista."

Perimmäisiä syitä Viipurin katastrofiin etsittäessä on siis – kuten edellä esitetyllä mahdollisimman todenmukaisella esityksellä lienen osoittanut – "tuomarin" mentävä 20. Prikaatin ulkopuolellekin.

Tieto Viipurin menetyksestä oli niin yllättävä, ettei sitä IV AKE:ssa eikä edes viereisillä komentopaikoilla ensin kukaan tahtonut uskoa. Myös Päämajalle ja koko Suomen kansalle uutinen oli ankara isku. Ylipäällikköön Viipurin puolustuksen nopea luhistuminen koski kovasti. Hän oli uskonut eversti Kempin voivan tehdä mahdottoman mahdolliseksi. Olihan 20. Prikaati lisäksi ainoa VKT-aseman miehittänyt sotatoimiyksikkö, joka saapui tälle linjalle edes vuorokautta ennen venäläisiä. Muut VKT-asemaan määrättyt joukot saapuivat sinne suoraan taisteluista venäläiset kintereillään.

Suomen Marsalkka lähetti 22.6. kenraalimajuri Palojärven tutkimaan näitä tapahtumia. Saman päivän iltana eversti Kemppi luovutti tehtävänsä toiselle. Mutta uudella komentajalla, eversti Soralla, oli hyvä lääke. "Pelästyneet" miehet pantiin sotimaan. Arkailematta he (Taisteluosasto Laakso) 2.7. puhdistivat Ventelän Oravasaaren, tuhosivat 80 vihollista ja toivat suuren sotasaaliin. Menetty itseluottamus alkoi palata. Ennen pitkää tuli 20. Prikaatin miehistä taas hyviä isänmaan puolustajia. Myöhemmissä taisteluissa kaatui (*Juustilassa*) mm. painopistesuunnan komppanianpäällikkö, kapteeni Laakso (5.K). Myös vänrikki Castren kaatui (*Oravasaarella*).

Sodan lait ovat kovat. Viipurin menetyksen jälkeen syytettiin eversti Kemppiä ja majuri Bäckmania Sotaylioikeudessa heidän teoistaan ja varsinkin tekemättä jättämisistään, Eversti Kemppi oli tutkimusten aikana vangittuna Riihimäellä kahdeksan päivää. Asianomaiset pykälät löytyivät ja 19.1.1945 nuijittiin tuomiot pöytään. Majuri Bäckman – ainoa komentaja jossa oli jotakin vikaa – tuomittiin "osittain varomattomuudesta, osittain laiminlyönnistä tapahtuneesta sotatoimia vahingoittaneesta virkavelvollisuuden rikkomisesta" kahdeksaksi kuukaudeksi kuritushuoneeseen. Draama jatkui: majuri Bäckman huonohermoisena ei kestänyt odotettavissa ollutta Sotaylioikeuden tuomion vahvistamista. (Korkeimmassa Oikeudessa se jopa nousi yhdeksi vuodeksi). Kurt Erik Bäckman kuoli oman käden kautta 25.1.1945. Eversti Kempin Sotaylioikeudessa saama tuomio – muistutus päiväkäskyssä seurauksena varomattomuudesta tehdystä

virka-velvollisuuden rikkomisesta (tosin syyttäjä oikeudenkäynnin aikana kolmesti muutti syytevaadettaan) – muuttui 12.3.1945 Korkeimmassa Oikeudessa 25 vuorokauden arestirangaistukseksi. Rangaistus ei ollut suuren suuri, mutta riittävä viemään eversti Kempiltä hänen sotilaskunniansa.

Lopuksi Viipurin tapauksia koskeva syytetyn oma mielipide. Elämänsä ehtona sanoi Armas Kemppi aseveljilleen näin: ”Ihmiseltä ei voi vaatia enemmän kuin mihin hän pystyy. Itsensä ylittäminen on roskapuhetta, hänen kykijänsä ei vain ole mitattu perin pohjin sitä ennen. Saamani tehtävä ylitti kykyjeni rajat.” Ja vielä: ”Kun ihminen omassatunnossaan tietää tehneensä parhaansa, ei muiden moitteilla ole sanottavaa merkitystä, joskin ne voivat itserakkautta kaivella.” Edelleen: ”Ei lyötyä miestä, joka parhaansa on yrittänyt, saa teillata.”

Eversti Armas Kemppi kantoi kohtalonsa tyynesti syyttämättä siitä koskaan ylempiään tai alempiään. Hän kuoli 12.10.1949 pitkällisen sairauden ja murheitten murtamana. Vielä silloinkin talvisodan Taipaleen ja vuoden 1941 Tyrjän läpimurtotaisteluitten miehet (JR 7) näkivät hänessä ihailemansa aina sävyisän ja rauhallisen soturin, jonka näennäisesti karheen kuoren alla piili hienoa sydämen lämpöä ja runsaasti inhimillistä suuruutta. Eversti Kempin kuollessa oli muu Suomi hänet täydellisesti unohtanut.

Lähde: Jantti, Lauri: Viipurin viimeinen päivä kesällä 1944, WSOY 1964, s. 101-120.

KENRAALILUUTNANTTI T. LAATIKAISEN LAUSUNTO

Sen jälkeen kun 20.Pr:n asia oli käsitelty Sotaylioikeudessa, sotaviskaali pyysi kirjelmällä n:o 354V/15. 12. 44 pääesikunnan päällikön toimenpiteitä tutkimuksen suorittamiseksi IV AKE :ssa tapahtuneiksi väitettyjen laiminlyöntien johdosta.

”Kun sota viskaali kirjelmässä n:o 354. V/15.: 12. 44 esitetyn väitteen, että ”IV Armeijakunnan esikunnan taholla on anteeksiantamattomalla välinpitämättömyydellä, leväperäisyydellä ja muodollisuudella suhtauduttu 20. Prikaatin toistettuihin pyyntöihin ja yrityksiin saada kiireellisesti kysymyksessä olevaa ammustäydennystä” on katsottava kohdistuvan nimenomaan ev. Sippolaan, haluan erityisesti huomauttaa, että siinä esitetty käsitys ev., Sippolasta on ehdottomasti erheellinen. Hänen sulkeutuneesta ja jurosta luonteestaan tosin johtuu, että henkilöt, jotka eivät tunne häntä ja hänen työskentely tapaansa, voivat saada yllämainitun ensivaikutelman. Tosiasia kuitenkin on, että ev. Sippolan velvollisuudentunto ja harkintakyky samoin kuin pyrkimys tehdä kaikkensa asioiden hoitamiseksi olosuhteiden edellyttämällä tavalla ovat kaiken epäilyn yläpuolella. Nyt kysymyksessä olevia tapahtumia arvosteltaessa on erityisesti muistettava, että ev. Sippolaa - samoin kuin koko IV AKE:kin - oli joutunut toimimaan jo 1 1/2 viikkoa ilman lepoa ja mitä raskaimman paineen alaisena, joten tämäkin seikka lienee aiheuttanut sen, että edellä mainitsemani ev. Sippolalle ominaiset luonteenpiirteet ovat tulleet ehkä tavallista selvemmin näkyviin, vaikka hän tällöinkin esiintyy aina järkkymättömän rauhallisesti.

20.Pr:n ammustilannetta arvosteltaessa haluan kiinnittää huomiota muutamiin näkökohtiin, jotka ovat joko saaneet liian vähän huomiota osakseen tai kokonaan sivuutettu.

E n s i k s i: On muistettava, ettei 20.Pr:lla ollut mukanaan Kannakselle tullessaan edes määrävahvuisia ammustarvikkeita, jopa sillä oli kalustoa, jota varten IV AK:llakaan ei ollut ammuksia, joten se tarvitsi normaalia nopeammin tässä suhteessa apua.

T o i s e k s i: 20.Pr:lla ei ollut myöskään kuljetusvälineitä – nimenomaan autoja – määrävahvuuksien edellyttämää määrää ja IV AK:nkin autotilanne oli niin heikko, ettei kaikkia tärkeitäkään kuljetuksia pystytty suorittamaan kyllin nopeasti.

K o l m a n n e k s i: 20.Pr:n kuljetustaulukossa, jonka kokoonpanon suhteen ei IV Armeijakunnan johdon mielipidettä oltu tiedusteltu, oli huoltokomppania sijoitettu viimeiseksi, joten ei tietenkään ollut mahdollista saada sitä toimintaan niin pian kuin tilanne olisi edellyttänyt.

N e l j ä n n e k s i: Väitetty muodollisuus a-tarvikkeiden jakamisessa on epäasiallinen. Tilanne näet oli 19. ja 20. 6. muuallakin kuin Viipurissa äärimmäisen kriittillinen – mm. 3.D:n puolustamalla Kuparsaaren lohkolla –, joten ei suinkaan ollut kysymys haluttiinko antaa ammuksia vaiko ei, vaan siitä, miten ne saataisiin nimenomaan taistelun polttopiskeissä jotenkuten riittämään, mutta siihen taas ei ollut muuta mahdollisuutta kuin ankara säännöstely ja ohjien pitäminen tiukasti johdon käsissä.

Kun Viipurin menetystä on tahdottu tehdä ymmärrettävämmäksi väittämällä mm. ettei Viipurin lohkon varustustöihin olisi kiinnitetty niin suurta huomiota kuin tämän suunnan tärkeys olisi edellyttänyt, niin haluan huomauttaa, ettei väite pidä paikkaansa. Asianlaita oli näet niin, että V-K-T asemassa oli töiden painopiste ylivoimaisesti Viipurinlahden-Talin välisellä alueella, kun sitä vastoin siitä Vuokseen ei varustustöitä oltu tehty kuin nimeksi. On kuitenkin muistettava, että ensiksi mainitullakin alueella oli työskennelty vasta muutamia kuukausia, ja että työvoimaa oli melko vähän. Mutta vaikka Viipurin lohkon varustustyöt eivät olleetkaan ehtineen niin pitkälle kuin olisi ollut suotavaa, ei se, yhtä vähän kuin väitetty ammuspulakaan, vielä riitä selittämään tapahtunutta romahdusta, vaan ovat tähän vaikuttaneet syyt etsittävä syvemmältä, nimittäin viime kesän taistelujen yleisistä olosuhteista ja eräistä valitettavista ilmiöistä, mikä oli havaittavissa mm. eräiden joukko-osastojen taisteluhengen arveluttavana alenemisena, jopa pettämisenäkin. Tunteimatta tarkemmin kokonaan toisenlaisista olosuhteista saapuneen 20.Pr:n todellista taistelu-arvoa, on minulla joka tapauksessa se käsitys, että ainakin osa 20.Pr:n joukoista oli tässä suhteessa saanut jonkinlaisen tartunnan, mitä tilanteen nopea kehittyminen koko Kannaksella meille uhkaavaksi ja Viipurin kautta peräytyvien joukkojen aikaansaama järkytys oli omiaan vain pahentamaan. Ilman näiden tekijöiden huomioimista Viipurin puolustuksen yllättävä luhistuminen ei nähdäkseni ole täysin selitettävissä.”

IV Armeijakunnan (ent.) komentaja Kenraaliluutnantti T. Laatikainen

Lähde: Jäntti, Lauri: Viipurin viimeinen päivä kesällä 1944, WSOY 1964, s. 112-118.

MAJURI SILLANPÄÄ

Kenraaliluutnantti Laatikaisen kirjelmän toinen liite koskee VKT-asetussa tehtyjä keskeneräisiksi jääneitä varustelutöitä. Lausunnon antaja on majuri L. Sillanpää, jonka hoidettavina ko. varustelutyöt linjalla Suomenlahti-Tali-Kuparsaari olivat. Sillanpää osoittaa linnoitustöiden Viipurin kaupungin suunnassa olleen pitemmällä kuin muualla VKT-linjalla. Lausunnon loppuosa kuuluu näin: ”Olin Viipurissa talvisodan loppuvaiheessa ja kun vertaa sen aikuisia kenttävarustelulaitteita (kuoppia, barrikadeja jne.) viime kesäisiin, ennen Viipurin menetystä valmiina olleisiin laitteisiin niin tuntuu minusta (varustelutöiden kannalta), että Viipurin puolustuksen olisi pitänyt kestää ainakin niin kauan, kuin talvisodan aikana. Majuri L. Sillanpää.”

Lähde: Jäntti, Lauri: Viipurin viimeinen päivä kesällä 1944, WSOY 1964, s. 118.

LUUTNANTTI, FIL. TRI PENTTI AIRAKSEN LAUSUNTO

Tekijälle 20. 8. 1959 osoittamassaan kirjeessä puuttuu katastrofin syihin 20.Pr :n mukana Viipurin menetyksen tapahtumat itse kokenut reservin upseeri, fil. tri Pentti Airas sanoen: ”Tulevaisuuden kannalta on onnetonta, jos todellisia syitä selvittelemättä sanotaan vain asemasodan väsymyksen aiheuttaneen kaiken. Syyt pitäisi hakea.”

Airas jatkaa:

”Minusta koko tapaus on ei vain viime sodan, vaan koko sotahistoriamme viheliäisimpiä skandaaleja. Aina jahkataan syitä, kun sen ajan aseveikkoja sattuu yhteen. Epäilemättä kapteeni Malinen oli harvinaisen epäonnistunut suomalaisen reservipataljoonan komentajaksi. Se aiheutti taistelussa sellaisen epäluottamuksen ja turvattomuuden tunteen, jota ei koskaan aikaisemmin ollut ollut. III Pataljoona kai menestyi parhaiten, ja se taas johtui aikaisemman komentajan, majuri Viirin luomasta hengestä.

Vähän aikaisemmin oli upseereita siirretty eri tehtäviin ja monet olivat siis miehille vieraita. Kapteeni, Mannerheimristin ritari Seppänen oli mm. otettu valistusupseeriksi. Hän kertoi kuljeksineensa entisen komppaniansa – nyt Aspolan komppania – asemissa pari tuntia tapaamatta ketään. Oman lisänsä epävarmuuteen toi katutaistelun outous. Metsissä eläneet miehet tunsivat itsensä kadulla avuttomiksi. Monet sanoivat syyksi takana olevat sillat. Sitä en pitäisi minään synnä, koska normaalisesti tällainen koskee vain huoltoa.

Siksi jäikin kuin kaiken selityksenä mieleen erään alikersantti Mäkisen sanat kaiken luhistuessa Kelkkalassa: ’Kyllä on häpeällistä! Ei ole jälkeäkään talvisodan hengestä.’ Eversti Kempin syytä tai syyttömyyttä ei taisteleva mies voi sanoa. Ilman luotettavia joukkoja ei paraskaan komentaja voi mitään tehdä. Joukon henki taas riippuu eniten pataljoonankomentajista.

Mutta olisiko joku muu joukko-osasto ollut parempi! Paljon on tietysti kehuja, jotka itseään nostaakseen kehuvat omaa joukkoansa. Jo 1943 keväällä lomalta palaavat kertoivat Kannaksen miesten puhelleen junassa: 'Jos se sieltä tulee, niin vastaan ei panna. Sotikoot herrat sotansa.' Jossakin täytyy olla kytenyt se itu, joka sodan jälkeen puhkesi kommunismiksi ja herravihaksi ennen näkemättömään malliin. Herra ja mies olivat asemasodan aikana käyneet niin etäisiksi, että yhteinen asia pyrki hukkumaan. Miljoonakorsut, upseerien ystävättäret ym. pyrkivät häivyttämään tuntuman, että kansa taisteli olemassaolostaan. Tahtoi unohtua, että jokainen mies oli sitä kansaa, jonka vapaudesta taisteltiin. Järjestys pyrki lähestymään pysyväisen armeijan järjestystä, jossa on eri kasteja, ja kuri ei perustu järkeen, vaan sokeaan kuuliaisuuteen. Valistusupseerien propaganda ja ympärillä nähty todellisuus olivat niin ristiriidassa keskenään, että propagandan vaikutus tuli negatiiviseksi. Muutos ei ollut vain mielialassa vaan perusasenteessa tapahtunut.

Kunnioituksella Pentti Airas fil. tri"

"Upseereissa sota-aikana pimeyttä havaittiin, vaikkei niistä huuvelle", kirjoitti jo aikaisemmin tuntemamme Ristimäen etulinjassa taistellut 5. K:n sotamies Lauri E. Korhonen omana mielipiteenään selvitellessään tekijälle lähettämässään kirjeessä taistelumoraalin madaltumista. Tosi onkin, ettei taistelutahdon herpaantumisesta asemasodan loppuvaiheessa sovi syyttää vain joukkoja, vaan ulottui moraalinen madaltuminen rivimiehestä korkeimpaan rintamakomentajaan asti.

Kirjoittaja (Jäntti).

Lähde: Jäntti, Lauri: Viipurin viimeinen päivä kesällä 1944, WSOY 1964, s. 118-120.

EVERSTI KUUSSAARI: VIIPURIN ROMAHDUKSEN SYYT JA SEURAUKSET; OLIKO KEINOJA JA VÄLINEITÄ PUOLUSTUKSEEN?

Romahduksen syiksi asiaa tutkineet taistelun päättymisestä alkaen esittivät melko yhtäpitävän luettelon. Eversti Kuussaari esitti asian seuraavasti:

- 20.Pr:n joukot olivat pitkäaikaisen asemasodan rauhallisista olosuhteista saapuneet keskelle ankaraa teräsmyrskyä. Ne eivät olleet ennen joutuneet taisteluun panssarivoimia vastaan, joiden musertavasta ylivoimaisuudesta Kannakselta vetäytyneet miehet olivat kertoneet väritettyjä kuvauksia. Kun nyt lisäksi oma panssarintorjunta oli puutteellista ja rynnäkkötykkienkin nähtiin väistyvän taistelulinjalta taakse, alkoi joukoissa syntyä panssarikauhua.

- Venäläisten ilmavoimien toiminta, joka suomalaisten taholta ei tässä vaiheessa kohdannut mainittavaa vastarintaa, teki niin ikään painostavan vaikutuksen miehiin, jotka eivät ennen olleet kokeneet kiivaita pommituksia ja maataistelukoneiden kiusallisia hyökkäyksiä. Mitään niille mahtamatta saivat suojattomissa avoasemissa taistelevat miehet niiden kaiken ryöpyn niskaansa.
- Ilmapommitusten samoin kuin tykistötulenkin sirpalevaikutus oli kivikkoisessa ja rakennusraunioiden täyttämässä maastossa varsin tuhoisa ja hermoja järkyttävä.
- Vajavaisesti varustetuissa, ilman esteitäkin olevissa asemissa taistelevat joukot valtasi turvattomuuden tunne ja mieliala kehittyi äärettömän jännittyneeksi.

Prikaatin esikuntapäällikkö, Mannerheimristin ritari majuri Tauno Viiri katsoi, että romahduksen suurin konkreettinen syy oli II Pataljoonan komentajan antama vetäytymiskäske. Vaikuttavia olivat myös:

1. Tykistön ammusten ja
2. Pst-aseiden puute
3. Ajan niukkuus puolustuksen järjestämisessä ja
4. Asemien läpi vetäytyvien omien joukkojen kertomukset vihollisen voimasta, jotka vaikuttivat miehistön mielialaa demoralisoivasti. Tykistöammusten puutetta hän piti erittäin vaikuttavana seikkana.

Miehistön valmiudesta taisteluun vallitsi erilaisia käsityksiä. Tykistökomentaja Arra (20. Prikaatin tykistökomentaja, evl) katsoi pataljoonien taisteluarvon taantuneen, kun ne olivat olleet talven 1943-44 Aunuksessa kovissa taempien asemien kenttävarustustöissä.

Majuri Bäckmanilla taas oli pataljoonansa taisteluhengestä positiivinen ennakkokäsitys: Yksiköt (II Pataljoonan komppaniat 5.-8.K) olivat pari viikkoa aikaisemmin Syvärin voimalaitoksella tapahtuneessa vihollishyökkäyksessä toimineet moitteettomasti. Hyökkäys oli silloinkin suuntautunut erityisesti 6.Komppaniaa vastaan.

AMMUKSET VÄHISSÄ

Ampumatarvikkeiden puute oli kaikkia asetyyppejä koskeva valitus. Niiden täydentämisestä ei ollut mitään varmuutta prikaatin johdon uupumattomista yrityksistä huolimatta. Jalkaväkiaseiden osalta olivat II pataljoonan miehet illalla 19.6. vain kahden tuliannoksen varassa. Luvattu patruunatäydennys viipyi. Kun neuvostojoukkojen ratkaiseva hyökkäys alkoi, miehillä oli patruunoita vain 15 minuutin taisteluun. Ensimmäiseksi vetäytymässä olleista 6.K:n miehistä joku sanoi: "Mikä laki määrää meidät tapettaviksi ilman patruunoita." (*Tämä pakenijoiden "puhemies" oli stm Pilvilampi*)

Tykistön ampumatarviketäydennyksen perusongelma oli byrokratia. Prikaatin tykistökomentaja everstiluutnantti Pentti Arra oli ennen Syväriltä Viipuriin lähtöä ollut 8.Divisioonan tehtävissä. Hänelle selvisi tarkka ammustilanne vasta illalla 19.6. Tällöin

prikaatista lähti armeijakuntaan puhelimella tarveilmoitus. Prikaatin esikunnan upseerit olivat Itä-Karjalassa tottuneet siihen, että paperisota voitiin hoitaa jälkikäteen. Nyt tuli yllätyksenä se, että IV AK:ssa vaadittiin heti kirjallinen tilaus.

Rautakorven AKM:n päällikkö (*kapt. Rautamaa*) piti kirjaimellisesti kiinni saamastaan ohjeesta luovuttaa ampumatarvikkeita vain armeijakunnan tykistökomendantin eversti Sippolan määräyksellä. Itse hän ei ottanut henkilökohtaista vastuuta. Arran varovaisesti muotoillun mielipiteen mukaan IV AKE:n taisteluvälinetoimiston ja varsinkin Rautakorven AKM:n päällikön menettely oli muodollisempaa kuin tilanne olisi sallinut.

Klo 9:n tienoissa alkoivat ammuksia Viipurissa olla vähissä ja niitä oli ajoneuvojen puutteen takia vaikea saada eteen. Viipuriin tullessa oli raskaalla patteristolla ollut 100 kranaattia ja kevyellä patteristolla 500. (*Nämä luvut poikkeavat muiden lähteiden tiedoista merkittävästi. Niiden mukaan RsPsto 40:llä olisi ollut 440 ja KevPsto 20:llä n. 1000 laukausta. Toim.*) Majuri Nurmi ja luutnantti Urhola (20.Pr:n Esikunnasta) lähtivät AKM:iin järjestämään ammusten kuljetusta. AKM:n päällikkö ilmoitti, ettei raskaita ammuksia ollut, mutta kevyiden (76 mm) ammuksia saatiin 300. Hakijat palasivat klo 11 mukanaan 102 000 kiväärin ja 102 000 konepistoolin patruunaa. Nämä jaettiin tasan II Pataljoonan ja IV Pataljoonan kesken ja kuljetettiin autoilla pataljooniin. Nurmen mukaan patruunat tulivat liian myöhään, sillä 6.K:n vetäytyminen oli alkanut samoina hetkinä. (*Jakaminen ei siis onnistunut. Toim.*)

Toki 20.Prikaatista vedottiin ylempiin esikuntiin. Noin klo 11 Kemppi kertoi panssaridivisioonasta käymässä olleelle kapteeni Salvenille, että torjuntatuli kaupungin lohkolle loppuisi pian, sillä AKM oli kieltäytynyt antamasta ammuksia ilman armeijakunnan tykistökomendantin lupaa. Kemppi mainitsi puhelinilmoituksessaan klo 12.15 IV AK:lle vain hivenen liioitellen, että 152 H/37:n ammuksia olivat lopussa. Kello 11.50 prikaatiin tuli Päämajasta creed-sanoma, "että saamme ottaa AKM:sta (Rautakorvesta) mitä tarvitsemme". Kun jäljellä oli enää 33 raskasta ja noin 100 kevyttä ammusta, everstiluutnantti Arra antoi käskyn lähettää autot Rautakorpeen hakemaan ammuksia vaikka "väkisin". Kello 14.00 armeijakunnan sotapäiväkirjassa on lakoninen merkintä, että 20.Prikaati pyytää puhelimitse lisää ammuksia.

Noin puoli yhden maissa jäljellä oli vain 22 raskasta ammusta, vaikka välillä oli saatu täydennystäkin (Siis mistä? Raskaita ammuksia saatiin vasta Tienhaaran taisteluun 22.6.! Toim.), ja 20-30 kevyttä. Kevyellä patteristolla oli 200 ammuksen kuorma jo paikalla, mutta ammuksia oli vielä kuljetettava patteriasemiin ja lajiteltava tyypeittäin. Raskaita ammuksia saatiin jälleen lisää, mutta kaikkiaan niitä oli vain 132 kpl (*Edelleen sama kysymys: Mistä ihmeestä niitä olisi saatu? Raskaita ammuksia saatiin vasta Tienhaaran taisteluun 22.6.! Toim.*). I./Rspsto 40:11ä ei ollut enää yhtään ammusta, Se oli ampunut viimeisen laukauksensa klo 11.41. Tulipatteri 2./Rspsto 40:n osalta tiedetään, että sillä oli ollut 18.6. ammuksia 150, mutta 20.6. klo 13.25 niitä oli jäljellä viisi. Noin 16.30 saatiin 25 ammusta lisää. (*Siis mistä? Raskaita ammuksia saatiin vasta Tienhaaran taisteluun 22.6.! Toim.*)

Hakuoperaatiot eivät onnistuneet ilman suukopua. Asiasta jälkepäin kysyttäessä Arra vastasi, että 20.Pr:sta lähetetyt ampumatarvikkeiden noutajat ovat saattaneet esiintyä AKM:n päällikköä kohtaan kiihtyneesti, mikä ehkä johti siihen, että tämä muuttui itsepäiseksi ja vähemmän harkitsevaksi ja että AKM:n outo menettely epäilemättä aiheutti hyvin kireää sananvaihtoa ja kiihtymystä, mikä saattoi puhelinyhteyksien ollessa yhteiskytkenässä tulla alalohkojen komentajien tietoon ja vaikuttaa heihinkin hermostuttavasti.

Raskaan (120 mm) kranaatinheitin osalta (20.Pr:n Kranaatinheitinkomppaniaan) tuli jo noin klo 4 (*Siis aamulla. Toim.*) lupaus, että ammustäydennys tulisi klo 5.30. Useita kysymyksiä lähetettiin ja noin kello 11 tuli tieto, että täydennys tulisi klo 12.30. Ei tullut. Se tavattiin noin klo 18 Hietalan sillan tienoilla maantiellä. Komppaniolla oli klo 7 jäljellä 55 laukausta ja klo 13 enää 5, nekin laukeamattomia. Kevyen heittimistön osalta tiedot ovat vajavaisia. II Pataljoonan krh-joukkueelta kranaatit olivat loppuneet noin klo 12.30. III Pataljoonan krh-joukkue ampui päivän aikana noin 370 kranaattia.

Raskas patterista 40 ampui 20.6. yhteensä 460 laukausta, joista viimeisen 13.25. Kevyt patterista 20 ampui 2075 kranaattia (viimeisen 16.32).

Puheet ammuspulan vaikutuksesta eivät ole liioiteltuja. Taistelun kokonaiskuvasta voi päätellä, että 20.Prikaatin puolustustaistelu olisi kestänyt useita tunteja, jopa puoli vuorokautta, kauemmin, jos ammuksia olisi ollut normaali määrä. Ennen kaikkea ei pakokauhua olisi syntynyt – eikä rintaman äkillistä murtumista.

Lähde: Manninen Ohto, Rainila Kyösti: Viipuri menetetty! Rintama horjuu 1944, Otava 2014, s. 171–175.

Olli Harinen, ST, majuri res

20. PRIKAATIN 6. KOMPPANIAN POISTUMINEN ASEMISTAAN NEIL SMELSERIN PANIIKKITEORIAN NÄKÖKULMASTA

1. JOHDANTO JA TUTKIMUSONGELMA

Tämän artikkelin kohteena on Viipurin taistelu 20.6.1944 ja sen puitteissa erityisesti sotahistorian tutkijoita jo kauan askarruttanut tapahtuma, Viipuria puolustaneen 20.Prikaatin 6.komppanian yllättävä irtautuminen asemistaan iltapäivän alussa. Prikaatin 6.komppanian poistumista asemistaan on käsitelty melko laajasti useissa Viipurin taistelua koskevissa tutkimuksissa, kirjoissa ja artikkeleissa. Tämä johtunee siitä, että 6.komppania oli ensimmäinen prikaatin puolustusasemasta poistunut joukko (lukuun ottamatta mahdollisesti ryhmän tms. suuruisia osastoja) ja sen on usein katsottu panneen alulle tapahtumasarjan, joka johti koko kaupungin nopeaan menettämiseen yhden päivän aikana.

Alkutilanne Viipurissa aamulla 20.6.1944 oli tiivistettynä seuraava. Viipuriin vasta edellisenä päivänä saapuneen 20.Prikaatin II ja IV pataljoona olivat vierekkäin puolustusasemassa Viipurin itäpuolella kaupunkiin johtavan rautatielinjan ja Pappilanniemen salmen välisellä alueella. Joukko-osaston neljästä pataljoonasta II P oli vasemmalla ja IV P oikealla puolella. (III P kävi omaa, ikään kuin ”erillistä” taisteluaan rautatielinjan toisella puolella äärimmäisenä vasemmalla eikä ilmeisesti juuri vaikuttanut II ja IV:n pataljoonan käymään taisteluun.) II pataljoonan kolme kiväärikomppaniaa olivat vierekkäin puolustusasemassa. Vasemmalla oli 5.K, keskellä 6.K ja oikealla 7.K. Pataljoonan konekiväärikomppanian eli 8.K:n konekivääriryhmät oli sijoitettu pitkin tätä puolustusasemaa. 5.K:n ja 6.K:n saumakohdassa kuljivat vierekkäin Kalevankatu ja Kannaksentie, jotka muodostivat yhdessä vieressä kulkevan rautatien kanssa pääväylän kaupunkiin.

Aamupäivällä II P:n puolustusaseman etupuolella esiintyi vihollisen jalkaväen ja panssarivaunujen liikehdintää ja muutama hyökkäysyritys Kannaksentien suunnassa, jotka torjuttiin. II P:n alueelle myös ammuttiin eri aseilla.

Joskus iltapäivän alussa 6.K poistui asemistaan.¹

Suuressa osassa tähänastista Viipurin taistelua koskevaa tutkimuskirjallisuutta (esim. Tarkki 1996, Elvengren ja Tammi 2007 ja useat muut) 6.K:n perääntymistä on pyritty

¹ Edellä mainitussa lähdekirjallisuudessa on esitetty monia erilaisia ja ristiriitaisia kellonaikoja siitä, milloin 6.K ja sen osat poistuivat asemistaan.

selittämään ensinnäkin viittaamalla sen tyyppiin sotilaallisiin asioihin kuin kenttätykistön a-tarvikkeiden loppumiseen, jalkaväen a-tarvikkeiden vähäisyyteen, puutteelliseen pst-aseistukseen, vihollisen ylivoimaan panssarivaunujen suhteen jne.

Toiseksi tutkimuskirjallisuudessa on tuotu esille myös käyttäytymistieteellisiä tai niitä muistuttavia asioita ja käsitteitä, kun on kirjoitettu esimerkiksi näiden sotilaallisten tekijöiden negatiivisista vaikutuksista miesten mielialaan, ”pakokauhuisen mielialan” syntymiseen ja paniikkiin. Jo prikaatin II Pataljoonan asemien läpi aamulla 20.6. perääntyneiden suomalaisten sotilaiden on esitetty levittäneen ”tappiomielialaa”. Viipuria ympäröivän vesistön ja harvojen pois johtavien siltojen on väitetty vaikuttaneen negatiivisesti sotilaiden mielialaan. Peräytyvien 6.Komppanian miesten on esitetty joutuneen paniikin valtaan. Heidän on myös väitetty ”temmanneen mukaansa” muita sotilaita ja sotilasryhmiä. Eräs tutkimuskirjallisuuden esille nostama asia on luonnollisesti myös prikaatin 6.komppaniassa annettu kuuluisa ”väärä perääntymiskäsky”, jolle on esitetty niin tapahtumien tarkkaan rekonstruointiin perustuvia (Tarkki), yksittäisen sotilaan psykologisiin ominaisuuksiin liittyviä (Jännti) kuin sosiaalipsykologisiakin syitä (Lindgren).

Sellaisia sanoja kuin ”paniikki” ja ”pakokauhuinen mieliala” jne. on sekä Viipurin taistelua koskevassa että muussakin sotahistoriallisessa muistelmaj- ja tutkimuskirjallisuudessa usein käytetty ikään kuin yleisesti tunnettuina arkikielen sanoina, miettimättä ehkä aina sen pitemmälle niiden sisältöä.

Nyt käsillä olevassa artikkelissa edellä 6.komppanian peräytymistä tarkastellaan käyttäytymistieteellisestä, sotilassosiologisesta näkökulmasta.² Tästä näkökulmastakin aihetta voisi selvittää monen erilaisen ja toisistaan poikkeavan teorian tai mallin pohjalta, mutta näkökulmaksi on niistä tässä valittu tunnetun amerikkalaisen sosiologin Neil J. Smelserin esittämä teoria paniikin syntymisestä. Sanomattakin on selvää, että Viipurin taistelua koskevassa suomalaisessa sotahistoriallisessa tutkimuskirjallisuudessa moneen kertaan käsitellyt ja melko tarkasti selvitetty ”sotilaalliset tekijät” muodostavat tällöinkin analysoinnin perustan.

Tässä artikkelissa tutkimusongelmana on seuraava:

- Miten hyvin Neil Smelserin paniikkiteoria soveltuu kuvaamaan prikaatin 6.komppanian poistumista asemistaan iltapäivän alussa 20.6.?

Voisi ajatella, että tässä artikkelissa on kyse myös edellä mainittua tutkimuskysymystä yleisemmästäkin asiasta, eli asevaikutuksella uhkaamisen ja varsinaisen asevaikutuksen aiheuttamista seurauksista sotilaiden käyttäytymiselle eräässä konkreettisesti tilanteessa, Viipurin taistelussa 20.6.1944. Vaikka Viipurin taistelu on uniikki historiallinen tapahtumasarja, on mahdollista, ja ehkä jopa todennäköistä, että eräät sen keskeisistä käyttäytymistieteellistä opetuksista eivät rajoitu vain yhden taistelun uniikkeihin tapahtumiin.

² Tämän kirjoittaja on jo aikaisemmin tarkastellut 6.K:n irtautumiselle tutkimuskirjallisuudessa annettuja selityksiä artikkelissaan Harinen, O. (2010) 20. Prikaatin 6.K:n irtautuminen puolustusasemasta Viipurissa 20.6.1944 - eri selitysyritysten vertailua.

2. PANIIKKIA JA SOTILASPANIIKKIA KOSKENEITA TUTKIMUKSIA JA MÄÄRITELMIÄ

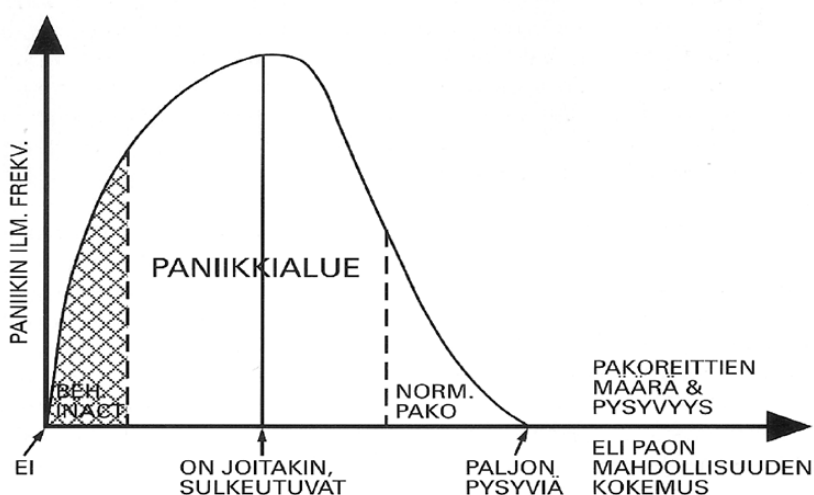
Paniikkia ovat sosiaalipsykologisena ja sosiologisena ilmiönä tutkineet esimerkiksi Quarantelli (1954, 2001), Smelser (1965), Foreman (1953) ja Suomessa esimerkiksi Lasse Nurmi ja Liisa Eränen.

Erityisesti sotilasryhmissä ja taistelukentällä olevaa paniikkia on tutkinut esimerkiksi Marshall (1947). Jatkosodan paniikki-ilmiöitä on analysoinut Erkki Mielonen teoksessaan Pelko ja pakokauhu henkinen paine sodassa (1968). Mielosen esittämät käsitykset paniikista ovat erittäin tärkeitä ja mielenkiintoisia, mutta niitä ei käsitellä tässä artikkelissa, jossa keskitytään lähinnä Neil J. Smelserin paniikkiteoriaan. Sotilaspaniikkia ovat tutkineet myös Hallström (1973) ja Taisto Paananen (1976).

Quarantelli (2001, 4–5) kirjoittaa, että paniikin on vanhemmassa tutkimuskirjallisuudessa katsottu tarkoittavan joko perusteetonta, äärimmäisen voimakasta pelkoa tai sitten pakenemiskäyttäytymistä. Jälkimmäisessä sosiaaliset normit ja sosiaaliset suhteet väistyvät paettaessa vaaraa oman hengen pelastamiseksi. Quarantellin mukaan on kuitenkin teorioita, esimerkiksi Smelserin teoria, joka yhdistää nämä molemmat, voimakkaan uskomuksen vaarasta ja pakenemiskäyttäytymisen.

Jälkimmäiseen näkemyseseen, jossa korostetaan pakenemiskäyttäytymistä, on Quarantellin mukaan usein liitetty myös ajatus tilanteesta, josta on mahdollisuus paeta. Jos mitään pakomahdollisuutta ei ole (Quarantelli mainitsee esimerkkinä uppoavan sukellusveneen), ei paniikkiakaan synny.

Tutkimuskirjallisuudessa eräs yleisesti esitetty paniikkia koskeva ajatus onkin se, että paniikkiin liittyy hyvin vaarallinen tilanne, jossa joko ei ole pakomahdollisuuksia, on joitakin sulkeutuvat tai ei ole minkäänlaista pakotietä. Tämän on arveltu liittyvän paniikin esiintymiseen seuraavan kuvion mukaisesti.

Kuvio 1. Paniikin esiintyminen ja pakoreitit (lähde: Liisa Eränen, luentoaineisto, 2010).

Quarantelli on kirjoittanut tähän liittyen seuraavasti:

“The important aspect is the belief or feeling of possible entrapment. This is reiterated again and again in the remarks of panic participants. It is not that affected individuals believe or feel they are definitely trapped. In such instances panic does not follow. . . . The flight of panic arises only when being trapped is sense or thought of as a possibility rather than as an actuality. . . .” (Quarantelli, *“The Nature and Conditions of Panic”*, s. 273, siteerattu Smelser 1965, 136.)

S.L.A. Marshall (1947) kirjoittaa empiirisiin sodan ajan aineistoihin perustuen seuraavasti:

“I think it can be laid down as a rule that nothing is more likely to collapse a line of infantry in combat than the sight of a few of its number in full and unexplained flight to the rear. Precipitate motion in the wrong direction is an open invitation to disaster. That was how each of these seven incidents got its start. One or two or more men made a sudden run to the rear which others in the vicinity did not understand. But it was the lack of information rather than the sight of running men which was the crux of the danger. For in every case the testimony of all witnesses clearly developed the fact that those who started the run, and thereby spread the fear which started the panic, had a legitimate or at least a reasonable excuse for the action. It was not the sudden motion which of itself did the damage but the fact that the others present were not kept informed. (Marshall 1947, 145–146, ks. myös Smelser 1965, 154.)

Marshallin esityksessä ilmenee mm. se tutkimuskirjallisuudessa usein esiintyvä ajatus, että paniikki on ”tarttuvaa”.

Näiden alustavien huomautusten jälkeen siirrytään tässä artikkelissa Viipurin taistelun tapahtumiin.

3. ESIINTYKÖ VIIPURISSA PANIIKKIA? ERILAISIA NÄKEMYKSIÄ PANIIKIN YLEISYYDESTÄ

Tutkimuskirjallisuuden pohjalta voidaan aluksi esittää ehkä joistakin tämän artikkelin lukijoista yllättävältä tuntuva kysymys: esiintyikö 6.K:ssa itse asiassa minkäänlaista paniikkia?

Quarantelli (2001), joka on itse tutkinut paniikkia 1950-luvulta alkaen, toteaa, että aikaisemmin tutkijat ja muut kirjoittajat määrittelivät paniikin usein joko äärimmäiseksi ja perusteettomaksi peloksi tai sitten pakenemiseksi. Paniikin on lisäksi katsottu olevan erittäin tarttuvaa. (Quarantelli 2001, 2.)

Quarantelli (2001) tarkastelee kuitenkin myöhemmässä kirjoituksessaan kriittisesti aiempia paniikkia koskeneita tutkimuksia ja toteaa uudemmassa tutkimuksesta mm. seuraavaa:

”Most scholars seem to agree that whatever ‘panic’ might mean, the phenomena are statistically quite rare, usually involve only a handful of persons, and are of short duration. Some researchers have observed that it is very difficult to find clearcut cases of actual panic in natural and technological disasters (and that they are also extremely rare in the other arena in which they supposedly occur, that is among soldiers in battles during wars). But the term continues to be widely used and persists despite the lack of empirical evidence that it happens on any scale; it also continues as noted by students of popular culture to be the staple of disaster movies and novels.” (Quarantelli 2001, 8-9.)

Uudemmassa tutkimuksessa on siis asetettu kyseenalaisiksi paitsi aikaisemmat oletukset paniikin irrationaalisuudesta ja paniikin ”tarttuvuudesta” tai helposta leviämisestä, myös käsitys paniikin yleisyydestä edes suuronnettomuuksissa tai taistelukentällä.

Quarantelli (2001, 8) mainitsee Johnsonin vuonna 1988 tekemän tutkimuksen, jossa analysointiin kahta tapahtumaa: yökerhopaloo, jossa kuoli 168 ihmistä ja rock-konserttia, jossa kuoli 11 ihmistä. Tutkijan odotusten vastaisesti suurin osa tapauksissa olleista ihmisistä ei näissä tilanteissa paennutkaan vaaraa kontrolloimattomasti ja irrationaalisesti. Osa ihmisistä pystyi noissa tilanteissa jopa yhteistyöhön.

Vaikka ainakin osa tutkijoista siis pitää paniikkia harvinaisena ilmiönä edes taistelukentällä, voidaan Viipurin taistelun kohdalla luetella mm. seuraavia asioita, jotka tuntuivat antavan viitteitä siitä, että edellä mainitussa 6.K:n osien perääntymisessä kyse olisi todellakin ollut paniikista. Tällöin on kysymys siitä, että jäljempänä luetellut kolme asiaa (a – c) antavat viitteitä siitä, että

- poistuminen asemista ei johtunut vihollisen tunkeutumisesta puolustusasemaan tai vihollisen taholta tulevasta objektiivisesti hyvin vaarallisesta asevaikutuksesta,
- Viipurissa havaittiin sentyyppistä pakenemista, joka muistuttaa paniikin perinteisiä määritelmiä kontrolloimattomana pakenemisena.

Nämä asiat ovat seuraavat:

a) Useita henkilöitä kävi iltapäivällä 6.K:n asemissa ja he raportoivat, että asemat olivat tyhjä ja että niissä ei ollut myöskään venäläistä jalkaväkeä tai panssareita. Mikäli venäläiset sotilaat olisivat päässeet puolustusasemaan, he eivät olisi sieltä tietenkään perääntyneet. 6.K:n asemien tyhjentyminen ei siis johtunut jalkaväkitaistelusta eli siitä, että asemiin ”fyysisesti” tunkeutunut jalkaväki tai panssarit olisivat karkottaneet suomalaiset asemistaan.

b) Toiseksi voidaan mainita 6.K:n tappiot taistelun aikana. Ne käyvät ilmi seuraavasta taulukosta.

Taulukko 1. 6. Komppanian tappiot Viipurin taistelussa (lähde: Göran Lindgrenin laskelmat Jarmo Niemisen teoksessa ”Viipuri 1944” esittämien matrikkelitietojen pohjalta)

II P yht.	10
5.K	6
6.K	2
7.K	0
8.K	0
muut	2

Taulukosta ilmenee, että asemistaan poistunut 6.K menetti Viipurissa 20.6. vain kaksi miestä. Nämäkin sotilaat tapasivat kohtalonsa Viipurin kantakaupungin alueella. *Perääntyessään asemistaan 6.K ei siis menettänyt yhtään miestä.*

Jos vertailukohtana käytetään esimerkiksi kesän 1944 muita taisteluja lähialueilla, komppanian tappiot olivat lähes uskomattoman vähäiset, puolustusasemasta poistuttaessa tappioita ei komppanialla ollut ollenkaan. Kuitenkin 6.K puolusti pataljoonansa osana Suomen toiseksi suurinta kaupunkia päähyökkäyssuunnassa. Tappioiden täydellinen puuttuminen vallinneessa tilanteessa antanee viitteitä siitä, että 6.K:n perääntyminen puolustusasemasta johtui ainakin osaksi muista syistä kuin vihollisen suorasta ”fyysisestä” asevaikutuksesta. Jos asevaikutus olisi ollut todella voimakas, tappioitakin olisi tullut edes jonkin verran enemmän. (Eri asia on tietenkin se, millainen mielikuva sotilailla oli asevaikutuksesta tuossa tilanteessa, ja tästähän paniikkiteorioissa juuri kyse onkin.)

c) Silminnäkijähavaintojen mukaan iltapäivällä 20.6. kymmenien miesten suuruinen joukko pakenevia II Pataljoonan, ilmeisesti 6.K:n sotilaita *juoksi jopa noin kilometrin päässä etulinjasta taaksepäin, pois päin puolustusasemasta.* (Ks. Tarkki 1996, 104.)³ Heidän perääntymistään ei aiheuttanut jalkaväkihyökkäys, kuten edellä todettiin, eikä heitä myöskään tuona ajankohtana ajettu takaa tai ammuttu millään aseilla, joten heidän perääntymiselleen juuri tällä tavalla, eli juoksemalla, on luultavasti oltava joku tai joitakin muita syitä. Joka tapauksessa heidän käyttäytymisensä muistutti ilmeisesti varsin pitkälle perinteisiä kuvauksia paniikinomaisesta paosta.

4. NEIL J. SMELSERIN TEORIA PANIIKIN SYNTYMESESTÄ

Monissa sotilaspaniikkia koskevissa kirjoituksissa on lueteltu asioita, joiden katsotaan tai joiden on havaittu konkreettisissa tilanteissa aiheuttaneen paniikkia. Esimerkiksi Karst on esittänyt seuraavan, saksalasiin II maailmansodan itärintaman kokemuksiin perustuvan luettelon paniikkiin liittyvistä tekijöistä:

³ Tosin on todettava, että mikään silminnäkijähavaintoihin perustuva tai muu lähde ei suoranaisesti osoita, että he olisivat juosseet koko matkan etulinjasta havaintopaikkaan. He ovat saattaneet juosta koko matkan, mutta siitä ei ole todisteita.

1. Jonkin uuden taistelukentän ilmiön aiheuttama hälinä, huhut tai kuiskuttelu.
2. Vihollisen hyökkäys yllättävästä suunnasta selustaan tai sivustaan.
3. Tärkeiden esimiesten poistuminen tehtävästään tavalla tai toisella.
4. Miehille ilmoitetun tykistötuen tai ilmavoimien iskun pois jääminen.
5. Pitkään jatkunut liikarasitus. Miehet saattavat heittäytyä makaamaan täysin apaattisina tottelematta käskyjä.
6. Harhakuva vetäytymisestä. Se voi syntyä esimerkiksi lievästi haavoittuneiden ryömimisestä taaksepäin, huoltoajoneuvon siirtymisestä suojaan tai vaurioituneen panssarivaunun lähdestä taakse.
7. Yllättävän vahva vihollinen uusine aseineen, esimerkiksi T34 -panssarivaunut tai 'Stalinin urut'.

Tällaisten luetteloiden ongelmana lienee se, että vaikka paniikkia onkin havaintojen mukaan esiintynyt taistelukentällä edellä mainittujen seikkojen yhteydessä, löytyy sotahistoriasta runsaasti sellaisiakin esimerkkejä, joissa edellä esitettyjä asioita on esiintynyt, mutta minkäänlaista paniikkia ei ole silti syntynyt. Lukemattomissa sotahistorian tuntemissa taisteluissa vihollinen on hyökännyt selustaan tai sivustaan ilman että se on synnyttänyt paniikkia (kohta 2 luettelossa). Lukemattomissa tunnetuissa taisteluissa "tärkeitä esimiehiä on poistunut tehtävistään tavalla tai toisella" (kohta 3), mutta mitään paniikkia ei ole silti syntynyt. Voidaan myös löytää esimerkkejä taisteluista, joissa useita em. tekijöitä on esiintynyt yhtä aikaa, mutta paniikkia ei edelleenkään ole syntynyt. – Vaikka em. tyyppisistä luetteloista saattaa olla jotain hyötyä sotilaspaniikin syitä selvitetäessä, mikäli ne perustuvat luotettaviin empiirisiin havaintoihin, ei niitä voi pitää riittävänä keinona tutkia paniikki-ilmiötä.

Varsin toisenlaisen ja paremmalta vaikuttavan tavan tutkia paniikkia ja sen syitä esittää amerikkalainen sosiologi Neil J. Smelser teoksessaan "Theory of Collective Behavior" (1965). Teos ei rajoitu paniikin tutkimiseen, vaan siinä on kysymys kollektiivisesta käyttäytymisestä, jonka eräs muoto on paniikki. Smelser käsittelee teoksessaan paniikin syntymistä useissa eri tilanteissa tai alueilla, esimerkiksi pörssissä (financial panic) ja suuronnettomuuksissa, mutta myös sotilaiden keskuudessa ja taistelukentällä.

Smelser määrittelee paniikin seuraavasti:

"We define panic as a collective flight based on a hysterical belief. Having accepted a belief about some generalized threat, people flee from established patterns of social interaction in order to preserve life, property, or power from that threat." (Smelser 1965, 131.)

"... panic is action based on a hysterical belief that arises from strain in a structurally conducive context". (Smelser 1965, 152.)

Smelser aloittaa määrittelemällä vain tietynlaiset tilanteet sellaisiksi, että niiden rakenne ylipäänsä voi mahdollistaa tai edesauttaa paniikin syntymistä. Tästä hän käyttää nimitystä "structural conduciveness". Mikäli tilanteella ei ole tällaisia rakenteellisia ominaisuuksia, ei paniikkia Smelserin mukaan voi syntyä, vaikka joitakin muita paniikin mahdollisia syitä esiintyisikin.

"The first and most determinate condition for panic is structural conduciveness. To assess this condition in any situation we ask: What are the opportunities for communication among persons? What are the opportunities for escape?" (Smelser 1965, 133.)

Tilanteen pitää siis tällöin olla sellainen, että a) jonkinlainen vaara voi ylipäänsä esiintyä tai uhata, b) sitä koskeva tieto voi tai kommunikaatio levitä ihmisten välillä ja c) vaarasta tai vaaratilanteesta pois johtavien pakoteiden tai pakenemismahdollisuuksien on mahdollista sulkeutua.

Toinen paniikin edellytys on Smelserin mukaan yksilöihin tilanteessa kohdistuva ahdistusta (anxiety) ja pelkoa aiheuttava uhka (strain), joka johtuu jostakin tai joistakin uhkatekijöistä.

Kolmas paniikin edellytys on Smelserin mukaan jaetun hysteerisen uskomuksen (hysterical belief) syntyminen erittäin vakavan vaaran olemassaolosta. Tämä uskomus johtuu fyysisten uhkatekijöiden aiheuttaman ahdistuksen esiintymisestä rakenteellisesti paniikille edullisessa tilanteessa (koska tilanne tällöin sisältää myös mahdollisuuden kommunikoida, välittää tietoa ja käsityksiä tilanteesta).

Tällainen hysteerinen uskomus koostuu ensinnäkin pitkäkestoisemmasta ahdistuksesta tai levottomuudesta (anxiety) ja lyhytkestoisemmasta pelosta tai pelon tunteesta (fear).

"A particular kind of belief must be present in order for panic to occur. This is the hysterical belief. This belief has a generalized component (anxiety) and a specific or shortcircuited component (fear)." (Smelser 1965, 133.)

Smelserin mukaan tarvitaan edelleen jokin nopeuttava tai laukaiseva tekijä (precipitating factor), joka muuttaa yleisemmän ahdistuksen tunteen konkreettiseksi johonkin asiaan kohdistuvaksi hysteeriseksi peloksi tai pelkäämiseksi (fear).

"In the conversion of generalized anxiety into specific fear, we shall examine the place of events which act as precipitating factors. Such events constitute "evidence" for anxious persons that the terrible and unknown forces implicit in anxiety are manifesting themselves in concrete ways. " (Smelser 1965, 133.)

Paniikkiin johtavan prosessin viimeisenä osana tarvitaan vielä "mobilisaatio pakenemiseen" (mobilization for flight), joka voi tarkoittaa esimerkiksi jonkun tai joidenkin yksilöiden

antamaa esimerkkiä. Kun kaikki nämä edellytykset toteutuvat, seuraa Smelserin mukaan paniikki ja kollektiivinen pako.

Hän kuvaa prosessia ja paniikin ehtoja kokoavasti seuraavasti:

"The first condition is structural conduciveness, which refers to the degree to which danger, communication of danger, and restricted egress can arise at all within the limits established by conduciveness. The next necessary condition is strain, or the presence of some danger of unknown and uncontrollable proportions. The next condition is the growth of anxiety, which is converted into hysteria by the appearance of a significant event (precipitating factor). This fixes the threat on some specific destructive agent, from which it is possible to flee in certain directions. Finally, on the basis of this hysterical belief, action is mobilized, usually under a primitive form of leadership - the "flight model" - and collective flight occurs." (Smelser 1965, 168–169.)

Smelser kuvaa siis prosessia, joka alkaa tilanteen sellaisista rakenteellisista piirteistä, joita ilman paniikkia ei voi syntyä (mahdollisuus vaaraa aiheuttavien uhkatekijöiden esiintymiseen, mahdollisuus tilannetta ja sen vaarallisuutta koskevan kommunikaation leviämiseen, mahdollisuus pakenemiseen mutta myös mahdollisuus pakoteiden sulkeutumiseen). Mutta tällainen tilanne voi olla pohjana monenlaiselle muullekin kollektiiviselle käyttäytymiselle kuin paniikille. Lisäksi tarvitaan uhkaa aiheuttavien tekijöiden olemassaolo ja niiden yksilöissä aiheuttama ahdistus (anxiety). Tältä pohjalta voi sitten syntyä jaettu hysteerinen uskomus erittäin vakavan vaaran olemassaolosta.

Tällainen uskomus kehittyy prosessinomaisesti. Ensin kehittyy ahdistusta, jonka sitten jokin nopeuttava tapahtuma nopeasti muuttaa tai "laukaisee" johonkin konkreettiseen kohteeseen suuntautuvaksi hysteeriseksi pelon tunteeksi. Vielä tämänkin jälkeen tarvitaan "mobilisaatio pakenemiseen" vaikkapa joidenkin pakoon lähtevien yksilöiden muodossa.

Smelser käyttää edellä kuvatusta prosessista termiä "value-added scheme", jolla ilmeisesti tarkoitetaan suunnilleen sitä, että jokainen prosessiin osatekijä tuo oman lisäpanoksensa prosessiin.

"The logic of explanation under the value-added scheme is to start with the most indeterminate necessary conditions for panic, then, within the confines of these conditions, to inquire how other, progressively more determinate conditions come to bear on panic. Together all these necessary conditions constitute the sufficient condition for panic. In arranging the necessary conditions in a series of increasing determinacy, we rule out consequences other than panic. By using the value-added scheme, then, we attempt to organize that set of conditions which give rise to panic and not to something else." (Smelser 1965, 132.)

Tällainen malli poikkeaa varsin oleellisesti edellä mainitusta Karstin esittämästä luettelosta taistelukentän tekijöistä, joita on esiintynyt paniikitapausten yhteydessä.

Karstin esitys viittaa siihen, että mikä tahansa luettelossa esitetyistä tekijöistä tai mikä tahansa niiden kombinaatio voisi johtaa paniikkiin. Siitä ei kuitenkaan käy ilmi, miksi jotkut paniikille otolliset ilmiöt eivät aina kuitenkaan synnytä paniikkia. Kuten edellä todettiin, sotahistoriasta on helppo löytää taisteluita, joissa yksi tai useampia Karstin esittämiä asioita on esiintynyt eikä mitään paniikkia ole silti seurannut. Smelserin teoriassa sen sijaan tietty tekijä on aina sitä (loogisesti) seuraavan tekijän välttämätön edellytys, ja tämä taas sitä seuraavan tekijän jne. Yhdenkin välttämättömän tekijän puuttuminen tästä ketjusta on riittävä ehto sille, että paniikkia ei synny.

Smelser kirjoittaa omaan teoriaansa viitaten edelleen seuraavasti:

“The important point, however, is this: unless the condition of conduciveness is established (at what point in time is irrelevant), the threat cannot rise to significance as a determinant of panic. The threat may determine other things, but not panic. The same logic holds for precipitating factors. Unless they occur, or are interpreted within a context of structural conduciveness, strain, and anxiety, they cannot give rise to panic, even though they may give rise to other kinds of behavior. This is what we mean when we say that the indeterminate conditions in the value-added process are logically, but not necessarily temporally prior to the determinate conditions.”
(Smelser 1965, 134.)

Smelser korostaa, että hänen esittämänsä prosessi ei välttämättä ole temporaalinen, vaan se on looginen. Prosessin osien ei tarvitse seurata toisiaan edellä kuvatussa aikajärjestyksessä, vaan niiden järjestys voi olla muukin. Lisäksi kaksi tekijää voi realisoitua joko peräkkäin tai yhtä aikaa. Oleellista on se, että ne kuitenkin kaikki esiintyvät paniikin syntymisen välttämättöminä ehtoina, muodostaen tällöin yhdessä paniikin riittävän ehdon. Yhdenkin välttämättömän ehdon puuttuminen on riittävä ehto sille, että paniikki ei (mallin mukaan) toteudu. Prosessi alkaa paniikin yleisimmistä edellytyksistä (tilanne ja sen paniikin mahdollistava rakenne, structural conduciveness) ja etenee kohti yhä tarkempia edellytyksiä, joiden on täytyttävä.

Smelserin teorian ymmärtämistä ja soveltamista luultavasti haittaa, jos paniikin edellytysten arvonlisäysprosessin mieltää liian temporaaliseksi tai ”kronologiseksi” prosessiksi. Asioita voi prosessissa tapahtua esimerkiksi yhtä aikaa tai ”väärässä järjestyksessä”. Oleellista lienee se, että kaikkien paniikin välttämättömien ehtojen tulee loppuvaiheessa olla olemassa. Seuraavassa tapahtumia 6.K:n kohdalla koetetaan järjestää Smelserin teorian mukaisesti kategorioihin, mutta on todettava, että tämä on ilmeisesti juuri em. syystä hieman vaikeaa.

Toinen tärkeä asia on se, että Smelserin teosta lukemalla saa sen kuvan, että kyse on itse asiassa yhtä aikaa kahdesta rinnakkain tapahtuvasta prosessista. **Ensimmäinen on ikään kuin ”fyysisten tapahtumien” muodostama.** Lähdetään liikkeelle tietyistä ”fyysisestä” tilanteesta, jolla on tiettyjä ominaisuuksia, esimerkiksi sellaisista maaston muodoista, jotka mahdollistavat sotilassjoukon saarroksiin joutumisen. 6.K on sijoitettu

paikkaan, jossa sen on mahdollista joutua saarroksiin. Edelleen esiintyy tiettyjä "fyysisiä" uhkatekijöitä, esim. Viipurissa vihollisen panssarivaunuja, a-tarvikepulaa jne. Esiintyy myös kommunikaatiomahdollisuuksien mahdollistamaa tietojen, käsitysten ja tunnetilojen kommunikoimista ao. tilanteessa olevien ihmisten välillä, kun sotilaat ovat yhtenäisessä puolustusasemassa, joka on tässä tapauksessa taisteluhauta ampumapesäkkeineen. Lopuksi esiintyy fyysistä toimintaa pakenemisen muodossa. **Mutta tällaisen prosessin rinnalla ja sitä tärkeämpänä** tapahtuu Smelserin teoriassa ilmeisesti eräänlainen "henkinen" prosessi, jossa, Viipurin tapauksessa, "fyysisten" uhkatekijöiden esiintyminen tietyssä reaalisessa tilanteessa aiheuttaa ensin **yksilöissä** ja sitten joukossa prosessinomaisesti tiettyjä henkisiä tiloja, jotka kulmineituvat äärimmäisen voimakkaaksi johonkin kohteeseen kohdistuvaksi peloksi, joka lopuksi aikaansaa pakoreaktion tietyn fyysisen tapahtuman laukaisemana. Tällöin em. fyysiset uhkatekijät aiheuttavat ensin yksilöissä pelkoa, joka on ensin ahdistuksen luonteista. Jossain vaiheessa, kommunikoimisen seurauksena, **joukkoon** syntyy jaettu hysteerisluontoinen (nykytermein ehkä, voimakkaasti affektiivinen) käsitys erittäin vakavan vaaran olemassaolosta. Tässä tilanteessa tarvitaan vielä avainärsyke, joka muuttaa epämääräisen ahdistuksen (anxiety) tiettyyn konkreettiseen kohteeseen kohdistuvaksi voimakkaaksi peloksi. Tästä seuraa pakeneminen.

5. TAPAHTUMAT 6.KOMPPANIAN LOHKOLLA SMELSERIN PANIIKKITEORIAN NÄKÖKULMASTA

Smelserin paniikkiteoria sisältää siis seuraavat edellä kuvatut elementit, joiden kaikkien on esiinnyttävä loogisessa tai ajallisessa järjestyksessä, jotta paniikkia voisi syntyä:

- a) Tilanteen rakenteellinen soveltuvuus (structural conduciveness). Tilanteen on oltava sellainen, että:
 - jonkinlainen vaara voi ylipäänsä esiintyä tai uhata,
 - tieto tai käsitys siitä voi levitä ihmisten välillä,
 - vaarasta tai vaaratilanteesta pois johtavien pakoteiden tai pakenemismahdollisuuksien on mahdollista sulkeutua.
- b) Yksilöihin kohdistuu epämääräistä uhkaa (strain), joka aiheuttaa ahdistusta ja pelkoa, ja joka johtuu jostakin tai joistakin uhkatekijöistä.
- c) Jaetun hysteerisen uskomuksen (hysterical belief) syntyminen vakavan vaaran olemassaolosta. Tämä uskomus koostuu:
 - pitkäkestoisemman ahdistuksen tai levottomuuden syntyemisestä (anxiety),
 - lyhytkestoisemmasta pelosta tai pelon tunteesta (fear).
- d) Jokin laukaiseva tekijä (precipitating factor), joka muuttaa yleisemmän ahdistuksen tunteen konkreettiseksi johonkin asiaan kohdistuvaksi hysteeriseksi peloksi tai pelkäämiseksi (fear).

e) "Mobilisaatio pakenemiseen" (mobilization for flight), joka voi tarkoittaa esimerkiksi jonkun tai joidenkin yksilöiden antamaa esimerkkiä.

Seuraavassa tarkastellaan, esiintykö 6.K:n kohdalla Smelserin mallin mukaisia tekijöitä.

1) Tilanteen rakenteellinen soveltuvuus (structural conduciveness).

6.K oli puolustusasemissa noin kilometrin levyisessä asemassa, jonka vasemmalla puolella oli Viipuriin johtava pääväylä (Kannaksentie ja Kalevankatu sekä rautatielinja). Vihollisen panssareita ja jalkaväkeä esiintyi ennen 6.K:n asemista poistumista Kannaksentien suunnassa ja hyökkäysrytykset tulivat juuri tien suunnassa. Ne suuntautuivat siis karkeasti ottaen kohti 5.komppanian asemia ja kohti 6.K:n vasemmanpuoleisia osia. Prikaatille, ja siten myös 6.K:lle oli annettu käsky puolustautua, perääntyä ei tässä tilanteessa saanut. Tilanteen voinee tulkita sellaiseksi, että vaara, jopa saarroituksen vaara saattoi ainakin periaatteessa uhata 6.K:a ja sen sotilaita tulevassa taistelussa.

Puolustusasema muodostui taisteluhaudasta ja siinä tietyin etäisyyksin olevista tulipesäkkeistä.⁴ 6.K:n neljä joukkuetta olivat puolustuslinjassa vierekkäin vasemmalta oikealle järjestyksessä I Joukkue, II J, III J, IV J. Tarkempaa tietoa siitä, miten joukkueiden ryhmät ja niiden miehet oli sijoitettu pitkin puolustusasemaa, ei ainakaan tämän kirjoittajalla ole. Näin ollen ei ole tarkkaa tietoa siitä, millaisiin etäisyyksiin yksittäiset miehet tai pienryhmät olivat puolustusasemassa. Puolustusasema oli kuitenkin yhtenäinen ja kauttaaltaan miehitetty.

Tilanteen voinee tulkita sellaiseksi, että Smelserin mainitsema mahdollisuus vaaraa ja uhkatekijöitä koskevan kommunikaation leviämiseen yksilöiden välillä (tässä tapauksessa pitkin taisteluhaudan ja ampumapesäkkeiden muodostamaa puolustuslinjaa) oli olemassa.⁵

Lisäksi voi todeta, että ainakin osasta 6.K:n etulinjaa saattoi joko suoraan nähdä panssarivaunujen ja jalkaväen liikehdintää etumaastossa tai ainakin kuulla vihollisen tulituksen ja panssarivaunujen ääniä. Näin uhkatekijöitä koskevaa tietoa ei ehkä välttämättä tarvinnut edes välittää suullisesti miesten välillä, vaan sen saattoi osittain havaita muutenkin.

Kun 6.K:lle oli annettu käsky puolustautua ja perääntyä ei tilanteessa saanut, saattoivat vihollisen panssareiden ja jalkaväen esiintyminen ja hyökkäysrytykset komppanian vasemmalla siivellä päätien suunnassa merkitä odotettavissa olevassa taistelussa merkitä sitä, että komppania voisi joutua vasemmalta saarroituksi. Tällöin pakotiet tai ainakin osa niistä voisivat sulkeutua.

⁴ Artikkelin kirjoittaja on tehnyt useita "tutkimusmatkoja" Viipuriin taistelua tutkineiden Eeva Tammen ja Göran Lindgrenin kanssa. Tällöin on tutustuttu yksityiskohtaisesti mm. II P:n ja sen 6.K:n puolustusasemiin eli siihen mitä niistä maastossa on edelleen näkyvissä, eri paikkojen etäisyyksiin maastossa, panssariesteisiin, komentopaikkojen sijaintiin jne. Tällöin on saatu paikan päällä opastusta ja vinkkejä myös muutamilta Viipurissa taistelleilta veteraaneilta ja eräiltä muilta asiantuntijoilta, kuten Viipurissa koulu-poikana asuneelta Kyösti Rainilalta.

⁵ Monissa jatkosodan taistelutilanteissa esimerkiksi komppanian puolustusasema muodostui toisistaan erillisistä ja joskus hyvinkin kaukana toisistaan sijaitsevista tukikohdista. Tämän-tyyppinen tilanne ei täytä Smelserin edellyttämän rakenteellisen sopivuuden vaatimuksia.

Smelserin mainitsema tilanne, jossa vaarasta tai vaaratilanteesta pois johtavien pakoteiden tai pakenemismahdollisuuksien on mahdollista sulkeutua, oli siis ilmeisesti olemassa.

Viipurin taistelun yhteydessä on puhuttu paljon siitä, että kantakaupunki oli vesistön ympäröimä ja sieltä johti hyökkääjästä pois päin vain muutamia harvoja siltoja. Eli "vesistö selän takana." Tämän voi mieltää liittyvän ajatukseen harvoista ja mahdollisesti sulkeutuvista pakoteista, mikäli sotilaat ajattelivat, että sillat voitaisiin perääntyessä räjäyttää. (Prikaatin perääntyessä kaupungista ne todella räjäytettiin.) Jos ajatellaan pelkästään 6.K:n miehiä, vaikuttaa ajatus tästä paniikkia mahdollistavana rakenteellisena tekijänä kuitenkin hieman haetulta. Ennen 6.K:n poistumista asemistaan mitään yleistä perääntymistä, johon olisi voinut liittyä siltöjen räjäyttäminen, ei vielä ollut käynnissä. Lisäksi on epäselvää, kuinka hyvin 6.K:n sotilaat tunsivat Viipurin maantiedettä.

Yhteenvetona voi todeta, että 6.K:n tilanteessa ennen sen poistumista asemistaan oli piirteitä, jotka muistuttavat Smelserin kuvausta tilanteen rakenteellisesta sopivuudesta paniikin syntymiseen (structural conduciveness).

2) Yksilöihin kohdistuva ahdistusta ja pelkoa aiheuttava uhka (strain), joka johtuu jostakin tai joistakin uhkatekijöistä.

Smelserin mukaan paniikkia edesauttavien uhkatekijöiden aiheuttama pelko koetaan välittömäksi ja lähellä olevaksi. Pelko on kuitenkin epämääräistä, tarkkaa pelon aiheuttajaa ei tunneta tai pystytään hahmottamaan. (Mahdollisesti esim. siksi, että se on useiden eri asioiden aiheuttamaa?) Voidaan myös kokea, että tilanteeseen ei voida itse vaikuttaa.

Viipurin taistelua koskevaa tutkimuskirjallisuutta lukemalla ei ole kovinkaan vaikea löytää uhkatekijöitä, jotka aiheuttivat tai saattoivat aiheuttaa uhkaa yksittäisille 6.K:n sotilaille ja aiheuttaa heissä näin ollen ahdistusta ja pelkoa. Näitä tekijöitä olivat mm. seuraavat:

- puutteelliset ja keskeneräiset puolustusasemat,
- vihollisen panssarivaunujen esiintyminen ja niiden määrä,
- puutteellinen pst-aseistus,
- kenttätykistön tulituen loppuminen puolenpäivän tienoilla.

Edellä esitettyjen uhkatekijöiden voi ajatella aiheuttaneen lisääntyvää levottomuutta ja ahdistusta 6.K:n miesten keskuudessa. Esimerkiksi Tarkki (1996, 99) kirjoittaa tilanteesta iltapäivän alussa 20.6.:

"Puolustaja odottaa, miehet alkavat väsyä, hermot kiristyvät."

"Niissä olosuhteissa jokainen ihminen olisi pelännyt. Myös nuo arvostelijat (puolustajien toimintaa jälkikäteen arvostelleet henkilöt, O.H.) olisivat pelänneet ja pelänneet pirusti." (mt., 104.)

Elfvengren kirjoittaa seuraavasti:

”Ampumatarvikepula alkoi vaivata kaikkia aseita, joten tulta oli nyt todella rajoitettava. Tämä lisäsi vajavaisesti varustetuissa asemissa taistelevien joukkojen turvattomuuden tunnetta. Vihollisen lähes täydellinen ilmaherruus Viipurin taivaalla ja oman tykistön vaitonaisuus masensivat mieliä. Joukoissa vallitsi hermostunut, odottava mieliala.” (Elfvengren 2008, 28.)

3) Hysterisen uskomuksen (hysterical belief) syntyminen erittäin vakavan vaaran olemassaolosta. Tämä uskomus koostuu:

- pitkäkestoisemman ahdistuksen tai levottomuuden syntymisestä (anxiety),
- lyhytkestoisemman pelon tai pelon tunteen syntymisestä (fear).

Smelserin teorian mukaan ei riitä, että uhkatekijöitä on olemassa ja että ne aiheuttavat yksilöissä ahdistusta. Tarvitaan lisäksi, että syntyy hysterinen, jaettu uskomus erittäin vakavan vaaran olemassaolosta. Jotta tällainen jaettu uskomus voisi syntyä, tarvitaan rakenteellisen sopivuuden käsitteeseen sisältyviä em. mahdollisuuksia **yksilöiden väliseen kommunikaatioon**.

Tarkin (1996, 97) mukaan 6.K:n alueella oli puolenpäivän aikaan alkanut liikkua huhu, että naapurina päätien toisella puolella oleva 5.K olisi perääntynyt. (Itse asiassa 5.K pysyi paikallaan, mutta paniikin syntymisen kannalta on olennaista, mitä miehet tuossa tilanteessa *luulivat*.)

”6.K:n alueella oli ... puolenpäivän aikaan alkanut liikkua huhu, että 5.K on irtaantunut. Alettiin puhella, että ’tästä on lähdettävä, kohta ollaan motissa’ ”. (Tarkki 1996, 97.)

Huhu tarkoittaa sitä, että jokin oikea tai väärä käsitys tai tulkinta tilanteesta leviää miesten välillä ja keskuudessa. 5.K perääntyminen merkitsisi luultavasti erittäin vaarallista tilannetta. Tätä irtautumista koskevan huhun leviäminen alkoi ehkä lähetä Smelserin tarkoittamaa tilannetta, jossa syntyy jaettu hysterinen uskomus erittäin vakavan vaaran olemassaolosta.

Kuten sotahistoriaa tunteva lukija ymmärtää, lukemattomissa taisteluissa sotilaat ovat kuitenkin tunteneet ahdistusta ja pelänneet ennen taistelua, ja pelänneet jopa saarroksiin joutumista, mutta silti mitään paniikkia ei ole syntynyt toiminnan alettua. Tästä voidaan edetä seuraavaan Smelserin esittämään tekijään.

4) Laukaiseva tekijä (precipitating factor), joka muuttaa yleisemmän ahdistuksen tunteen konkreettiseksi johonkin asiaan kohdistuvaksi hysteriseksi peloksi tai pelkäämiseksi.

Smelserin mukaan pelkkä rakenteellisesti paniikille soveliaassa tilanteessa esiintyvä uhka ja sen (tässä tapauksessa 6.K:n) sotilaissa aiheuttama levottomuus ja ahdistus (anxiety) eivät vielä riitä aiheuttamaan paniikkia. Näiden lisäksi tarvitaan erityinen pelkoa laukaiseva tekijä (precipitating factor). Mikä tämä laukaiseva tekijä voisi olla 6.K:n tapauksessa?

6.K:ssa annettua perääntymiskäskyä on käsitelty varsin paljon Viipurin taistelua koskevassa tutkimuskirjallisuudessa ja sille on annettu monia erilaisia tulkintoja. Tässä riittänee todeta, että tällainen käsky todellakin annettiin johonkin aikaan iltapäivän alussa komppanian III joukkueelle.

Voidaan ajatella, että tämä yllättävä perääntymiskäsky on saattanut olla sellainen Smelserin teorian mukainen laukaiseva tekijä, joka on vallitsevassa tilanteessa aiheuttanut pakenemisen asemista ainakin III joukkueen kohdalla.

Tällaisen tulkinnan suhteen voidaan kuitenkin esittää myös epäily. Sen voisi muotoilla vaikkapa seuraavasti: miksi esimiesten antama perääntymiskäsky 6.K:n joukkueille olisi johtanut paniikinomaiseen pakoon? Ainakin yhtä todennäköiseltä tai jopa todennäköisemmältä tuntuisi ajatus, että esimiesten antama perääntymiskäsky johtaisi vain siihen, mitä oli käsketty tehdä, eli perääntymiseen, siirtymiseen puolustusasemasta taaemmaksi esimiesten johdolla – eikä suinkaan paniikinomaiseen pakenemiseen. Toisella tavalla ilmaistuna, voidaan ainakin epäillä sitä, olisiko yksinomaan esimiesten antama perääntymiskäsky ollut niin voimakas ”laukaiseva tekijä”, edes noissa olosuhteissa, että se olisi aiheuttanut paniikinomaisen paon.

Saattaa kuitenkin olla olemassa *toinenkin konkreettinen tapahtuma*, joka on voinut toimia laukaisevana tekijänä (precipitating factor) pakenemiselle. Tämän kirjoittaja on saanut Viipurin taistelua tutkineelta Göran Lindgreniltä käyttöönsä erään 6.K:n toimintaa koskevan kirjallisen, tähän asti huomiotta jääneen lähteen, erään Viipurin taistelun veteraanin Onni Pilvilammen kirjoittaman tekstin, joka sisältää myös kuvauksen tapahtumista 6.K:n puolustusasemassa 19.–20.6.1944.⁶

Pilvilampi kertoo palvelleensa Viipurin taistelun aikana 6.K:n III joukkueessa.⁷ Hän kuvaa tilannetta oman joukkueensa puolustusasemassa 20.6. Pilvilampi, jonka aseena oli konepistooli, kertoi havainneensa kaksi vihollista asemien edessä olevan talon raunioiden suojassa. Hän sanoi ryhmänjohtajalleen menevänsä etsimään vihollisia asemien edestä lähtevää laskuojaa pitkin. Ryhmänjohtaja hyväksyi tämän. Pilvilampi eteni laskuojaa pitkin muutaman kymmentä metriä alaspäin. Hän erotti viholliset suojautuneina palaneen talon raunioiden tienoilla. Pilvilampi jatkaa:

”Samaan aikaan kuuluu juoksuhaudoilta huuto.

- Vetäännytään oikealle!

En kiinnitä siihen mitään huomiota. Minä olen niin tyystin uppoutunut noissa raunioissa piileskeleviin vihollisiin, ettei päähäni mahdu sillä hetkellä mitään muuta asiaa. Vasta sitten minä herään muuhunkin todellisuuteen, kun yht’äkkiä räjähtää asemiimme raivoisa tulitus. Kaikki pienet ja isot aseet suuntaavat tulituksensa meitä kohti. (...) Minä

⁶ Onni Pilvilampi: Pako Viipurista, käsikirjoitus (ei kirjoitusvuotta). Aineisto artikkelin kirjoittajan hallussa.

⁷ Vallitsee hieman epäselvyyttä siitä, oliko Pilvilampi II vai III joukkueessa. Pilvilampi itse kirjoittaa olleensa III joukkueessa. Tarkin (1996, 71) mukaan Pilvilampi oli II joukkueessa. Tällä ei ehkä ole tämän artikkelin kannalta väliä, koska perääntymiskäsky annettiin kummallekin joukkueelle ja tuli-isku on voinut kohdistua kumpaan tahansa niistä.

peräännyn nopeasti ojaa pitkin juoksuhautaan, mutta se on tyhjä. Vilkaisen hätäisesti taaksepäin ja näen viimeisten miesten katoavan mäen taa. Kuulaa tulee hirvittävästi.”⁸

Pilvilampi kertoi suojautuneensa asemissa olleeseen sirpalesuojaan tulituksen ajaksi. Jonkin ajan kuluttua tulitus loppui yhtä nopeasti kuin oli alkanut ja siirtyi ”meistä nähden oikealle”. Pilvilampi kertoi nähneensä siellä päin muutaman sadan metrin päässä juoksevia miehiä. Tulituksen lakattua Pilvilampi poistui asemasta juosten muiden perään.

Pilvilampi kertoi siis edellä, että *juuri samaan aikaan* kuin III joukkueen aseisiin oli saapunut perääntymiskäskey, sinne kohdistui myös voimakas tuli-isku. Pilvilammen kertomuksen mukaan ”... kuuluu juoksuhaudoilta huuto. – Vetäännytään oikealle! En kiinnitä siihen mitään huomiota. ... yht’äkkiä räjähtää aseimiimme raivoisa tulitus. Kaikki pienet ja isot aseet suuntaavat tulituksensa meitä kohti... Kuulaa tulee hirvittävästi”. – Tämä antaa aihetta ajatella, että perääntymiskäskey ja tuli-isku ovat yhdessä voineet muodostaa Smelserin tarkoittaman laukaisevan tekijän (precipitating factor).

Edelleen voidaan ajatella, kuten edellä todettiin, että jos aseisiin ei olisi *sattumalta* kohdistunut tuli-iskua juuri samaan aikaan kuin sinne saapui perääntymiskäskey, mitään paniikkia ei ehkä olisi syntynytäkään. Saattaa olla, että perääntyminen asemista olisi sujunut johdetusti tai lähes johdetusti ryhmänjohtajien ja joukkueenjohtajien johdolla. Tällöin olisi ollut pitkälti mahdollista, että perääntyvä joukko olisi esimerkiksi saatu koottua johonkin jatkotoimenpiteitä varten. – Tällöin tapahtumat Viipurissa olisivat saattaneet olla erilaiset kuin ne nyt kontrolloimattoman pakenemisen seurannaisvaikutuksina olivat.

Edellä referoitua osaa Pilvilammen kertomuksesta ei ole mainittu tai referoitu Viipurin taistelua koskevassa tähänastisessa tutkimuskirjallisuudessa lukuun ottamatta Harisen aiempaa (2007) artikkelia. Viipurin taistelua tutkineista henkilöistä ainakin Tarkki on kuitenkin haastatellut Pilvilampea. Tarkki ei kuitenkaan mainitse teoksessaan Pilvilammen kirjoitusta etulinjan kokemuksistaan eikä ao. kertomus sisälly Tarkin lähdeluetteloon.

Koska Pilvilammen kertomus ja joukkueenjohtajana toimineen luutnantti Saxbergin kertomus ovat ainoat tähän mennessä löytyneet paikalla olleiden henkilöiden kuvaukset tapahtumista etulinjassa III joukkueen irtautuessa, on syytä tarkastella Pilvilammen kertomuksen luotettavuutta lähteenä. Viipurin taistelun keskeinen tutkija Tarkki näyttää luottaneen Pilvilammen haastatteluun lähteenä, koska hän on sitä teoksessaan siteerannut. Tarkin käyttämä Pilvilammen haastattelu on kuitenkin eri lähde kuin Pilvilammen em. oma kirjallinen kertomus etulinjan tapahtumista. Tämän kirjoittaja on yrittänyt valaista Pilvilammen kertomuksen todellisuus pohjaa eräiltä osin selvittämällä, kohdistuiko 6.K:n lohkolle suunnilleen tapahtuma-aikana sen tyyppistä tuli-iskua tai tuli-iskuja, jollaista Pilvilampi kuvaa.

Kev.Psto 20:n tiedustelu-upseeri vänrikki Kainlauri seurasi taistelukentän tapahtumia Karjalan kaupunginosan kunnalliskotirakennuksen kattoikkunasta 20.6. klo 8.15–17.20. välisenä aikana. Tällöin hän havaitsi vihollisen tulenkäytöstä mm. seuraavaa:

⁸ Pilvilampi, mt.

“... Vihollisen tykistö näytti pystyvän seuraamaan hyvin hyökkäyskärkeä. (...) Tulenjohto oli tehokasta ja havaitsin vih. panssareissa olleen tija mukana, jotka mm. valoraketein pyysivät tulta eteen. Vih. tyk.tuli oli lisäksi hyvin keskitettyä ja sen kohdistuessa johonkin maastokohtaan... se vaikutti hyvin tehokkaalta. (...)”

Panssariasettaan vihollinen käytti hyvin tehokkaasti tykistönsä vahvistuksena sijoittaen mm. taistelun ajaksi... maastoon lukuisia panssareita ja rynnäkkötykkeitä, joista kohdistettiin erittäin kiivas tuli etulinjaamme. (...)

Jalkaväen raskaat aseet siirtyivät myös nopeasti kärjen mukana.”⁹

Naapurikomppanian eli 5.K:n taistelukertomuksessa, jonka on kirjoittanut kapteeni Laakso, mainitaan iltapäivän alussa aseisiin kohdistunut ”kiivas tuli-isku”, jossa ammuttiin “...mm ainakin 30 suorasuuntaustykillä.”¹⁰ Tarkki (1996, 98) puolestaan kirjoitti: “Klo 13:n ajoissa vihollisen tykistötuli oli kiivaimmillaan kohdistuen erityisesti 6.K:n aseisiin.”

Ilmapäivällä 6.K:n tyhjissä asemissa käynyt prikaatin esikunnasta tilannetta selvittämään lähetetty kapteeni Seppänen on kertonut seuraavaa:

“... ennen hänen siirtymistään 6.K:n lohkolle ehkä noin klo 14.00 ampui ryssä pääasiassa 6.K:n lohkolle voimakkaan tykistökeskityksen, joka kesti noin 15 min. ja olivat amukset suurimmaksi osaksi raskaita.”

Kainlaurin, Laakson ja Seppäsen kertomukset osoittavat, että vihollinen kykeni tarkkoihin tuli-iskuihin maastokohteisiin, ja että tällaisia tuli-iskuja todella kohdistui II P:n ja sen komppanioiden aseisiin iltapäivällä 20.6. Tältä osin Pilvilammen kertomus tuli-iskusta saanee tiettyä taustatukea. Kainlaurin, Laakson ja Seppäsen kertomukset eivät tietenkään sitovasti todista Pilvilammen kertomusta oikeaksi.

6. ENTÄ JOS 6.KOMPPANIA EI OLISI POISTUNUT ASEMISTAAN?

Edellä on yritetty tulkita 20. Prikaatin 6. komppanian poistumista asemistaan Smelserin paniikkiteorian mukaisena prosessina, jossa välttämättömän ehdon tyyppiset asiat seuraavat kumuloituvina toisiaan ja muodostavat lopuksi paniikin syntymisen riittävän ehdon. Tästäkin huolimatta useita tämän prosessin yksittäisiä osatekijöitä voitaneen pitää varsin sattumanvaraisina, eräiden sattumien ja yhteensattumien aiheuttamina. Esimerkkinä voidaan mainita 6.K:n etulinjaan kohdistunut sotamies Pilvilammen mainitsema tuli-isku, joka tuli juuri samaan aikaan, eikä esimerkiksi 15 tai 30 minuuttia aikaisemmin tai myöhemmin tai ei silloinkaan, kuin sinne saapui esimiesten antama perääntymiskäsäsky.¹¹

⁹ Vänrikki Kainlaurin kertomus, Kv.Psto 20:n aineisto, Kansallisarkisto. (Kopio myös kirjoittajan hallussa.)

¹⁰ 5./20.Pr:n taistelukertomus, Kansallisarkisto.

¹¹ Onnettomalta sattumalta vaikuttaa myös esimerkiksi se, että prikaatia tukevan Rs.Psto 40:n tarvitsemaa ammustyyppeä ei kriittisellä hetkellä löytynyt lähellä sijainneesta Rautakorven suuresta, hyvin varustetusta ampumatarvikekenttämakasiinista, vaikka näin oli ennakoitua luultu. Siten tämän modernilla **sotasaaliskalustolla** varustetun patteriston tulituki II P:lle ja 6.K:lle loppui puolenpäivän aikoihin 20.6., vähän ennen sitä ajankohtaa, jolloin 6.K poistui asemistaan.

Tämän artikkelin kirjoittaja on jo pitkään miettinyt hypoteesia siitä, miten tapahtumat olisivat voineet kehittyä Viipurissa, jos 6.K ei olisikaan poistunut asemistaan. Seuraavassa esitetään eräitä tähän liittyviä ajatuksia.¹²

Jos 6.K ei olisi poistunut asemistaan, II P:n komentaja Bäckman ei luultavasti olisi antanut pataljoonalleen perääntymiskäskyä. Ainakaan hän ei olisi antanut sitä vielä siihen aikaan kuin nyt antoi. Kirjoittajan mielestä olisi tällöin ollut mahdollista, että II P:n puolustus olisi saattanut kestää kauemmin, esimerkiksi vielä seuraavan vuorokauden puolelle asti. On tietenkin täysin mahdotonta arvailla, miten ja millaisissa maastonkohdissa tämä olisi konkreettisesti saattanut tapahtua ja kuinka pitkälle olisi mahdollisesti jouduttu perääntymään. Oleellista on se, että jos näin olisi tapahtunut, olisi tullut lisää aikaa korjata eräitä puolustuksen heikkouksia.

Jos lisää aikaa olisi näin saatu riittävästi, läheisestä Rautakorven ampumarvikekenttämakasiinista olisi epäilemättä saatu melko nopeasti sekä tykistön (ainakin kevyen patteriston), kranaatinheittimistön että jalkaväen a-tarvikkeita. Saksasta saatuja uusia pst-aseita oli saatavissa, ja on mahdollista että niiden jakelu ja koulutus olisi saatu organisoitua Viipurin puolustajille. Jo 20.6. eversti Kempille aiottiin tarjota mahdollisuutta saada myös ilmatukea saksalaisilta lentokoneilta (lento-osasto Kuhlmeij), mutta tieto asiasta ei ehtinyt saavuttaa Kemppiä. Ehkä tämäkin mahdollisuus olisi jatkossa voinut jo melko nopeastikin toteutua jos puolustaja olisi pysynyt riittävän kauan Viipurissa. Myöskään prikaatin III Pataljoonan taholta saatava tuki olisi voinut olla mahdollisuuksien rajoissa, valmistautuihan eräs III P:n osa jo 20.6. tukemaan II Pataljoonaa vastahyökkäyksellään.

Tämän pitemmälle tällaista kontrafaktuaalista ajattelua ei ole syytä viedä. Eräät toisen maailmansodan jälkeiset kaupunkitaistelut, kuten Groznyn taistelu ja viime aikoina jopa Kobanista käyty taistelu antavat kuitenkin joitakin viitteitä puolustajan mahdollisuuksista tämän tyyppisissä taisteluissa.

LÄHTEET

Julkaisemattomat lähteet

Eränen, Liisa: Luento Johtaminen ja sosiaalipsykologia Johtamisen perusteet -opintojaksolla MPKK:ssa 29.10.2010 (ppt-esitys).

Nurmi, Lasse: Luennot Johtamisen perusteet -opintojaksolla MPKK:ssa.

Lindgren, Göran: 20.Prikaatin tappiot Viipurissa 1944 (ppt-esitys, ei vl.).

Pilvilampi, Onni: Pako Viipurista (käsikirjoitus, ei vl.).

¹² Artikkelin kirjoittaja on kehitellyt tätä hypoteesia mm. useilla kadeteille pitämillään sotilassosiologian luennoilla, joissa Viipurin taistelua käytettiin tapausesimerkkinä (esim. opintojaksot 1A01 ja 1B01 ja aikaisemmat vastaavat). Lisäksi kirjoittaja on keskustellut aiheesta suullisesti ja kirjeellisesti jo kauan em. opintojaksolla luennoitsijana toimineen sotahistorioitsija KTM Göran Lindgrenin kanssa.

JULKAISTUT LÄHTEET

Elfvengren, E. (2007) Viipurin taistelun kulku 20.Prikaatin tuskien tie. Teoksessa Göran Lindgren (toim.): Viipurin taistelu 1944 Kooste Suomen Sotilassosiologisen Seuran seminaarin 19.4.2007 esitelmistä. Maanpuolustuskorkeakoulu, Johtamisen laitos, Julkaisusarja 3 Työpapereita 11, Helsinki.

Elfvengren, E., Tammi, E. (toim.) (2007) Viipuri 1944 Miksi Viipuri menetettiin? WSOY, Juva.

Hallström, A.G. (1973) Soldatpanikens problem En på litteraturstudier grundad översikt. Militärpsykologiska institutet, A-rapport nr 18, september 1973.

Harinen, O. (2010) 20. Prikaatin 6.K:n irtautuminen puolustusasemasta Viipurissa 20.6.1944 – eri selitysyritysten vertailua. Teoksessa Olli Harinen (toim.) näkökulmia sotilassosiologiaan - Artikkeleita vuosilta 1991–2009. Maanpuolustuskorkeakoulu, Käyttäytymistieteiden laitos, Julkaisusarja 1 Nro 1/2010.

Harinen, O. (2011) Johdatus suomalaiseseen sotilassosiologian tutkimukseen Joitakin piirteitä sotilassosiologian tutkimuskohteista, menetelmistä ja puolustusvoimissa tehdyistä tutkimuksista. Maanpuolustuskorkeakoulu, Käyttäytymistieteiden laitos, Julkaisusarja 1 Nro 4/2011.

Lindgren, G. (2007) Viipurin taistelu – sotilasjohtamisen oppitunti. Teoksessa Eero Elfvengren ja Eeva Tammi (toim.): Viipuri 1944 Miksi Viipuri menetettiin? WSOY, Juva. 7

Mielonen, E. (1968) Pelko ja pakokauhu henkinen paine sodassa. Kauppiaitten kustannus Oy, Helsinki.

Paananen, T. (1976) Paniikin problematiikasta. Pääesikunta, sotilaspsykologian toimisto, Sotilaspsykologian tutkimusseloste N:o 8/A/76.

Smelser, N.J. (1965) Theory of Collective Behavior. The Free Press, New York, 1965.

Quarantelli, E.L. (1954) The Nature and Conditions of Panic. American Journal of Sociology, 60, 1954: 267–275.

Quarantelli, E.L. (2001) The Sociology of Panic. Disaster Research Center, University of Delaware.

Tarkki, U. (1996) Taistelu Viipurista 20.6.1944 – Viipurin menetys ja oikeudenkäynti! Gummerus, Jyväskylä.

Göran Lindgren, KTM, ylil res.

EIKÖ VIIPURIA OLLUT TARKOITUSKAAN PUOLUSTAA KESÄLLÄ 1944?

VIIPURIN PUOLUSTUKSEN EPÄONNISTUMINEN 20.6.1944 HERÄTTÄÄ RUNSAASTI KYSYMYKSIÄ.

Oliko kaupunkia tarkoitus puolustaa? Kannattiko sitä puolustaa? Oliko Viipurin menestyksellinen puolustaminen ylipäänsä mahdollista? Entäpä, jos olikin tehty päätös olla puolustamatta Viipuria tosissaan? Siinäpä pohdittavaa! Ihminen kun on niin rakennettu, että hän tarvitsee katastrofeille selityksen.

OLIKO KAUPUNKIA TARKOITUS PUOLUSTAA?

Karjalan kannaksen puolustuksen suunnittelu oli aloitettu jo myöhäisyyksyllä 1941, kun hyökkäys oli pysäytetty suurin piirtein vanhalle rajalle.¹³ Jo silloin päätettiin aloittaa Vammelsuu-Taipale-linjan (VT) rakentamisen suunnittelu. Vasta selvästi myöhemmin alkoi hahmottua ajatus, että puolustuksen pääasema olisikin sillä tasalla, mihin hyökkäys oli syyskuun 1941 alussa pysäytetty. VT-linja hahmottui sen tukilinjaksi, jolle vihollinen oli tarkoitus pysäyttää, ellei pääasema vastoin odotuksia kestäisi. VT -linjan rakentaminen aloitettiin tosissaan vasta keväällä 1943. Se oli paikoin vahva, osin kantalinnoitettu puolustuslinja, mutta suurhyökkäyksen alkaessa kesäkuussa 1944 pahasti keskeneräinen ja muutenkin puutteellinen.¹⁴

Kolmas puolustuslinja, Viipuri-Kuparsaari-Taipale -linja (VKT) oli se viimeinen tasa, jolle vihollinen olisi Karjalan kannaksella pysäytettävä. Siitä oli tehty päätös vasta 18.marraskuuta 1943.¹⁵ Se oli kuitenkin kesällä 1944 pääosin vain kartalle piirretty viiva. Kevään 1944 hätäisistä varustelutöistä huolimatta sen mahdollisuudet perustuivat lähinnä puolustajan kannalta edulliseen maastoon, jossa korostuivat vesistöt, korkeat kalliot ja kapeikot.¹⁶

Viipuri-Kuparsaari-Taipale -linja oli piirretty kulkemaan Viipurin kaupungin edustalle. Viipuri muodosti siten VKT-linjan tärkeän tukipisteen. Kaupunkia oli selvästi tarkoitus puolustaa. Tämä oli Kannaksen puolustussuunnitelman hyväksyneen Ylipäällikön selkeä kanta.

¹³ Porvali, Juhani: Linnoitusjoukot, artikkeli kirjassa Elvengren Eero, Tammi Eeva (toim.): Viipuri 1944, WSOY, Juva 2007, s. 36-51.

¹⁴ Halsti, Wolf H: Muistelmat 2, Aika vaatii veronsa, Otava, Keuruu 1974, s. 273-282.

¹⁵ Suomen marsalkan muistelmat, G.Mannerheimin muistelmien I-II kansanpainos, Otava 2004, s. 334.

¹⁶ Arimo, Reino: Suomen linnoittamisen historia, Otava 1981, s. 348-352.

Kun sitten, Viipurin katastrofin jälkeen, Ylipäällikön käskemä tutkimus kenraalimajuri Palojärven johdolla toteutettiin, todettiin kiistatta, että kellekään puolustustehtävään käsketyistä ei ollut epäselvää, mistä Viipurissa oli kysymys. Puolustuskäsky oli ehdoton. Kuultuina olivat valaehtoisesti kaikki asiasta jotakin tietävät, eli 20.Prikaatin komentajat, päälliköt ja keskeiset johtajat sekä tykistön tulenjohtajat. Jo arvovaltasyistäkin Viipuria oli ehdottomasti puolustettava. Se oli Ylipäällikön tahto ja Päämajan virallinen kanta. Kansa ei tulisi koskaan ymmärtämään sen luovuttamista viholliselle taistelutta.

Kun Aunuksesta Kannakselle siirrettävä 20.Prikaati sai tehtäväkseen Viipurin puolustamisen, IV Armeijakunnan komentaja, kenraaliluutnantti Taavetti Laatikainen antoi suullisen puolustuskäskyn Prikaatin komentajalle, jääkärioveljelleen, eversti Armas Kempille Kavantsaassa 18.6.1944. Silloin, ja myös tästä eteenpäin, kaikille, joita käsky tuli koskemaan, oli täysin selvää, että kyseessä oli ehdoton käsky. Viipuria oli ehdottomasti puolustettava! Tosin Laatikainen tuli luvanneeksi, että IV Armeijakunta vastaa Viipurin puolustamisesta 20.6. kello 18 saakka. Tämä lupaus osoittautui katteettomaksi.

VKT -linjan ehdottoman pitämisen välttämättömyys näkyy myös Ylipäällikön 18.6.1944 päiväämässä päiväkäskyssä, joka jaettiin ja luettiin joukoille päivää myöhemmin:

“Armeijamme asettuessa puolustukseen ns. VKT-linjalle on aika panna sulku vihollisen maahantunkeutumiselle. Tämän vuoksi vaadin, että linjalla suoritetaan jyrkkää torjuntataistelua. Kiinnitän erikoista huomiota siihen, että tämän aseman murtuminen ratkaisevalla tavalla tulisi heikentämään puolustusmahdollisuuksiamme ja täten asettamaan maamme ja kansamme kohtalon vaaran alaiseksi. Olen tietoinen siitä, että tämän aseman rakennustyöt ovat olemattomat tai aivan alkuasteellaan, mutta luotan siihen, että suomalainen sotilas tarpeen vaatiessa osaa käyttää hyväkseen maastoa ja sisuaan horjumattoman puolustuksen aikaansaamiseksi. Hukkaamatta hetkeäkään on erikoinen huomio kiinnitettävä puolustusasemien rakentamiseen mahdollisten sisään- ja läpimurtojen rajoittamiseksi huomioonottamalla ne kokemukset, joita venäläisten hyökkäystavasta nyt käytyjen taistelujen aikana on saatu. Mannerheim.”¹⁷

20.Prikaatin tämä päiväkäsky tavoitti valitettavasti vasta Viipurin menetyksen jälkeen!

KANNATTIKO VIIPURIA PUOLUSTAA? KYLLÄ!

Päällimmäinen vastausehdotus on siis Kyllä! Oikeastaan koko kysymys on sotilaallisesti katsoen turha. Käsky oli käynyt, ja sen mukaan oli toimittava. Ei sotilaan kuulu kysyä, kannattaako toimia annetun käskyn mukaisesti. Ei sitä paitsi ollut siinä tilanteessa mitään yleisesti tiedossa olevaa syytä, miksi ei kannattaisi puolustaa. Missä vihollinen sitten pysäytettäisiin, ellei tässä VKT -linjalla? Virallista vastausta tähän kysymykseen ei yksinkertaisesti ollut. Oli tietysti Salpa -linja, mutta se oli rakennettu aivan toisenlaiseen tilanteeseen talvisodan jälkeen, ja se oli käytännössä keskeneräinen ja miehittämätön.

¹⁷ Tarkki, Uuno: Taistelu Viipurista 20.6.1944, Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1996, s. 58-59.

Viipurilla oli suuri sija suomalaisten sydämissä. Olihan kysymyksessä Suomen toiseksi suurin kaupunki, jota oli talvisodan taisteluissa onnistuttu puolustamaan. Sen valtaaminen takaisin elokuun lopulla 1941 oli suuri tapahtuma. Nyt alettiin sitä paitsi olla viimeisellä linjalla Kannaksella. Kansan yleinen mielipide, joka tunnetusti ei ole kovin valistunut ja perillä tosiasioista (senhän me jälkiviisaat tiedämme), ei ikinä hyväksyisi Viipurista luopumista ilman taistelua. Miksi ei siis kannattaisi puolustaa?

Ulkopoliittisesti VKT-linjan tehokas puolustaminen oli äärimmäisen tärkeää. Erityisesti tämä koski Viipurin kaupunkia. Kysymys oli Saksalta saatavasta elintärkeästä ase- ja ruoka-avusta. Nämä toimitukset oli jäädytetty huhtikuussa 1944, kun Suomen rauhantunnustelut olivat tulleet aseveljemme Saksan tietoon. Saksa halusi ehdottomasti säilyttää parhaan kanssasotijansa Suomen mukana rintamassa ennen kaikkea siksi, että vain Suomen pysyminen "ruodussa" varmisti Itämeren säilymisen saksalaisena sisämerenä. Se taas oli välttämätöntä Ruotsista tulevien malmi-toimitusten ja Saksan pohjoisessa olevien joukkojen huollon vuoksi. Kannaksen suurhyökkäyksen alettua Mannerheim kääntyi suoraan Hitlerin puoleen ja pyysi apua, aseita, joukkoja ja elintarvikkeita. Niitä alkoi välittömästi tulla, mutta niiden vaikutus puolustustaisteluun Kannaksella ei ehtinyt vielä vaikuttaa merkittävästi ennen VKT -linjaa ja Viipuria. Saksalaiset olivat syvästi huolestuneita Kannaksen tilanteesta ja olivat asettaneet avun jatkumisen ehdoksi vihollisen pysäyttämisen. Vaikka Viipurilla ei ollut kovin suurta sotilaallista merkitystä, sen menettäminen lähes taistelutta säilytti saksalaiset. Osittain juuri siksi saimme yllättävän vieraan. Ulkoministeri Ribbentrop tuli Viipurin menetyksen jälkeen vaatimaan avun jatkamisen ehtona vakuuksia sille, että jatkaisimme taistelua Saksan rinnalla.

TAI SITTEEN EI!

Mutta sitten kysymyksellä, kannattiko Viipuria puolustaa, on myös kääntöpuoli. Ja silloin, siitä näkökulmasta katsottuna vastaus voikin olla EI. Suurpoliittisesti katsottunahan Viipuri menetettiin talvisodan päättäneessä Moskovan rauhassa. Neuvostoliitto otti sen, koska piti sitä tärkeänä kohteena. Siitä kertoo välittömästi rauhan jälkeen alkanut kaupungin sovjetisointi, joka keskeytyi ikävällä tavalla 1941. Saksan hyökättyä Neuvostoliittoon sillä ei syyskesällä 1941 ollut voimia puolustaa Viipuria, vaikka yritystä olikin. Suomalaiset saivat rauniokaupunki Viipurin ja sen eteläpuolella mahtavan sotasaaliin Porlammin motista. Tätä nöyryytystä Stalinin oli varmaan vaikea unohtaa!

Teheranin konferenssissa joulukuun 1943 alussa Neuvostoliitto ja länsiliittoutuneet sopivat sodanjälkeisestä Euroopasta. Suomi sai näissä neuvotteluissa erityisaseman Saksan rinnalla taistelleiden maiden joukossa. Ehdotonta antautumista ei vaadittaisi, ja Suomi saisi säilyttää itsenäisyytensä. Oli vain kysymys Suomen irrottamisesta sodasta. Neuvostoliitto vaati Moskovan rauhan rajojen palauttamista, ja länsivaltojen puolesta tämä periaatteessa hyväksyttiin. Keskusteluissa esitettiin kuitenkin lännen taholta Viipurin palauttamista Suomelle, koska se tulisi varmasti helpottamaan Suomen suostuttelemista rauhaan. Näin hyvin lännessä tunnettiin Viipurin merkitys suomalaisille. Stalin oli

kuitenkin tässä jyrkkänä: "Viipurista en neuvottele!" Ja tähän lännellä ei nähtävästi ollut lisäargumentteja.¹⁸

Näin Viipurista oli tullut suurvallalle arvovaltakysymys. Kun Suomi sitten huhtikuussa 1944 torjui rauhan ehdot, Neuvostoliitto käynnisti suunnittelun Suomen taivuttamiseksi rauhaan sotilaallisesti. Alkoi niiden operaatioiden suunnittelu, jotka me tunnemme nimellä "Neuvostoliiton suurhyökkäys Karjalan kannaksella 1944". Operaatioiden ensimmäinen vaihe sai nimen "Operaatio Viipuri". Tämäkin kertoo osaltaan Viipurin merkityksestä Neuvostoliitolle. Kymmenessä päivässä puna-armeijan tuli lyödä suomalaiset joukot Kannaksella ja saavuttaa Viipurin tasa. Ja tämä onnistui, kuten jälkiviisaat tiedämme, puolittain. Viipurin tasa saavutettiin, kaupunki saatiin, mutta suomalaisia joukkoja ei kyetty lyömään. Ja juuri tässä jälkimmäisessä asiassa piilee tulevan torjuntavoittomme siemen! Mutta Viipuri meni, nyt lopullisesti!

Kuvaavaa tämän kohteen tärkeydelle on, että puna-armeijan saavutus noteerattiin Moskovassa jälleen yhdellä Suuren Isänmaallisen Sodan voitonjuhllalla, jossa ammuttiin 224 tykillä 20 kunnialaukausta.¹⁹ Sotien jälkeenkään Viipurin merkityksen korostamista ei unohdettu, ja Viipurin "vapautuksen" muistopäivää vietettiin Viipurissa 20.6. aina 2000-luvulle saakka. Voittoa fasisteista korostettiin kaikissa kertomuksissa. Vapautuksen muistopäivästä luovuttiin kuitenkin vähitellen. Ehkä sen arveltiin ärsyttävän suomalaisia turisteja, joista Viipuri on erittäin riippuvainen. Tilalle tuli uusi juhlapäivä, "Viipuri päivä" elokuussa. Keskeiseksi uudeksi tapahtumakentäksi rakennettiin Linnankadun toiselle puolelle Torkkelin puistoa vastapäätä, osin Suomen aikaisen paraatikentän, "Koulukentän" paikalle näyttävä Venäjän obeliski ja tulevien kunnianosoitusten näyttämö. Viipuri sai samalla "Sotilaskunnian Kaupungin" arvon. "Sankarikaupunki" (Neuvostoliiton nimeämiä "sankarikaupunkeja" ovat ainakin Leningrad ja Stalingrad) se ei sentään ole, ei venäläisen, eikä ehkä suomalaisenkaan katsannon mukaan, vaikka se onkin kovia kokenut.

OLIKO VIIPURIA MAHDOLLISTA MENESTYKSELLISESTI PUOLUSTAA?

Mitä kysymyksellä tarkoitetaan? Meidän jälkiviisaisten kannattaa olla tässä tarkkoja ja hakea vastausta vasta kysymyksenasettelun täsmentämisen jälkeen. Tarkoitetaanko kysymyksellä vihollisen lopullista pysäyttämistä Viipurin edustalle ja kaupungin pitämistä sodan loppuun saakka? Jos tarkoitetaan tätä, on pakko vastata kieltävästi. Tuntien Viipurin merkityksen viholliselle voi päätellä, että kaupungin valtaamiseen oltiin

¹⁸ Polvinen, Tuomo: Barbarossasta Teheraniin, WSOY 1979, s. 29.

¹⁹ "Tänään, kesäkuun 21. päivänä kello 00.30 (Moskovan aikaa), Äidinmaamme pääkaupunki, Moskova, tulee Äidinmaamme nimissä tekemään kunniaa 224 tykin kahdellakymmenellä yhteislaukauksella Leningradin Rintaman urhoollisille Mannerheim Linjan ja Viipurin kaupungin ja sen linnoituksen murskanneille joukoille. Herra Marsalkka (Gorovov) minä kiitän loistavasta taistelutoiminnasta niitä komentamianne joukkoja, jotka osallistuivat Mannerheim Linjan läpimurtoon ja taisteluun Viipurin kaupungista ja sen linnoituksista. Ikuinen kunnia sankareille, jotka kaatuivat taistelussa Äidinmaamme vapauden ja itsenäisyyden puolesta! Kuolema Saksalais-Suomalaisille maahantunkeutujille! J. STALIN, Neuvostoliiton Marsalkka, Korkein Ylipäällikkö, Lähde: MIA Soviet History, J.V.Stalin Archive, J.V.S. Collected Works Index, Käännös; Veikko Huuska 10.08.2009.

valmiita panostamaan kaikki mahdolliset voimat. Sellaista hyökkäystä emme olisi millään käytettävissä olevilla voimilla voineet kestää. Viipuria ei olisi ollut mahdollista pitää!

Jos kuitenkin tarkoitetaan puolustuksen kestämistä joidenkin päivien, ehkä viikon ajan, vastaus voisi olla myönteinen. Viipuria olisi ollut mahdollista puolustaa jonkun aikaa ainakin tiettyjen edellytysten täytyessä. Ensinnäkin 20.Prikaatin olisi pitänyt itse yrittää tosissaan. Jos se olisi kestänyt edes vuorokauden, IV Armeijakunta olisi ehkä saanut annetuksi sille kaiken mahdollisen tuen. Se olisi vaatinut ampumatarvikehuollon kitkatonta toimimista, vahvan epäsuoran tulituen järjestämistä, ilmavoimien tuen keskittämistä kaupungin edustalle, uusien panssarintorjunta-aseiden runsasta jakelua ja tehokasta koulutusta sekä mahdollisesti muutaman jalkaväkijonon alistamista 20.Prikaatille aktiivisiksi reserveiksi. Prikaatin komentajan tueksi hänen esikuntaansa olisi tullut lähettää korkeatasoinen yleisesikuntaupseeri täysin valtuuksin tukea eversti Kemppiä ja tarvittaessa ottaa "langat" käsiinsä. On pakko todeta, että suurin osa näistä toimenpiteistä puolustuksen edes osittaisen onnistumisen edellytysten luomiseksi oli puhtaasti IV Armeija-kunnan ja KaJoKE:n vallassa. Niitä ei olisi ollut mahdotonta toteuttaa, jos olisi voitettu lisäaikaa niitä varten.

Joitakin Viipurin puolustuksen "rakenteellisia" puutteita ei olisi enää kesäkuussa ollut mahdollista korjata. Puolustusasemien keskeneräisyys, heikkous ja sijainti sekä syvyyden täydellinen puuttuminen olivat auttamattomia heikkouksia.

Summa summarum: Viipurin puolustuksen kestäminen edes päivillä olisi ollut tärkeätä koko VKT -linjan puolustuksen järjestelyjen kannalta. Vihollinen olisi kulunut ja aikaa olisi voitettu.

Kun vastausta miettii kevään ja kesän 1944 päättäjien näkökulmasta, vastaus lienee jossain määrin epäröivä KYLLÄ! Kaikesta päätellen ainakaan ylimmällä sodanjohdollamme ei ollut mitään erityisiä epäilyksiä tässä suhteessa. VT -linjasta luopumisen jälkeen tavoitteena oli vetää joukot vihollista viivytäten ja kuluttaen mahdollisimman toimintakykyisinä Viipuri-Kuparsaari-Taipale -linjalle ja pitää se, kaikilta osin. Pohjois-Suomesta ja Itä-Karjalasta oli irrotettu yhtymiä, jotka suunnattiin linjan puolustukseen. Kannaksen Joukkojen Komentajalla ja IV Armeijakunnan johdolla saattoi jotain epäilyksiä olla, kun VT -linjasta oli jouduttu luopumaan.

Tosin IV Armeijakunnan Operatiivisen osaston tuore päällikkö eversti Pesonius oli sitä mieltä, ettei heillä ollut mitään syytä epäillä 20.Prikaatin kykyä selviytyä tehtävästään. Kymmenisen vuotta sodan jälkeen haastateltu Pesonius toteaa: "Taistelussa kiinni olevien yhtymien saaminen VKT -linjalle puolustukseen oli hyvin haasteellinen tehtävä. Kun vihollinen pyrki koko ajan säilyttämään taistelusketun vetäytyviin joukkoihin, joilla oli tehtävänä viivyttaa ja kuluttaa vihollista, oli todella hankala saada ne asettumaan puolustukseen, kaivautumaan (linja oli käytännössä varustelematon) ja kääntymään liikkeessä 180 astetta, rintamasuunta viholliseen.

20.Pr oli ainoa yhtymä, joka oli valmiiksi asemissa, kun tultiin VKT -linjalle. Mm. siksi IV AKE:n Operatiiviselle osastolle Viipurin menetys oli suuri järkytys. Tunnetiloja olivat epätoivo ja pettymys.”²⁰

TAI SITTE EI! ASiantuntijan YRITYS MUUTTAA SUUNNITELMIA.

Ylin sodanjohtomme, käytännössä Päämajan Operatiivinen osasto, sai vielä 18.6.1944 mahdollisuuden luopua Viipurin puolustamisesta ja keskittää kaikki voimat edullisemman linjan, Kivisillan salmen eli tulevan Tienhaaran taistelun maaston puolustamiseen. Se ei kuitenkaan tähän mahdollisuuteen tarttunut. Vastuu tästä on kenraali Airon, joka kieltäytyi edes esittelemästä tätä Ylipäällikölle. Tästä meillä on sotahistoriaan tallentunut seuraava luotettava kertomus.²¹

Viipuria lähestyttäessä Panssaridivisioona oli VT-linjasta luopumisen jälkeen pääosin Kämärän-Kämärän aseman-Huumolan alueilla. Divisioonan komentaja kenraalimajuri Ruben Lagus oli kutsunut alaisensa komentajat puhutteluun aamuyöllä 18.6.1944. PsD:n joukot olivat silloin jo saaneet IV Armeijakunnan käskyn siirtymisestä Viipurin itäpuolelle. Oman yhtymän asioiden esittelyn jälkeen Lagus otti esille läsnäolijoiden mukaan yllättävän asian. Hän totesi, että VKT-linjasta tulisi Viipurin kohdalla luopua, koska kaupunkia ei kyettäisi kuitenkaan puolustamaan. Viipurin edustalle tulisi ryhmittää vain pienehköjä, verhoavia joukkoja, jotka kyettäisiin nopeasti irrottamaan vihollisen hyökätessä kaupunkiin. Puolustuksen painopiste tulisi sijoittaa Viipurin länsi- ja pohjoispuolelle luonnolliselle vesistölinjalle, jota olisi sitten puolustettava kaikin käytettävissä olevin voimin. Siellä olisi mahdollista pysäyttää puna-armeija.

Tätä kantaansa Lagus perusteli kuulijoilleen huolellisesti. Viipuriin tulossa oleva 20.Pr oli tottunut peitteiseen taistelumaastoon eikä sen koulutustasokaan ollut kehuttava tulevaa asutuskeskustaistelua ajatellen. Vaikka 20.Pr oli selviytynyt Aunuksessa hyvin työpalvelutehtävistään, sen taisteluarvo oli arveluttava. Siltä puuttui kokemus vihollispanssareista, panssarintorjunnasta puhumattakaan. Tällä joukolla ei ollut sotakokemusta yhtymänä eikä yhteisten taistelujen synnyttämää toveruutta. Oli myös pelättävissä, että Viipurin kautta vetäytyvien sotilaiden kauhukertomukset tulisivat syömään miesten muutoinkin epäilemättä huteraa taistelumoraalia.

Ennen tätä Lagus oli jo ollut yhteydessä IV Armeijakunnan komentajaan, kenraaliluutnantti Taavetti Laatikaiseen ja esitellyt hänelle mielipiteitään saamatta kuitenkaan toivomaansa vastakaikua. Niinpä hän päätti vielä 18.6. iltapäivällä käydä Kavantsaaren kartanossa, minne myös Kannaksen kaikkien joukkojen uusi komentaja, kenraaliluutnantti Oesch oli asettunut esikuntineen. Kavantsaari sijaitsee 22 km Viipurista koilliseen. Mukaansa Lagus otti luottomiehensä kapteeni Salvenin, tiedustelu-upseerinsa.

Lagus pääsi heti tapaamaan Kannaksen Joukkojen Komentajaa, kenraaliluutnantti Oeschiä. Salven jäi huoneen ohuiden lautaseinien taakse istumaan ja saamansa käskyn

²⁰ Eversti Pesoniuksen haastattelu, Sotilaiden äänet, YLE:n elävä arkisto.

²¹ Käkälä, Erkki: Laguksen miehet, Marskin nyrkki, Panssarikilta ry, 1992, s. 346-347.

mukaan kuuntelemaan. Päämajalle solidaarinen Oesch torjui Laguksen esityksen jyrkästi. Kaupunkia tuli puolustaa viimeiseen veripisaraan asti. Viipurin menettäminen taistelutta edustaisi korvaamatonta arvovaltatappiota. Hän ei myöskään ollut Laguksen tavoin pessimistinen puolustuksen mahdollisuuksien suhteen. Lagus sai viemiskseen käskyn alistaa ainakin yhden panssarikomppanian 20.Prikaatille mahdollisten katutaistelujen tukemiseksi.

Lagus ja Salven poistuivat. Ennen paluuta omalle komentopaikalleen komentaja käski kapteeni Salvenin vielä palata Kavantsaareen pyytämään asiassa suoraa puhelinyhteyttä Päämajaan. Oesch vastasi esitykseen myönteisesti, ja Salvenin palattua molemmat upseerit lähtivät uudelleen Kavantsaareen. Puhelu Oeschin työhuoneesta Päämajaan onnistui heti. Operaatioista vastuussa oleva kenraaliluutnantti Airo suhtautui kuitenkin ehdotukseen kylmän torjuvasti. "Mitään tuollaista emme Ylipäällikölle esittele!". Asia oli siis siltä erää loppuun käsitelty. Kun päästiin takaisin omalle komentopaikalle, Lagus sanoi Salvenille: "Esitykseni on kerran vietävä sotahistorian lehdille!" Näin on siis myös tässä tapahtunut.

LOPPUTULOKSEN TIEDÄMME!

Lopputuloksen tiedämme, me jälkiviisaat: Viipuri meni vajaan päivässä, mutta sen jälkeen puolustus alkoi pitää. Viipurin kaupungin alueella Tienhaaran taistelussa saavutettiin ensimmäinen todellinen torjuntavoitto. Tätä ei ennen 20.6.1944 tiennyt kukaan! Ei Ylipäällikkö, ei Päämaja, ei KaJoKE, ei IV AK. Ei 20.Pr: johto eivätkä sen sotilaat. Järkyttävällä tavalla tapahtumat riistäytyivät täydellisesti niiden käsistä, joiden vastuulla Viipurin puolustaminen oli. Tarinan onnellinen loppu ei oikeastaan ollut näiden johtajien ansiota. On suoranainen ihme, että kahdessa vuorokaudessa kaikki alkoi yht'äkkiä toimia. Että tilanne niin nopeasti saatiin hallintaan ja vihollinen siten pysäytetyksi. Viipurin katastrofista ensimmäiseen torjuntavoittoomme! Sinänsä uskomaton suoritus, josta ei kuitenkaan tyylipisteitä heru!

OLIKO KUITENKIN SOVITTU, ETTEI VIIPURIA PUOLUSTETTAISI?

Monimutkainen maailma ja ihmismieliä järkyttävät tapahtumat vaativat yleensä selityksiä. Mitä oikein tapahtui, miksi ja kenen syytä se oli? Ajatukset jostain tapahtuneeseen liittyvästä salaisuudesta, esimerkiksi salaliitosta, voivat alkaa kehittyä, jos ihmiset eivät halua uskoa kuulemaansa virallista selitystä. Liikkeelle panevana voimana on inhimillinen uteliaisuus. Näihin salaliittoselityksiin kuuluu yleensä ajatus, että historian rankat tapahtumat eivät voi olla pelkkiä sattumia. Tapahtumien taustalta etsitään niitä "ohjannutta kättä".

Voi olla kyse myös siitä, että salaliittoteoriat tarjoavat selityksiä, joita joku ryhmä tai suuri enemmistö haluaa kuulla. Voisiko taustalla siten olla sosiaalinen tilaus parhaimmillaan armollisille ja vapahtaville selityksille, kun on tapahtunut jotakin katastrofaalista, jotain sellaista, minkä ei olisi pitänyt olla lainkaan mahdollista. Näiden selitysten avulla ikään kuin palautuu illuusio elämän ja sen tapahtumien hallinnasta. Hallitsemattomuushan

tunnetusti ahdistaa. Tällaisia selitystä vaativia tapahtumia löytyy ihmiskunnan historiasta lukuisia. Todettakoon tässä esimerkkeinä vain presidentti Kennydyn murha, Estonia-katastrofi, WTC 11.9., ... ja Viipurin menetys 20.6.1944.

“SALALIITTOKO” VIIPURIN TAPAHTUMIEN TAUSTALLA?

Sotahistoriallisen Seuran aikakauskirjassa 24/2005 julkaistussa artikkelissa tutkija Eeva Tammi esitti teoriansa, jonka mukaan Viipurin puolustuksen katastrofaalinen epäonnistuminen ei ollut sattuma.²² Viipuria ei hänen mukaansa ollut tarkoituskaan puolustaa. Tämän salaliittoteoriansa Eeva Tammi rakensi hiukan tiivistäen kolmenlaisten todisteiden varaan.

MIKKELIN SOPIMUS MAALISKUUSSA 1944

Ensinnäkin tuon artikkelin mukaan Viipurin puolustamatta jättämisestä sovittiin Mikkeliissä maaliskuussa 1944. Kenraaliluutnantti Taavetti Laatikainen oli nimitetty IV Armeijakunnan komentajaksi Karjalan kannakselle. Matkallaan Maaselän kannakselta uuteen sijoituspaikkaansa hän poikkesi Mikkeliissä. Ennen Ylipäällikön puhuttelua hän tapasi Mikkelin kodissaan Päämajan korkeinta johtoa, jalkaväenkenraali Heinrichsin, kenraaliluutnantti Airon ja eversti Nihtilän. Kenraaliluutnantti Erkki Laatikainen, Taavetti Laatikaisen poika, on kertonut tästä Mikkeliissä tapahtuneesta neuvottelusta. Tuolloin 16-vuotiaan Erkki Laatikaisen kertoman mukaan neuvottelussa sovittiin, ettei Viipuria tulla tosissaan puolustamaan. Viipuriin järjestetään vain ”verhoava” puolustus, ja varsinainen puolustuslinja tullaan sijoittamaan Viipurin kantakaupungin länsipuolella Kivisillan salmen taakse. Erkki Laatikainen oli kuullut tämän seinän takaa.

KENRAALILUUTNANTTI AIRON PUHEET HEINOLAN ROTAREISSA

Toiseksi teoriassa tukeudutaan kenraaliluutnantti Airon sodanjälkeisen ajan uskotun miehen, Jussi Rannan kertomukseen keskusteluista, joita oli käyty pienessä piirissä Heinolan Rotary-klubissa. Niissä Airo olisi kertonut tuosta Viipurin puolustamatta jättämisestä. Rannan mukaan Airo olisi todennut: ”Älkää katsoko palasia, katsokaa kokonaisuutta! Itsenäisyys säilyi, kaikki muu on merkityksetöntä.” Viipurin menetys oli siis Airon mielestä pikkujuttu, johon ei kannattanut kiinnittää sen suurempaa huomiota.

KAIKKI MENI ”PIELEEN”, KOSKA NIIN OLI ASIAT JÄRJESTETTY

Kolmanneksi artikkelissa käydään läpi kaikki ne moninaiset, yksittäiset tapahtumat, jotka käytännössä johtivat Viipurin nopeaan menetykseen. Niinpä ne kaikki yhdessä ja erikseen todistavat, että tuo Mikkeliissä solmittu ”salaliitto” toimi käytännössä niin, että suurin piirtein kaikki meni pieleen, siis tarkoituksella. Taustalla oli tuo Mikkelin sopimus.

²² Tammi, Eeva: Viipuria ei aiottukaan pitää 1944? Sotahistoriallinen Aikakauskirja 24 v.2005, s. 228-255.

HEIKOT TODISTEET!

Tapahtunutta viileästi tarkasteleva tutkija ei kuitenkaan voi muuta kuin todeta, että todisteet tuollaisen sopimuksen olemassaolosta, puhumattakaan sen toimeenpanosta, eivät yksinkertaisesti riitä. Ne koostuvan toisaalta epämääräisiksi ja epäluotettaviksi osoittautuneista toisen käden kertomuksista, toisaalta tapahtumien tietoisesta ja tarkoituksenmukaisesta tulkinnasta niin, että ne tukevat teoriaa.

MITÄ SIELLÄ MIKKELISSÄ OIKEIN TAPAHTUI?

Ensinnäkin päätodistaja, Erkki Laatikainen on ainakin kahdessa esitelmätilaisuudessa tämän kirjoittajan ja lukuisien muiden todistajien läsnä ollessa todennut Mikkelin maaliskuun 1944 tapaamisesta: "Ei siellä Viipurista puhuttu!"²³ Hän on siis selkeästi perunut aikaisemmin kertomansa. Mihin tässä oikein pitäisi uskoa!

On tietenkin mahdollista, että maaliskuussa 1944 Mikkelissä puhuttiin jotakin myös Viipurin puolustamisesta. Kokonaan eri asia on, sovittiinko siitä jotakin. Ylipäällikön selän takana! Se ei tunnu uskottavalta, kun ottaa huomioon yleisen tilanteen maaliskuussa 1944. Poliittinen tilannehan oli vielä silloin hyvin epäselvä. Rauhan tunnustelut olivat täydessä käynnissä. Me jälkiviisaat tiedämme, että Neuvostoliitto teki päätöksen suurhyökkäyksen **suunnittelun** käynnistämisestä vasta huhtikuun puolenvälin jälkeen, kun Suomi oli torjunut mahdottomina pitämänsä rauhanehdot. Ja suurhyökkäyksen käytännön valmistelut alkoivat vasta toukokuun puolella. Miksi ihmeessä korkeat herrat olisivat siinä tilanteessa, maaliskuussa, sopineet jotakin Viipurin puolustuksen kaltaisesta, pienestä yksityiskohdasta? Kun oli selvästi tarkoitus pitää pääasema tai ainakin sen tukiasemaksi ajateltu VT -linja ja kun VKT -linja oli vain paperille piirretty linja.

Jos kuitenkin vielä oletetaan, että Mikkelissä todella sovittiin jotakin Viipurin puolustamisesta, seuraava luonnollinen askel olisi ollut, että Airo olisi esitellyt asian Ylipäällikölle. Missään tapauksessa sopimuksen toimeenpano ei voinut jäädä yksin Laatikaisen harteille. Jos Airo sitten tosiaan esitteli asian Ylipäällikölle, vastaus oli varmasti selvä. Viipuria tuli puolustaa!

ENTÄ SITTEEN NÄMÄ VÄITETYT "SOPIJAT?"

Sotahistoriaa vuosikausia tutkinut harrastajakin oppii jotenkin tuntemaan "draaman päähenkilöt". Heistä on tarjolla monenlaisia ja -tasoisia luonnehdintoja ja ihmisiä.

Kriittinen tutkija voisi ehkä uskoa Airon ja Laatikaisenkin kyenneen asioiden sopimiseen Ylipäällikön selän takana. Mutta sekin on vain historiankirjoituksesta rakentuneisiin henkilökuviin perustuva uskomus. Aironhan tiedämme joissakin yhteyksissä tietoisesti pitäneen Ylipäällikköä pimennossa, koska hän ei halunnut hermostuneen esimiehensä vaikeuttavan työtään.

²³ Eeva Tammen esitelmätilaisuus Suutarilan kirjastossa 19.11.2007 ja kommodori evp Seppo Kanervan järjestämä "Aseveli-ilta" 11.3.2011 Helsingissä Kampin toimintakeskuksessa.

Laatikaisen tiedämme useammin kuin kerran unohtaneen saamansa tehtävän ja keskittyneen "mukavaan elämään, saunomiseen ja ryypingeihin". Näin huolimatta siitä, että hän jostain selittämättömästä syystä nautti Ylipäällikön erityistä luottamusta. Hänestä tuli sotien jälkeen täysi kenraali, vaikka sen arvon olisi moni mieluummin suonut eräille toisille.

Entä miten on ymmärrettävissä, että tuohon todisteiden kannalta keskeiseen Mikkelin tapaamiseen, ja mahdollisesti jopa sopimiseen, osallistui Ylipäällikölle lojaaleista lojaalein, hänen läheisin miehensä Päämajassa, kenraali Heinrichs? Ja "Ritari Nuhteettomana" tunnettu eversti Nihtilä, "Päämajan Operatiivisen osaston Aivot"? Ei ole kovin uskottavaa, että he olisivat olleet sopimassa mitään Ylipäällikön selkeän tahdon vastaista! Kyseessä on ollut majesteettirikos, joka paljastuessaan olisi varmaan johtanut vakaviin seuraamuksiin.

ENTÄ AIRON TODISTUS?

Herää myös kysymys, mitä vanha ja ilmeisen alkoholisoitunut kenraali Airo mahtoi siellä Heinolan Rotary-klubiveljille oikein puhua. Artikkelin tiedot siitä perustuvat toisen käden kertomuksiin. On uskottavaa, että Airo on voinut selittää Viipurit tapahtumat "pikkujuttuna" ja omalta kannaltaan parhain päin. Kun tilanne kesäkuussa 1944 oli päällä, kyseessä ei suinkaan ollut "pikkujuttu". Oli syytä pelätä, että Kannaksen viimeinen puolustuslinja ei kestäisi, kun sen tärkeäksi luonnehdittu tukikohta, Viipuri meni niin helposti.

ENTÄ "SOPIMUKSEN" TOIMEENPANO YLI KAHDEN KUUKAUDEN KULUTTUA?

Mahdollisessa salaliitossa oli kysymys Airon ja Laatikaisen välisestä sopimuksesta, jonka perusteluna olivat huonoiksi arvioidut mahdollisuudet puolustaa Viipuria. Muiksi sopijoiksi väitetyillä Heinrichsillä ja Nihtilällä ei ollut suurhyökkäyksen alettua enää käytännön mahdollisuuksia toimia sovitun toimintamallin hyväksi.

Jos todella oli ennalta tehty päätös olla puolustamatta Viipuria tosissaan, miten se sitten aiottiin toteuttaa pitämällä asia vain tämän pienen piirin tiedossa? Ylipäälliköllehän se ei missään tapauksessa saanut vuotaa.

Jotta suunnitelma toteutuisi, sen edellyttämät ja "salaliittoteoriassa" kuvatut puolustuksen selkeät "sabotointitoimet" olisi pitänyt delegoida varsin alas ja laajalle IV Armeijakunnan organisaatiossa. Ne olisivat silloin taatusti synnyttäneet kiusallisia kysymyksiä, ja seurauksena olisi ollut suuri vuotoriski, ainakin jälkikäteen. Ja jotakin jälkiä niistä olisi varmasti jäänyt asiakirjoihin. Tietävästi ei edes everstiluutnantti Hautala (Halstin mukaan "viittä vailla eversti, Tip Top Hautala"), Laatikaisen esikuntapäällikkö IV Armeijakunnan esikunnassa, ollut perillä asiasta. Hänen kerrotaan vielä vanhoilla päivillään pohtineen, mitä Viipurin pelastamiseksi olisi voitu tehdä paremmin.

Joka jotakin sotaväen organisaatiosta ja johtamisesta ymmärtää, käsittää, ettei Armeijakunnan esikunnassa voi tapahtua kovin merkittäviä asioita, joista ei esikuntapäällikkö ole perillä. Ja tässä on kyse ilmeisesti poikkeuksellisen hyvästä esikuntapäälliköstä! Armeijakunnan

Esikunnassa kaikki tärkeä myös dokumentoidaan niin, että tapahtumat ovat jälkeenpäin tutkijoiden jäljitettävissä.

Kun Viipurin tapahtumat illansuussa 20.6.1944 vihdoinkin tulevat IV AKE:n tietoon, sekä Hautalan että tuoreen IV AK:n Operatiivisen toimiston päällikön, eversti Pesoniuksen järkytys on niin aito, ettei sitä ole mitään syytä epäillä. On selvää, ettei IV AK:lla voinut olla mitään muuta suunnitelmaa kuin annetun käskyn, jyrkän puolustuksen mukainen toiminta! Ainakin Pesoniuksen kertomuksesta ("Sotilaiden äänet") ilmenee selvästi hänen henkilökohtainenkin vastuuntuntonsa ja pettymyksensä tapahtuneen johdosta.

Kieltämättä ihmetyttää, ettei IV AKE:n yhteistoiminta 20.Pr:n kanssa toiminut alkuunkaan. Miksei AKE esimerkiksi ollut aktiivisempi yhteydenpidossaan 20.Pr:n suuntaan? Yhteyksiähän ei missään vaiheessa saatu toimimaan kunnolla. Asian voi tietysti yrittää ymmärtää sitä taustaa vasten, että AKE:ssa ei ylipäänsäkään oltu kovin hyvin perillä tilanteesta. Mutta sittenkin! Olihan IV AKE:n tiedossa sitä paitsi jo siinä vaiheessa Ylipäällikön 18.6. päivätty päiväkäsky, joka velvoitti jyrkkään puolustukseen vihollisen pysäyttämiseksi.

20.PRIKAATIN KOHTALO

Entä pantiinko Viipuria puolustamaan tietien tahtoen juuri 20.Pr, joka päättäjien täytyi etukäteen tietää suhteellisen heikoksi yhtymäksi? Olihan se lähes vasta perustettu, ilman minkäänlaista kokemusta toiminnasta yhtymänä ja suureksi osaksi vailla tuoretta rintamakokemusta. Tosin IV AKE:n Operatiivisen toimiston päällikön, eversti Pesoniuksen mukaan heillä ei ollut mitään syytä epäillä 20.Prikaatin kykyä selviytyä Viipurin puolustustehtävästä.

Karttoja ja aikatauluja tarkastelemalla ei kuitenkaan voine päätyä muuhun kuin kielteiseen vastaukseen. Aikaisemmissa suunnitelmissa esiintyneet Viipurin potentiaaliset puolustajat 17. ja 18.Divisioona eivät olleet käytettävissä. 17.D ei ehtinyt paikalle ajoissa, ja 18.D oli pahasti kuluneena auttamattomasti kiinni raskaissa viivytystaisteluissa Viipurista itään ja koilliseen. 20.Pr oli siinä tilanteessa ja sillä hetkellä kerta kaikkiaan ainoa mahdollinen Viipurin puolustaja. Muita todellisia vaihtoehtoja ei ollut! Se oli ensimmäisenä paikalla ja käytettävissä.²⁴

Epäluuloinen tutkija kysyy tässä, lähetettiinkö 20.Prikaati siis selkeällä jyrkän puolustuksen käskyllä tietien tahtoen suden suuhun ilman tarkoitustakaan antaa sille mahdollisuutta selviytyä tehtävästään? Olivatko 20.Pr:n vaikeudet siis todistettavasti joltain osin ylhäältä käsin tahallaan aiheutettuja? Jos näin oli, kyseessä oli ennen kuulumaton rikos, jollaista ei sotahistoriamme tunne.

Miksi ihmeessä 20.Pr olisi tarkoituksella jätetty heitteille, kun kerran jo muutaman seuraavan päivän tapahtumat osoittivat, että aikataulullisesti oltiin veitsen terällä? Olisihan jo päivänkin lisäajan voittaminen ollut mannaa. Nythän kävi niin, että hyvällä onnella aika riitti nipin napin, kun vihollinen ei kyennyt jatkamaan hyökkäystä suoraan

²⁴ Eversti Nihtilän haastattelu, Sotilaiden äänet, YLE:n elävä arkisto.

liikkeestä Viipurin kukistuttua. Kun Viipurin puolustusta aikaisemmin alettiin järjestellä, ja puolustustehtävä 18.6. annettiin 20.Pr:lle, tilanne oli IV AKE:ssa varmasti kaoottinen. Ajan voittamisen olisi kuitenkin luullut olevan yksi päällimmäisistä tavoitteista, oli sitten VKT-linjan lopullinen kulku määritelty miksi tahansa.

MIKSEI VOIDA VAIN MYÖNTÄÄ, ETTÄ VIIPURIN PUOLUSTAMISESSA YKSINKERTAISESTI EPÄONNISTUTTIIN!

Ei ole uskottavaa, että kaikki mahdolliset Viipurin taisteluun liittyvät epäonnistumiset ja kommellukset, niin umpisotilaalliset kuin inhimillisetkin, voisivat johtua jostakin ennalta sovitusta! "Salaliiton" johtava ajatus, Viipuri-Kuparsaari-Taipale -linjan siirtäminen puolustuksellisesti edullisempaan paikkaan Kivisillan salmen länsipuolelle kieltämättä toteutui. Sinne puolustus kyllä siirtyi, kuten me jälkiviisaat tiedämme, mutta täysin hallitsemattomalla tavalla, eikä siellä mitään muuta linjaa ollut kuin se vesistölinja! Asemat olivat siellä täysin varustamattomat. VKT-linjahan oli yleensäkin käytännössä lähes pelkästään kartalle piirretty viiva, mutta miksi ei "salaliittolaisten" linjan lopulliseksi sijainniksi etukäteen tietämää ja/tai ehkä päättämää tulevan Tienhaaran taistelun maastoa Kivisillan salmen länsipuolella oltu linnoitettu lainkaan? Ei edes VKT-linjan tukilinjaksi! Huimaa uhkapeliä "salaliittolaisilta"!

TYKISTÖ JA SEN A-TARVIKKEET RATKAISIJOINA?

Herää kysymys, oliko salaisuuteen vihitty myös yksi näytelmän todellisista voimatekijöistä, IV AK:n tykistökomentaja, eversti Sippola, joka oli perimmäisessä vastuussa 20.Pr:n ampumatarvikeongelmista? Ja Armeijakunnan muun tykistön tuesta 20.Prikaatille. Kiusasiko hän 20.Prikaatia tahallaan? Vai oliko hänen toimintansa vain hänelle tyypillistä, poikkeuksellisen tiukan esikuntabyrokraatin normaalia työtä?

IV AK:n tykistön ryhmittymisestä VKT-linjan puolustukseen on tykistökomentaja, eversti Sippola omassa selvityksessään väittänyt, että Viipurin puolustusta tuki peräti kahdeksan (8) tykistöpatteristoa.²⁵ Väite on selvästi perätön. "Jos kahdeksan patteristoa olisi ampunut tuohon rykelmään (60–80 panssarivaunua Ristimäen edustalla) vaikkapa 2–3 iskua, olisi vihollisen pitänyt tuoda tilalle uusi panssariprikaati, 40–50 panssaria. Jos sen jälkeen nuo salaperäiset kahdeksan patteristoa olisivat tukeneet prikaatin puolustusta, kirjoitettaisiin Viipurin taistelun historia aivan toisin." Näin siis Viipurin taisteluun osallistunut silloinen kapteeni Uuno Tarkki selvästi turhautuneena.

Ainoat todennettavissa olevat näytöt Armeijakunnan tykistön tukitoimista perustuvat tietoon, että Ristimäessä II Pataljoonan alueella toimi jonkin aikaa Raskaspatteristo 17:n tulenjohtajana luutnantti Kurt Wikstedt. Kirjallisuudessa esiintyy myös tieto, että tuo patteristo tuki Viipurin puolustusta ampumalla noin 400 laukausta vihollisryhmittymien suuntaan. Milloin ja minne, siinä kysymys?

²⁵ Tarkki, Uuno: Taistelu Viipurista 20.6.1944, Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1996, s. 271-273.

Kun Viipurin taistelu kaupungin länsipuolella sitten toden teolla jatkui 22.6.1944, se tuli tunnetuksi Tienhaaran taistelun nimellä. Silloin juuri tykistöä tuli yksi tämän ensimmäisen, selvän torjuntavoiton ratkaisijoista. Tykistöä oli jo Tienhaaran taistelussa käytettävissä yli 10 patteristoa, joilla ei tietävästi ollut minkäänlaista ampumatarvikepulaa tai säästövelvoitetta ja jotka toimivat loistavasti yhteisen tulenjohdon alaisina tuhoten aalto aallolta Kivisillan salmen ylitystä yrittävät viholliset.

Miksi pari päivää aikaisemmin Viipurin taistelussa piti olla ampumatarvikkeissa niin säästäväinen? Juuri säästämisen tarpeeseenhan Sippola ja Laatikainen vetoavat omissa selityksissään Viipurin katastrofin syitä selviteltäessä. Tienhaarasta lähtien a-tarvikkeita oli käytettävissä käytännöllisesti katsoen rajattomasti. Eikä säästämistä ollut myöhemminkään kyse, kun tykistömme puhui tunnetulla tavalla esimerkiksi lhantalalan taistelun ratkaisuvaiheissa heinäkuun alussa.

AMPUMATARVIKEONGELMAT KAIKIN PUOLIN AVAINASEMASSA?

Yksi 20.Prikaatin ampumatarvikehuollon ongelmien lähtökohdista oli se, että prikaatilla ei ollut Viipuriin tullessaan ohjesäännön edellyttävää määrää ampumatarvikkeita, ei tykistön eikä jalkaväen. Miksi ihmeessä ja keneltä 20.Pr sai käskyn keskeyttää tykistön ampumatarvikkeiden lastauksen Aunuksessa ja odottaa täydennyksiä matkan varrelle Jessoilassa? Rautateiden vaunupula saattoi tietysti olla yksi järkevä selitys. On myös ymmärrettävää, että matkaan lähdetessä kuormausta koetettiin kaikin keinoin nopeuttaa, mutta mitä järkeä oli käskä purkamaan jo kuormatut vaunut? Siten ei varmaan saatu junia kulkemaan juurikaan nopeammin! Onneksi 20.Prikaatin viisaat ja terveellä tavalla laiskat tykkimiehet jättivät tämän käskyn täyttämättä. Lopputuloshan oli, että Prikaatin "Nyrkin", Raskaspatteristo 40:n ainoat ampumatarvikkeet Viipurissa olivat juuri nuo Aunuksessa jo lastatut ja purkamatta jätetyt 440 laukausta.

Entä miksi Aunukseen piti veteraanien kertoman mukaan jättää myös jalkaväen a-tarvikkeita? Oliko tässäkin mahdollisesti kyse Aunuksen VI AK:n halusta pitää kaikki mahdolliset ampumatarvikkeet itsellä ja siirtää täydennysvastuu vastaanottavalle IV AK:lle? Aika luonnonlistahan se olisi ollut, mutta siitä olisi sitten seurannut selkeä tieto ja vastaanottavan IV Armeijakunnan korostettu täydennystehtävä. Ei tainnut tästäkään mennä viesti perille.

Tykistön ja kranaatinheittimistön ampumatarvikkeiden loppuminen oli yksi aivan ratkaisevista tekijöistä tapahtumien tunnettuun kulkuun Viipurissa 20.6.1944. Toisessa maailmansodassa suurin osa kaikista sotilaista kaatui ja haavoittui juuri epäsuoran tulen ja pommitusten vaikutuksesta. Näin myös Viipurissa. Selkeästi paras mahdollisuus viholliseen vaikuttamisesta olisi ollut kenttätykistön, erityisesti sen raskaan osan tulituki. Se olisi pysäyttänyt jalkaväen ja erityisesti raskaan tykistön epäsuoralla tuella olisi ollut merkittävä vaikutus puolustuslinjojen edustalla röyhkeästi esiintyviin panssarivoimiin. Ylhäältä tulevan kuuden tuuman kranaatin täysosuma olisi tuhonnut minkä tahansa vihollisen panssarivaunun. Nyt panssarit saivat asettua Viipurin puolustajien silmien eteen röyhkeästi, mitään pelkäämättä.

Jalkaväen ampumatarvikkeiden hupeneminen ja täydennysten puuttuminen eivät tosiasiaa ehtineet käytännössä haitata puolustusta paljoakaan. Asialla oli kuitenkin suuri psykologinen merkitys. On ilmeistä, että etulinjan sotilaat tunsivat olonsa turvattomaksi, kun henkilökohtaiseen aseeseen ei enää ollut kuin kourallinen patruunoita. Varsinaisen taistelutoiminnan kannalta sillä ei kuitenkaan ehtinyt olla suurta merkitystä. On syytä epäillä, että merkittävä osa vähistä kiväärinpatruunoista oli kulutettu turhaan eli ammuttu vihollisen suuntaan tähtäämätöntä tulta, paniikkiammuntaa. Pysytteliän vihollisen jalkaväki pitkään jalkaväen aseiden kantaman ulkopuolella. Vihollisen lähdettyä vihdoinkin liikkeelle konekiväärien patruunahuolto olisi tietenkin ollut ratkaisevan tärkeätä saada toimimaan. Mutta silloin tilanne oli jo ratkennut, kun 6.Komppanian pääosa oli jo paria tuntia aikaisemmin jättänyt asemansa, eikä aukkoa oltu kyetty täyttämään reserveillä.

EPÄONNISTUNUT PANSSARINTORJUNTA

Kenraalimajuri Lagus oli saanut kenraaliluutnantti Oeschiltä käskyn alistaa yhden panssarikomppanian 20.Prikaatin tueksi Viipurin katutaisteluihin. Oliko hänen päätöksensä antaa 20.Pr:n tueksi juuri Erillinen Panssarikomppania, eikä esimerkiksi erinomaisiksi osoittautuneita rynnäkkötykkeitä, "Sturmeja", osoitus hänen omasta pessimistisestä näkemyksestään? ErPsK:lla ei ollut juurikaan taistelukokemusta. Se oli kyllä ehtinyt kärsiä Kannaksella huomattavia vaunutappioita, mutta ne eivät johtuneet taisteluista vaan vaunutyyppien kelvottomuudesta rintamaolosuhteisiin. Vaunuja oli jo jouduttu hylkäämään joko niiden juututtua maastoon tai teknisten vikojen vuoksi. Komppanian Christie -vaunujen tehottomuus, haavoittuvuus ja yleinen sopimattomuus kesän 1944 taisteluihin oli siis tullut täysin selväksi. Oli siten Lagukselta aika julmaa panna luutnantti Sippel "pahvipanssareineen" paikkaan, jota Laguksen itsensä mukaan ei ylipäänsäkään ollut mahdollista puolustaa. Seurauksethan me tiedämme. Vaunuista tuhoutui puolet ja Sippel kaatui. Tämä vaunutyyppi, siis ne vaunut, jotka vielä olivat jäljellä, päätettiin pian Viipurin taistelun jälkeen romuttaa.²⁶

Panssari miinoitteiden rakentaminen on oma lukunsa, josta on vain vähän tietoa saatavilla. Miinoitteita rakennettiin luonnollisesti lähinnä pääteiden suuntiin eli Kannakselta Viipuriin johtavan päätien ja toisaalta Koivistolta tulevan rantatien suunnalle. Painopistesuunnassa Ristimäen edustalla ne toimivat tilapäisesti panssareiden läpimurtoa hidastavina tekijöinä. Todistettavasti ainakin yksi vaunu ajoi siellä miinaan ja sen seurauksena muutkin pysähtyivät joksikin ajaksi. Koiviston tien suunnassa miinoitusten vaikutuksesta ei ole näyttöä. Siellähän vihollisen panssareita esiintyi selvästi myöhemmin kuin painopistesuunnassa.

Prikaatin oman tykkikomppanian kevyillä panssarintorjuntatykkeillä ei ollut mitään mahdollisuuksia raskaita vihollispanssareita vastaan. Tehokkaita 75 mm:n tykkeitä oli vain kaksi, toinen III Pataljoonan puolustuksessa, toinen sen vasemman naapurin, 3.Prikaatin II Pataljoonan alueella. Kaksi niitä oli saatu lisää, mutta ilman miehistöä ja ampumatarvikkeita niistä ei ollut mitään iloa. Kun panssarintorjunta syvyydessä

²⁶ Käkälä, Erkki: Laguksen miehet, Marskin nyrkki, Panssarikilta ry, 1992, s. 346-347

puuttui täysin ja kun uusien saksalaisaseiden käyttöä ei hallittu, miinoituksillakin oli vain hidastava vaikutus.

PIONEERIT VIIPURIN SANKAREINA

Viipurin kaikkiaan yli 10 erilaisen sillan miinoittamisesta vastanneet pioneerit tekivät työtä minkä ehtivät ja selvisivät tehtävistään Viipurissa kunnialla. Koko toiminta oli kuitenkin kovin hätäistä ja improvisoitua. Materiaalipula häiritsi myös pioneereja, sillä Linnansaaren Pioneerikenttämaksiini oli lähes yhtä byrokraattinen kuin jalkaväen ja tykistön ampumatarvikkeista huolehtinut Rautakorven Ampumatarvikekenttämaksiinikin. Sen jakamatta jääneet varastot jouduttiin räjäyttämään viime tipassa Kivisillan salmen yli vetäydyttäessä.²⁷

ILMAVOIMAT VIIPURIN PUOLUSTUKSEN TUKENA?

Kun kenraalimajuri Laguksen esitys Viipurista luopumisesta ei mennyt läpi, hänen seuraava ajatuksensa lienee ollut Viipurin puolustuksen tukeminen. Niinpä hän yritti auttaa jääkäri-veljeään eversti Kemppiä saamaan a-tarvikkeita Rautakorvesta panemalla byrokraattiaan vauhtia Päämajan kautta. Näin saadut ampumatarvikkeet eivät tosin enää ehtineet jakoon, mutta yritys oli kyllä hyvä. Hänen yhdysupseerinsa kävi myös Kempin kanssa keskusteluja Taisteluosasto Kuhlmeyn käyttämisestä Viipurin puolustuksen tukemiseen mutta ilman selvää tulosta. Tosiasiassa Taisteluosasto Kuhlmeyn Schlachtgeschwader 3 rynnäköi Viipuria lähestyviä kolonnia vastaan 20.6.1944 aamupäivällä kaksi kertaa ja vielä iltapäivällä uudelleen kaksi kertaa. Kuhlmeyn koneet ampuivat Kannaksella päivän aikana alas seitsemän viholliskonetta, suomalaiset hävittäjät 46 ja ilmatorjuntamme 11 konetta.²⁸ 20.6. oli ilmavoimiemme siihen asti työntäyteisin päivä Kannaksen suurtaisteluissa.

ILMATORJUNNAN OSUUS?

Käskey vetää ilmatorjunta pois Viipurin puolustuksesta voidaan niin haluttaessa kyllä nähdä salaliittoteoriaa tukevana toimena. Eversti Lapin selvityksen mukaan Viipurin ilmatorjunta oli alun alkujaan huonosti järjestetty. Se oli osoittanut tehottomuutensa pommituksissa 14. - 15.6.1944. Se kannatti siis vetää pois taistelujen jaloista.²⁹ Rintaman ilmatorjunta näyttää silloin olleen todella niukka voimavara, ja nyt sen yksinkertaisesti katsottiin palvelevan kokonaisuutta paremmin muualla kuin juuri Viipurissa. Vihollisen pommitukset Elisenvaarassa ja Simolassa olivat paljastaneet esimerkiksi kuljetusyhteyksiemme haavoittuvuuden.

²⁷ Jäntti, Lauri: Viipurin viimeinen päivä kesällä 1944, WSOY Porvoo 1964, s. 94-95.

²⁸ Valtonen, Hannu: Lento-osasto Kuhlmeyn, Saksan Luftwaffe Suomen tukena kesällä 1944, Keski-Suomen Ilmailumuseon julkaisuja 2, Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1991, s. 130.

²⁹ Lappi, Ahti: Viipurin ilmatorjunta. Kirjassa Elfvengren Eero, Tammi Eeva (toim.): Viipuri 1944, WSOY, Juva 2007, s. 129-145

RAUTATIETYKISTÖ

Raskasliikkeisen ja kauaskantoisen rautatietykistön osalta tilanne on selvä. Se piti tietysti aina saada ajoissa riittävälle etäisyydelle rintamalinjasta, sijaitsi se sitten missä tahansa. Miksi sitä ei saatu toimintakuntoon ja tukemaan Viipurin puolustusta, eikä kai Tienhaarankaan puolustusta? Paulaharjun artikkelista Viipuri 1944 kirjassa todennäköiset syyt kyllä selviävät. Rautatietykistölle ei oltu ennakkoon valmisteltu omia ampumasemia torjuntataistelujen ja vetäytymisen vaiheiden varalle. Rautateiden vakioasemilta ei voitu ampua vilkkaan muun liikenteen ja täpötäysien ratapihojen vuoksi. Raskaan rautatietykistön ammunta olisi myös nopeasti vetänyt puoleensa vihollisen ilmavoimien vastatoimintaa, joka olisi aiheuttanut kohtuuttomia tappioita rautatiekuljetuksille. Kauaskantoisen rautatietykistön tulenjohto oli Paulaharjun mukaan myös ongelmallista; asemasodankin aikana jouduttiin usein tyytymään pelkkään kartta-ammuntaan, jonka tuloksia ei voitu todeta. Tehokas tulenjohto olisi Viipurissa edellyttänyt hyviä yhteyksiä etulinjan ja rautatietykistön tulasemien välille.³⁰ Ja näitä Viipurin puolustuksen tulenjohtoyhteyksiähän ei saatu Armeijakunnan tasolla toimimaan muutenkaan.

VIIPURIN KAUPUNGIN SÄÄSTÄMINEN?

Mitä painoi vaa'assa ajatus kaupungin säästämisestä täydelliseltä tuholta, joka olisi tehokkaan puolustuksen tapauksessa ollut melko todennäköinen? Koska mitään ohjeita ei tästä tiettävästi ollut IV AK:lla eikä siten 20.Prikaatillakaan, asian sen puolen miettiminen ei ollut sotilaiden asia! 20.Pr:n esikuntapäällikkö majuri Viirihän epämääräisten tietojen mukaan ilmeisesti esitti kaupungin sisääntuloväylien suluttamista räjäyttämällä kerrostaloja katujen tukkeeksi, mutta joku ilmeisesti viime kädessä kielsi tämän. Kuka? Asia on kuulopuheiden varassa, eikä siitä ei ole löytynyt virallista dokumentaatiota.

ENTÄ SYYLLISET?

Salaliittoteoria kyllä selittäisi sen, miksi syntipukeiksi myöhemmin löydettiin vain Prikaatin komentaja eversti Kemppi ja II Pataljoonan komentaja majuri Bäckman, kun taas esimerkiksi IV AK:n komentaja Laatikainen ja hänen tykistökomentajansa Sippola pääsivät tutkimuksissa kuin koira veräjästä.³¹ Marskihan kyllä ilmeisen aidosti raivostui Viipurin menetyksestä ja piti sitä sotilaallisena skandaalina sekä käynnisti tutkimukset asiassa. Hän ei kuitenkaan enää oikeudenkäyntivaiheessa hallinnut tilannetta, koska politiikka silloin vaati hänen lähes kaiken aikansa ja huomionsa. Hänhän oli Tasavallan Presidentti 4.8.1944 alkaen. Niinpä asian tutkinta jäi käytännössä muiden, osin asianosaisten käsiin.

Kieltämättä Viipurissa tapahtui kaikenlaista, joka voidaan haluttaessa tulkita niin, ettei ollut tarkoituksaan taistella "oikeasti". Kaikki nämä toimet voidaan kuitenkin selittää myös muilla tavoin. Järkeviäkin selityksiä löytyy, kuten olen edellä yrittänyt

³⁰ Paulaharju, Jyri: Kenttätykistö ja kranaatinheitto. Kirjassa Elfvengren Eero, Tammi Eeva (toim.): Viipuri 1944, WSOY, Juva 2007, s. 185-186.

³¹ Kekkonen, Jukka: Kempin ja Bäckmanin oikeuden käynnit. Kirjassa Elfvengren Eero, Tammi Eeva (toim.): Viipuri 1944, WSOY, Juva 2007, s. 257-269.,.

osoittaa, mutta paljon voidaan myös selittää katastrofaalisella tilanteella ja ihmisten kyvyttömyydellä toimia silloin tavalla, joka jälkeinpäin arvioiden olisi ollut järkevää ja sotilaallisessa mielessä ammattimaista. Ihmiset, joista kaikki eivät välttämättä edes olleet soveltuvia silloisiin tehtäviinsä siinä tilanteessa, joutuivat tekemään päätöksiä hyvin nopeasti puutteellisen tai jatkuvasti muuttuvan informaation varassa. Silloin tehdään virheitä. Sota nyt on vain semmoista sähellystä, jossa voittaa se, joka tekee vähemmän pahoja virheitä.

PANEELIKESKUSTELU JA YLEISÖKYSYMYKSET

Esitelmien jälkeen seminaarissa oli vuorossa paneelikeskustelu. Sampo Ahto joutui poistumaan, joten esitelmäsihtijät Olli Harinen ja Göran Lindgren muodostivat paneelin. Tilaisuuden puheenjohtaja Pertti Salminen kutsui Sotahistoriallisen Seuran puheenjohtajan Pentti Airion juontamaan paneelia sekä esittämään oman kommenttinsa kuuntelijana.

Keskustelu on litteroitu tähän mahdollisimman autenttisenä tekstiä vain varovaisesti korjailleen.

Pentti Airio:

Arvoisat sotiemme veteraanit, jotka olette täällä jaksaneet istua kiitettävästi koko pitkän session, olemme kovin iloisia siitä, että olette täällä paikalla ja voitte mahdollisesti myös käyttää puheenvuoroja. Sinänsä jo se, että tänne on kokoontunut näin paljon kuulijoita, osoittaa että tämä on kiintoisa aihe. Viipuri on Suomelle edelleen enemmän kuin pelkkä sana. Siinä on iso tunnelataus ja siinä heijastuu tavallaan karjalaisen heimon ja evakkojen lähtö. Viipuri on edelleen meille kiintoisa turistikohde, sotahistorian kohde ja sinne matkailijoita on riittänyt pitkin vuosia sen jälkeen kun Neuvostoliitto romahti.

Peruslähtökohta sille, miten asioita tutkitaan, miten niistä kirjoitetaan ja miten julkaistaan, on eräs sotahistorian parhaita asioita. Tutkija voi tutkia asiaa, päätyä siinä johtopäätöksiin, tuloksiin, jotka hän julkaisee ja hänellä on siihen täysi tutkijan ja julkaisijan oikeus. On sinänsä mielenkiintoista, kun puhuttiin tästä Ryti-Ribbentrop -sopimuksesta, että minun mielestäni se ei oikeastaan täytä sopimuksen piirteitä. Se on lopultakin vain hallituksen hyväksymä Tasavallan Presidentin kirje toisen valtion päämiehelle. Se ei ole siis valtiosopimus, se ei ole edes noottitasoinen asia vaan diplomatian käytännössä ehkä alimman tason virallinen julkilausuma ja ilmoitus. Tiedämme, että se tehtiin selvällä varauksella. Kuitenkin siitä on tehty väitöskirja, joka on saanut kiitettävän arvosanan Turun yliopistossa. Lopputulos on kuitenkin erilainen kuin oma mielipiteeni siitä. Se osoittaa kuitenkin, että sotahistoria, kun sen omien lähteittensä mukaan argumentoi, kasvattaa ja antaa lisää mielenkiintoa tutkimukselle.

Jos esimerkiksi tässä ei olisi kahdensortista näkemystä tai kirjoittelua, koko seminaari olisi tarpeeton. Siitä syystä on hyvä, että olette paikalla ja asiasta voidaan taittaa peistä. Sitä, mitä todella tapahtui, ei kukaan varmasti tiedä, mutta meillä on kuitenkin mahdollisuus historian harrastajina esittää siitä oma näkemyksemme.

Tämän alkupuheen jälkeen lähtisimme liikkeelle. Valitettavasti eversti Ahto joutui poistumaan, mutta hän hänen esitelmänsä käsittelikin paljolti sotahistoriallisia tapahtumia, miten Viipurin tilanteeseen tultiin. Siihen liittyen täällä onkin paljon sotahistorian harrastajia ja tutkijoita paikalla, Sotahistoriallisen Seuran jäseniä. Sampo Ahto sanoikin minulle, että voit ihan vapaasti puhua hänen suullaan.

Ennen kuin lähdetään tätä asiaa edelleen käsittelemään, antaisin mielelläni puheenvuoron Calle Geustille, joka on paikalla. Hän voisi lyhyesti kuvata suunniteltua pommitusta, joka olisi suunnattu Viipuriin, mutta jouduttiin keskeyttämään Keski-Venäjällä olleen pahan ukkosrintaman vuoksi. Minun näkemykseni mukaan, jos se olisi toteutunut, Viipuri olisi hajonnut ja koko ongelma olisi purkautunut jo 10. päivä.

Carl-Fredrik Geust:

Hyvät veteraanit, hyvät naiset ja herrat! Tämä tuli ilman ennakkovaroitusta, mutta yritän nyt kertoa, mitä itse tiedän. Niin kuin hyvin tiedätte, Neuvostoliiton kaukopommitus-ilmavoimat olivat pommittaneet Helsinkiä kolme kertaa helmikuussa 1944 tavoitteena pakottaa Suomi erillisrauhaan tuhoamalla Suomen kyky järjestelmälliseen puolustukseen eli tuhoamalla Helsingin sotilaalliset, sotateolliset ja hallinnolliset kohteet. Tämä pommitussarja ei johtanut tulokseen. Tosin se tulkittiin niin, että päästiin eteenpäin, koska ministeri Paasikivi lähti ensin Tukholmaan kysymään erillisrauhan ehtoja Neuvostoliiton lähettiläältä, madame Kollontailta. Kun madame Kollontai ei pystynyt vastaamaan kaikkiin Paasikiven kysymyksiin, hänelle järjestettiin mahdollisuus lähteä Moskovaan ja esittää nämä kysymykset Neuvostoliiton ulkoministeri Molotoville. Niinpä kesken sotaa tämän pommitussarjan jälkeen ministeri Paasikivi ja ulkoministeri Enckell lensivät Tukholman kautta salaisesti Moskovaan. Tämä on hyvin poikkeuksellinen matka sodan keskellä vihollisen pääkaupunkiin.

Joitakin vuosia sitten täällä oli ADD:n veteraani pitämässä esitelmää. Hän oli sitä mieltä, että Molotoville ja Stalinille oli siinä vaiheessa välitetty tieto, että Paasikivi tulee pyytämään rauhaa (*Se merkitsi siis ilmeisesti antautumista ehdoitta. Toim. huom.*). Tässä ovat ilmeisesti madame Kollontai ja ruotsalaiset diplomaatit välittäneet tällaisen virheellisen tiedon vastoin parempaa tietoaan, koska se oli heidän intressissään. Tämä on tietysti toisen käden tieto, mutta ilman tällaista virheellistä tietoa he eivät ilmeisesti olisi ottaneet vastaan vihollisen edustajaa Moskovassa.

Kuten Sampo Ahto kertoi, ilman Paasikiven puolta, Suomen hallitus ja eduskunta hylkäsivät nämä silloiset "lempeät" rauhan ehdot. Neuvostojohto, Stalin ja Molotov tietysti raivostuivat, koska Suomi Paasikiven persoonassa oli pettänyt. Eivät pyytäneet rauhaa, vaikka näin olisi muka ilmoitettu. Tämän jälkeen alkoi sitten tämän Kannaksen suurtaistelun suunnittelu. Paasikiven matka ja hallituksen kielteinen vastaus tuli muistaakseni huhtikuun puolivälissä. Tämän jälkeen Stalin antoi Leningradin rintaman komentajalle, kenraalievosti Govoroville käskyn iskeä vähän järkeä kovakalloisten suomalaisten päähän. Ja niin sitten iskettiin!

Rinnan näiden tapahtumien kanssa ADD oli suorittanut tehtävänsä, koska Paasikivi oli mennyt ensin Tukholmaan ja sitten Moskovaan pyytämään rauhaa. ADD, joka oli suoraan Stalinin alainen strateginen pommitusyhtymä, ei siis kuulunut Neuvostoliiton rintaman johtoon, ja se siirrettiin tämän jälkeen Luoteis-Venäjältä keskirintamalle, missä oli menossa Valko-Venäjän suuroperation, Operaatio Bagrationin valmistelu. Operaatio käynnistyi juhannuksena 1944, suurin piirtein 10 päivää Kannaksen suurtaistelun alun jälkeen.

ADD oli siis Keski-Venäjällä suunnittelemassa tätä suurhyökkäystä, Operaatio Bagrationin tukemista, kun se sai silloin yhtäkkiä päivän varoitusajalla Stalinin käskyn suorittaa pommitusisku Viipuriin – keskipiste Viipuri ja käskyn mukaan tuhottava kaupunki, tuhottava ennen kaikkea rautatieasema, ratapihat, liikenneväylät jne. 9.–10. kesäkuuta ADD:n lentokoneet – 600 konetta, sitä suuruusluokkaa – olivat jo nousseet tukikohdistaan suuntana Viipuri. Silloin tuli sitten vastaan läpipääsemätön ukkosrintama suurin piirtein Novgorodin seuduilla eikä ADD pystynyt lentämään sen läpi. Niinpä koneet palasivat takaisin, mikä on pommikoneilla äärimmäisen riskinaltista, laskeutua pommilastissa. Useimmat pommikoneet tähän pystyivät.

Viipuri jäi silloin pommittamatta ja nyt voi vain jossitella! Jos tämä pommitus olisi toteutunut, pommitusintensiiteetti olisi ollut pari kertaa suurempi kuin Helsingissä sen niin sanotuissa suurpommituksissa helmikuussa. Eikä Viipurissa ollut ilmatorjuntaa, ei ollut tutkia, oli kyllä joitakin suomalaisia "Mersuja" (Messerschmitt -hävittäjiä, toim. huom.) Suurmerijoella ja muissa lentotukikohdissa. Ne olisivat varmaan pystyneet pudottamaan joitakin koneita suurin omin tappioin. Joka tapauksessa, jos vaikkapa olisi pudotettu 50 pommikonetta, olisi ollut edelleen 550 ADD:n pommikonetta pommittamassa Viipuria, ihan rauniokaupungiksi. Ja nyt voi jossitella! Jos tämä pommitus olisi toteutunut, kun Suomen armeija oli pääasemassa Valkeasaarella ja Kannaksen väestö oli evakuoimatta, olisiko Suomen puolustuskyky, olisiko Suomen kansa kestänyt sen, että olisi syntynyt todella suurmotti Etelä-Kannaksella?

Airio:

No niin kiitos! Nyt lähdetään käsittelemään Viipurin taistelua. Ehdotan sellaista työjärjestystä, että saatte tehdä kysymyksiä ja sitten täällä paikalla olevat vastaavat.

1. Kysyjä:

Pitääkö paikkansa, että kun everstiluutnantti Hautala piti käskynjakoa eversti Kempille, niin tilaisuudessa oli myös upseeri, joka oli tullut rintamalta ja kertoi, että vihollinen on 25 kilometriä lähempänä kuin mitä Hautala tiesi. Hautala ei pitänyt tästä tiedosta ja poisti tämän upseerin. Toinen asia on, että käskynjaossa käskettiin Kempille, että hänen vastuunsa Viipurin puolustuksesta alkaa klo 18 20. päivä kesäkuuta. Siis sinä päivänä, kun muutama tunti aikaisemmin Viipuri oli jo menetetty. Tämä selittäisi siis sen ja vastuu Viipurin puolustuksesta olisi ollut siihen saakka kenraali Laatikaisen armeijalla. Jos tämä pitää paikkansa, niin silloinhan se tarkoittaa tai selittää, minkä takia Kempillä ei ollut määräyksiä saada ampumatarvikkeita. Sehän on selvä juttu, että eihän tarvitse ampumatarvikkeita, jos ei ole mitään mitä ampuu. Siinä yleisessä sählyyksessä ei näitä juttuja korjattu. Eli Kempin toiminta oli itsepuolustusta. Sitten toinen kysymys: pitääkö paikkansa, että kun Kemppi teki mitä pystyi ja lähti vetäytymään ja lähti etsimään Laatikaista, niin kenraali Laatikainen ei ollut komentopaikallaan, hän oli vanhassa komentopaikassa. Tästä tulee se johtopäätös, että jos armeijan komentaja ei ole komentopaikallaan niin ei se ole komentamassakaan. Sekoilua oli, minkä takia sitä peiteltiin ja Kempistä tehtiin syntipukki ja Bäckman sekosi niin, että teki itsemurhan.

Göran Lindgren:

Tässä oli useita kysymyksiä. Koetan vastata niihin. Ensinnäkin tuo episodi siellä IV Armeijakunnan komentopaikalla, jossa Hautala ajoi ulos upseerin, joka esitti sinänsä ilmeisesti oikeata tietoa vihollistilanteesta, todennäköisesti pitää paikkansa. Olen lukenut kuvauksen tällaisesta. Samassa tilanteessa olisi ollut paikalla yhdysupseeri 17.Divisioonasta, ja siinä olisi käyty keskustelua yhden pataljoonan alistamisesta siitä divisioonasta Kempin prikaatille Viipurin puolustukseen, mutta tämä yhdysupseeri kielsi sen mahdollisuuden. Hänellä ei tietysti ollut sotilasarvoa, jonka perusteella hän olisi voinut toimia näin, mutta hän edusti siinä divisioonansa komentajaa Alonzo Sundmania. Hänellä oli ilmeisesti semmoinen tehtävä, että divisioonasta ei saa irrottaa joukkoja muualle.

Sitten tuo vastuu Viipurin puolustamisesta. Ihan sanatarkasti ilmeisesti Laatikainen ei sanonut, että armeijakunta vastaa Viipurin puolustuksesta 20. kesäkuuta klo 18:aan asti, mutta hän antoi siinä tilanteessa kaksi vuorokautta aikaa Kempille valmistautua, kun Kemppi oli huolissaan tästä valmistautumisajasta. Tosiasiallisesti se tarkoitti kuitenkin ilman muuta 20. kesäkuuta klo 18. Siitähän tiedämme näin jälkikäteen, että se oli yksinkertaisesti katteeton lupaus. Kuitenkin uskon itse, että kysymys ei ollut mistään tarkoituksellisesta harhaanjohtamisesta, vaan Laatikainen uskoi siinä vaiheessa, että hän pystyy muilla joukoillansa pitämään vihollisen loitolla. Tässähän ei olisi ollut varsinaisesti kysymys Viipurin puolustuksesta vaan siitä, että vihollista ei päästetä Viipurin edustalle ennen sitä 20:n päivän iltaa. Se kertoo kuitenkin, että Armeijakunnan esikunta ei ollut ajan tasalla vihollistilanteesta. Siellä oli varsin kaotoinen tilanne. Meidän täytyy kyllä ymmärtää tuota armeijakunnan esikuntaa ja sen toimijoita, vaikka ymmärtäminen ei tarkoitaakaan hyväksymistä. Koetetaan pitää ne asiat erillään, mutta ymmärtää sikäli, että kymmenen vuorokautta se esikunta oli ollut myrskyn silmässä. Oli menty kaaoksesta kaaokseen, epäonnistumisesta epäonnistumiseen. Sitä taustaa vastaan – vielä ilmeisesti kun kaikki toimijat eivät olleet tehtäviensä tasalla – niin seuraukset olivat mitä olivat.

Sitten kysymys Laatikaisen komentopaikasta. Kysymys oli sinänsä oikeasta päätöksestä, mutta väärästä toteutustavasta ja mahdollisesti ajankohdasta. Kun rintamalinjat lähestyivät, niin todettiin, että komentopaikka on liian vaarallinen, ja ryhdyttiin valmistelemaan sen siirtoa ja siirto oli silloin kesken. Täällä paikalla oleva ammattilaiset varmaan osaavat sanoa, montako upseeria ja muuta henkilökuntaa armeijakunnan esikunnassa on – ei se hetkessä siirry. Kun Kemppi sitten etsi sitä, niin siirto oli kesken. Hänelle oli ilmoitettu, että esikunta siirtyy Lauritsalaan ja hän meni sinne, mutta Laatikainen ei vielä ollut ehtinyt sinne. Siellä oli osa esikunnasta, mutta Laatikainen oli edelleen Kavantsaaressa. Niinpä Kempin piti sitten vielä ajaa Kavantsaareen. Näin se meni.

Saanko ihan lyhyesti vielä kommentoida yhtä kysymystä, joka tuossa Calle Geustin erinomaisessa esityksessä tuli esille. Moni on varmaan kysynyt itseltään, taisteltiinko kesällä 1944 turhaan, koska lähes samat rauhanehdot olisi saatu jo maaliskuussa. Minun vastausehdotukseni on, että ei taisteltu! Kysymys rauhanteossa oli ns. ”mahdollisuuksien ikkunasta”, eli edellytysten avautumisesta rauhan teolle. Ikkunassa oli kuvaannollisesti neljä ruutua. Ensimmäinen oli sotilaallinen tilanne. Se piti saada vakautettua. Silloin maaliskuussa tilanne oli täysin levällään. Suurhyökkäyksestä ei ollut tietoa. Kun se

sitten oli tosiasia, vihollinen piti pystyä pysäyttämään. Vasta torjuntavoitot olivat tekijä, joka avasi sen yhden ruudun. Toinen ruutu oli – nämä eivät ole sitten missään tärkeysjärjestyksessä – Suomen kansan yleinen mielipide ja sen edustajana eduskunta. Huhtikuussa 1944 eduskunta kieltäytyi hyväksymästä tarjottuja rauhan ehtoja. Ei voitu ymmärtää, minkä takia siihenastisten menestysten jälkeen pitäisi tyytyä Moskovan rauhan rajoihin, joita oli lähdetty korjaamaan jatkosodan alkaessa. Kolmas ruutu tässä ikkunassa kuvaa Saksan tilannetta. Saksa oli silloin maaliskuussa vielä niin vahva, että oli syytä epäillä sen vastatoimia, jos Suomi ryhtyisi tosissaan irtautumaan sodasta. Näitä vastatoimiamahan tuli välittömästi, kun Suomi käynnisti tunnustelut rauhaan pääsemiseksi. Asetoimitukset ja viljatoimitukset pantiin jäihin. Se oli paha juttu, erittäin paha juttu! Kun tultiin sitten elokuulle 1944, tilanne oli kokonaan toinen. Saksa oli silloin jo niin heikko, ettei se kyennyt vastatoimiin. Me näimme, mitä se yritti. Se yritti Suursaaren valtausta, joka oli katastrofi sen kannalta, Suomelle taas kuin Luojan lahja. Näyttö siitä, että rauhan ehdoista pidetään kiinni tosissaan. Neljäs ruutu sitten oli vihollisen mielenkiinto. Sen piti suuntautua ihan muualle kuin Suomeen. Se oli silloin elokuussa 1944 jo ihan muualla. Suomi oli suursodan kannalta periferiaa ja niinpä Neuvostoliitolle oli tervetullutta, että Suomi teki aloitteen rauhanneuvottelujen aloittamisesta. Sillä tavalla päästiin rauhaan.

Pentti Airio:

Kiitos! Meillä on kolme pyydettyä puheenvuoroa.

2. kysyjä:

Minulle tämä Viipurin taistelu on ollut siinä mielessä läheinen, että isäni oli siellä rivimiehenä mukana. Hänellä oli aika selkeät käsitykset näistä tapahtumista. Voin sanoa, että nämä käyttäytymistieteelliset seikat, joita täällä on tuotu esille, voi hyvin pitkälle tunnistaa myös siitä, mitä hän muisteli näitä asioita. Ehkä yksi sellainen asia, joka täällä ei ole tullut esille ja josta hän puhui, oli tällainen sanotaanko huono henki. Se oli jo vanhempaa perua kuin näiden taistelujen aikana tai välittömästi niitä ennen. Siellä rivimiehilläkin oli jonkinlainen käsitys sodan kulusta ja näkemys, että siinä käy huonosti. Siinä oli sitten pohdiskeltu, miten tässä voisi parhaiten oman nahkansa säilyttää. Nämä ajatukset korostuivat, kun nämä Kannaksen hyökkäykset tulivat. Sinne Viipuriin mentäessä ainakin hänen yksikössään oli sellainen tuntuma, että siellä on suurin piirtein tuhottu nämä Kannaksen joukot ja nyt on heidän vuoronsa. Eli tässä oli hyvin pessimistiset lähtökohdat jo sinne mentäessä.

Ja sitten kysymys. Olisiko todettava, että tämä ei ehkä ollutkaan mikään katastrofi. Voitaisiinko ajatella, että tässä jokin kohtalo tai mikä voima se nyt olikaan, jotenkin ohjaili tämän sillä tavalla, että päädyttiin ehkä parempaan tulokseen kuin Ylipäällikkö ja nämä komentajat olivat tämän ajatelleet. Tuo prikaati kuitenkin säilyi, mistä isäni oli hyvin kiitollinen. Sitten voitaisiin ajatella tuota Viipurin kaupunkia, eikö se olisi jauhautunut täysin muruiksi, jos siellä olisi onnistuttu sitkeästi taistelemaan. Kaikki kulttuurihistorialliset kohteet linnaa myöten olisivat tuhoutuneet.

Pentti Airio:

Kiitos! Jos Olli Harinen vastaisi tässä, onko sinun mielestäsi tässä ollut jo Viipuriin mentäessä tällaisia pelastautumisajatuksia.

Olli Harinen:

En minä ehkä usko, että se ihan taistelun alkuvaiheessa olisi ollut kuitenkaan välttämättä totta. Siihen mennessä ei yhtään torjuntavoittoa ollut missään saavutettu, ei edes Kuuterselässä. Perääntymistä oli siihen mennessä vaan tehty, mutta varmaan jotakin vaikutti sekin, kun miehille luettiin tai tiedotettiin Mannerheimin käsky jyrkästä puolustuksesta. Kai sekin nyt jotakin vaikutti. (*Valitettavasti se 18.6. päivätty päiväkäsky tavoitti 20.Prikaatin vasta Viipurin menetyksen jälkeen! Toim. huom.*) Kun jonkin aikaa oli kulunut, ja ne joukot vaan lähtivät sitten näiden mainittujen syiden takia tai sitten jostain muista syistä kohti Linnansiltaa, niin siinä varmaan jo alkoi olla aika monella mielessä, että koko sota on menetetty. Kun näin nopeasti lähdetään tästä Suomen toiseksi suurimmasta kaupungista, niin ei tässä kannata enää mitään välttämättä yrittää. Siinähän sitten sen konkreettinen osoitus oli, että nimenomaan sieltä Linnansillalta heitettiin aseita mereen. Kyllä varmaan monella pyöri mielessä, että homma on nyt tässä ja nyt on paras vaan pelastaa oma henkensä.

Pentti Airio:

Kiitos! Göran, haluatko Sinä jatkaa siitä.

Göran Lindgren:

En oikeastaan muuten, mutta olisin itsekkin sanonut sen, mitä Olli sanoi tuossa, että jollakin tavoin totaalista luopumista kuvastaa se esimerkki yhdestä ryhmästä, joka kantoi konekiväärinsä "varsinaista", siis sitä raskasta asetta, jalusta oli kyllä jäänyt aseisiin, sitä ei kukaan ollut ottanut vaivoiksensa, vaikka se oli aseiden oleellinen osa. Ryhmä kantoi sitä varsinaista uskollisesti aina Linnansillalle asti, ja siellä se sitten lensi mereen – mitä konkreettisin esimerkki totaalimisesta luopumisesta.

Pentti Airio:

Kiitos! Sitten Kyösti Rainila.

Kyösti Rainila:

Hyvät ystävät! Minä puhun nyt hivenen tämän "ringin" ulkopuolelta koko tästä asiasta. Nimittäin nämä Viipurin tapahtumat ovat maailman tapahtumina aivan mitättömät. Lähdetään siitä, että meidän sotamarsalkkamme oli Venäjän armeijan upseeri lähes 30 vuotta. Hänen kaverinsa olivat sieltä, hänen ystävänsä olivat sieltä. Suomessa oli paljon näitä ystäviä, hänen hyviä ystäviä. Sillä on aivan varma merkitys, jonkin näköinen merkitys hänen elämäänsä.

Mutta sitten lähdetään! Jo 1943 marraskuusta 1944 tammikuuhun (*Tässä toimittaja on korjannut Rainilan esittämää allakkaa*) käytiin suuria kansainvälisiä rauhanneuvotteluja,

Teheran, Jalta jne. Kolme suurvaltaa, Neuvostoliitto, USA ja Englanti hoitivat näitä maailman asioita. Kuinka he ne sodan jälkeen ratkaisevat ja mitä tehdään. Yhtenä suurena esimerkkinä oli se Stalinin ensimmäinen vaatimus, että kaikki ne valtiot, jotka taistelivat Saksan rinnalla, tulevat kuulumaan meidän valtakuntaamme, ja me hoidamme heidät sitten edelleen. Tätä neuvottelua jatkui, kunnes sitten sekä Roosevelt että Churchill sanoivat, että olisi tuo Suomi siellä ainakin kiva maa – ja voisi olla hyvä naapuri suurvallalle.

Kuitenkin vähitellen se meni niin, että tuli selvät sävelet. Stalin sanoi, että voisi olla hyvä, että puolustuslinja (*Puolustuslinja? Eikö rajalinja? Toim. huom.*) kulkisi Kymijokea pitkin halki Suomen. Churchill siihen, että olisiko tämä Viipuri siinä mukana? Kyllä! Niin tästä sitten neuvoteltiin, kun Moskovan rauhan rajojen osalta lopputulos oli se Stalinin kommentti, että tämä on minun viimeinen ehtoni: "Viipurista minä en neuvottele!"

Tammikuun alkupäivinä 1944 tämä oli Viipurin viimeinen tuomio! Sen jälkeen tiedettiin varmasti, että Viipuri menee! (*Siis kuka tiesi? Toim. huom.*). Ollaan ainakin Moskovan rauhan rajoilla ja muista asioista sitten vasta aletaan neuvotella.

Sen jälkeen tapahtui seuraava operaatio. Suomikin sai jotakin kautta vihiä, että tämmöistä oli tapahtunut, ja sai esittää rauhanneuvotteluissa maaliskuussa 1944 rajan kulkua koskevat käsityksensä. Mme Kollontai oli erittäin tärkeässä asemassa Tukholmassa. Hän oli se "puhelinvälittäjä", häntä kuultiin, hänellä oli suora yhteys Staliniin. Niin neuvotteluihin lähetettiin ensin Paasikivi ja sitten huomattiin, että jos Paasikivi menee yksin sinne, niin sitä ei kukaan pidättele, se lupaa kaikki hyvät ja muut päälle. Enkellantiin (*Ulkoministeri, Toim huom.*) sitten vahdiksi mukaan. Näissä neuvotteluissa selvisi, että kyllä se näin on, ja Suomihan kieltäytyi hyväksymästä tätä.

Suomessa kutsuttiin helmikuussa Mikkeliin kokous. Minä sain aivan vahingossa aikanaan tietää siitä siten, että mikkeliäinen työkaverini oli pikkupoikana ollut Mikkelin rautatieaseman ympäristössä. Kaverit siellä totesivat, että "nyt tuli Marskin juna Mikkeliin"! Se oli puolessavälissä helmikuuta. Sieltä tuli ukkoa aika monta, ja autot olivat jonottamassa junan vieressä, ja heidät vietiin johonkin kartanoon Mikkelin lähistöllä. Siitä ei ole koskaan puhuttu yhtään mitään! (*Tämä tarkistetaan! Mitenkähän tämä kalenteri tässä nyt oikein Rainilalla menee? Toim.*) Siinä siis todennäköisesti todettiin, että nämä ovat nyt ehdot Suomen kansalle. Siellä oli armeijan tärkeimpiä kenraaleja ja samoin Suomen valtion johtoa presidentistä alkaen. Tästä ette valitettavasti löydä tietoa. Näiden pikkupoikien huomio, että he tulivat sinne Mikkeliin, sopii aivan loistavasti siihen, että siellä asiat päätettiin.

Meillä melkein kaikilla on kirjahyllyssä kuusiosainen "Suomen Sota" kirjasarja, sieltä löydätte ensimmäisen vaikutuksen tästä tapaamisesta. Suomen Marsalkka Mannerheim antaa päiväkäskyn Suomen armeijalle. Kesäkuun alussa kelirikon jälkeen odotamme Suomeen erittäin valtavaa hyökkäystä. Vaadin miesten kunnostamista, aseitten kunnostamista, ja ennen kaikkea linnoitteiden kunnostamista Karjalan kannaksella. Se (päiväkäsky) on siis annettu maaliskuun 3. päivänä 1944. Marsalkka toisti tämän käskyn toukokuun 10. päivänä – aivan saman käskyn, nyt se tulee!

Me tiesimme tarkalleen, että tämä (suurhyökkäys) on tulossa. Kun me tiesimme, että ei Viipuria tulla pelastamaan, ei millään keinolla, me voimme säästää miehiä, me voimme säästää Viipuria. Stalin piti Viipurista. Hän itse antoi tuhoäskyn Viipurille talvisodassa, mutta hän pelasti Viipurin lisäpommituksilta, sillä Viipurin kaupunkia, tätä keskustaa, ei siis pommitettu ensinkään. Minä olin 12- vuotias sotilaspoika ja tiedän, kuinka monta pommia Viipuriin putosi. Ei yhtään keskustaan! *(Kommentteja ja vastalauseita yleisön keskuudesta! Kyllä tuli!)*

Pentti Airio:

Voitko tiivistää, koska on monta halukasta kysyjää.

Rainila:

Minä en kysy yhtään, minä vaan haluan tästä jatkaa. Kun täällä puhutaan Viipurin kaupungin puolustuksesta kuin pikkukaupungista. Viipuri alkaa Uuraan kaupungista (Viipurin kaupungin ulkosatamasta Uuraasta, joka on Johanneksen kunnan keskellä oleva erillinen alue. Toim. huom.) meren rannalta, jatkuu tähän Pappilanniemeen. Viipurin mitättömästä kaupunginosasta puhuttiin tänään, Karjalan kaupunginosasta, Loikkasista, siitä jatkuu Viipurin kaupunki Talin rajalle eli Kärstilän järven keskelle.

Airio:

Minä pyysin tiivistämään, koska nyt käsitellään Viipurin taistelua, ja monta halukasta puheenvuoron pyytäjää on jo nostanut kätensä.

Rainila:

Muistakaa, Viipurissa on neljä taistelulohkoa: Uuras, Lihaniemi, Keskusta ja tuo (?). *(Rainila tarkoittanee Talin suuntaan. Toim. huom.)*. Ja sen jälkeen vielä yksi juttu, muistakaa, että koko Karjalan kannas kuului Neuvostoliitossa Viipurin Oblastiin, hallintoalueeseen. Jos lähdettiin Viipurin oblastiin pommittamaan, se tarkoitti koko Kannasta. Sitten tuli erityismaalit erikseen. Ei keskitytä pikkuasioihin, koska isot asiat ratkaisivat Viipurin kohtalon.

Airio:

Kiitos! Ja sitten oli siellä käsi ylhäällä.

Kysyjä:

Olen Matti Savonjousi. Tänään on käsitelty hyvin perusteellisesti komppanian ja pataljoonan tasoa. Haluaisin nostaa tarkastelua korkeammalle, armeijakunnan esikuntaan. Käsitökseni mukaan Taavetti Laatikainen oli erinomainen, monilahjakas ihminen, mutta minun mielestäni komentajana lepsu! Sotaväessä on erinomainen tapa testata suunnitelmia pelaamalla sotapelejä. Tietämäni mukaan Laatokan pohjoispuolella järjestettiin sotapeli, jossa Viteleeseen tulee mairinnousu, jonka seurauksena suomalaiset *(Aunuksessa ja Syvärillä olevat suomalaiset joukot. Toim. huom.)* jäivät mottiin. Sotapelin seurauksena alettiin rakentaa tietä, joka *(Huoltotietä oli alettu rakentaa jo hyvissä*

ajoin, se kiersi maihinnousualueen 1944. Toim. huom.) pelasti suomalaiset motista. Oliko tämä sotapelihomma Pääesikunnasta käsketty vai oliko se paikallisten komentajien omatoimista toimintaa? Miksei sitä yritetty Karjalan kannaksella?

Göran Lindgren:

Vastaan tuohon jälkimmäiseen osaan, muuhun en osaa vastata. Karjalan kannaksella pelattiin myös lukuisia sotapelejä. Alun perin oli tarkoitettu, että 20.Prikaati menee Valkjärven ns. strategista rataa pitkin itäiselle Kannakselle, ja iskee sieltä sitten Raudun suunnasta vihollisen kylkeen. Tämä oli nimenomaan sotapeleissä läpi käyty kuvio. Koko tämä Valkjärven rata oli nimenomaan strateginen rata. Totta kai se palveli myös Vuoksen puunjalostusteollisuutta, mutta yksi perimmäisistä tarkoituksista sen radan olemassaololle oli olla tätä tarkoitusta varten, joukkojen nopeata siirtämistä varten. Täytyy muistaa sen ajan olosuhteet. Junat olivat ne, joilla joukot kuljetettiin! 20.Prikaati vaati 11 kokonaista junaa, kun se tuotiin Viipuriin. Ajatelkaa sitä!

Airio:

Seuraava kysymys:

Kysyjä:

Jos siellä oli tarkoitus järjestää jäykkä puolustus siihen 20.Prikaatin eteen, niin missä olisi ollut voimaa? Olisiko Kuhlmeijä ollut käytettävissä? Se oli tullut 16. päivänä kesäkuuta, sitähan olisi voinut käyttää suhteellisen nopeasti.

Carl Fredrik Geust:

Tässä taistelussa Kuhlmeijä olisi ollut käytettävissä, mutta Kuhlmeijälle oli kyllä annettu ihan riittävästi muita haasteitakin. Tilanne Viipurissa kehittyi niin nopeasti ja yhteydet toimivat niin huonosti, että ilmeisesti Kuhlmeijälle ei ehditty antaa mitään Viipuria koskevia käskyjä.

Pentti Airio:

Niin kuin huomaamme, nämä liikenneyhteydet olivat se perusongelma.

Göran Lindgren:

Saanko sen verran tuosta Kuhlmeijästä todeta, että Taisteluosasto Kuhlmeijän Schlachtgeschwader 3 eli yksi Junkers Ju 87 -yksikkö rynnäköi Viipuria lähestyviä kolonnia vastaan 20.6.1944 aamupäivällä kaksi kertaa ja vielä iltapäivällä uudelleen kaksi kertaa. Tämä tapahtui kuitenkin sen verran kauempana kaupungista, että Viipurin puolustajat eivät saaneet tästä mitään havaintoa. Päinvastoin he valittivat, että ilmavoimat eivät mitenkään heitä auttaneet. Kuitenkin kaiken kaikkiaan tämä 20. kesäkuuta oli siihenastisten taistelujen vilkkain ilmatoimintapäivä. Kuhlmeijä ampui alas seitsemän viholliskonetta, suomalaiset hävittäjät 46, ilmatorjuntamme 11 konetta. Se oli siis työntäyteisin päivä siihen mennessä Karjalan kannaksella ilmatoiminnan osalta.

Kysyjä:

Puheenjohtaja otti esille tämän Jokisipilän väitöskirjan. Lyhyesti sanottuna se on täyttä roskaa! Väitöskirjan keskeinen idea on siinä, että Ryti-Ribbentrop -sopimusta ei olisi ollenkaan tarvinnut sopia, koska me olimme jo saaneet kaiken sen avun, mitä Saksa meille antoi. Jostain syystä kai Jokisipilä tiesi sen, että rauhakin ollaan tekemässä syyskuussa. Samaan aikaan valmistui toinen väitöskirja, josta tiedetään huonosti, Erkki Maasalonen väitöskirja, jonka nimi on "Sir Henrik saa tehtävän". Siinä käsitellään Henrik Ramsayn toimintaa Ryti-Ribbentrop -sopimuksen puitteissa. Siinä tulee esille se, että se oli todella raakaa keskustelua, ja Ribbentrop oli lähetetty Hitlerin käskystä. Ei suinkaan niin kuin Jokisipilä väittää, että hän tuli tänne omasta aloitteestaan saadakseen jonkin sulan hattuunsa siitä, että olisi saanut sopimuksen aikaan Rytin kanssa. Näinhän se ei ollut! Tämä oli siis raaka tilanne, jossa Ribbentrop ilmoitti, että jos ei sopimusta tule niin kaikki se apu, jonka Saksa on siihen mennessä antanut, otetaan takaisin, ja se loppuu siihen.

Sopimuksen taustana on Marskin ja Adolf Hitlerin keskustelu silloin, kun me olimme hätää kärsimässä. Marski pyysi apua ja Hitler lupasi apua puhelimesta. Silloin lähti mm. moottoritorpedovene Lyypekistä tuomaan meille panssarintorjunta-aseita. Jokainen varmaan ymmärtää, mitä se tarkoittaa, kun moottoritorpedoveneillä ruvetaan tuomaan aseita Suomeen. Silloin on kiire – ja Aatu oli samaa mieltä, ja Marski myös.

Airio:

Kysymyksiä!

Kysyjä:

Korjatkaa, jos olen väärässä! Sitten vielä kysymys, miksei näitä panssarintorjunta-aseita jaettu joukoille. Syy oli yksinkertaisesti se, että ne olivat Saksan omaisuutta eikä niitä ollut maksettu. Kun täällä puhutaan avusta, jota Saksa meille antoi kolmen vuoden aikana, niin ei se ollut ilmaista! Me jäimme velkaa Saksalle ja sitten kun välirauhan ehtojen mukaan meidän piti maksaa nämä velat Neuvostoliitolle, niin saksalainen asekauppias kirjoitti niistä Ruotsissa kuitit, joiden mukaan ne on maksettu. Tästä kerrotaan Ragnar Nordströmin kirjassa "Voitto tai kuolema". Emme siis tunne faktoja, kun puhutaan, että Suomi on aina maksanut velkansa. Me jäimme velkaa kolmen vuoden sotatarvikkeet, elintarvikkeet, niitä ei maksettu. Olenko väärässä?

Pentti Airio:

Avoimet saksalaiset velat Suomi maksoi Neuvostoliitolle!

Kysyjä:

Ei maksanut!

Pentti Airio:

Maksoi! Minkä vastapainoksi rakennettiin Jäniskosken voimalaitos?

Kysyjä:

Nämä ovat siis sotakorvauksia!

Pentti Airio:

Ei! Olkaa hyvä ja tutustukaa asiakirjoihin!

Seuraava kysyjä:

Näissä esityksissä vilahti pari kertaa, että Mannerheim näki Viipurin arvokkaana tukikohtana, ilmeisesti sotilaallisessa mielessä. Onko hänen perusteluistaan tullut mitään lähempiä tietoja? Yleisestihän tiedetään, että asutuskeskus on erittäin kiitollinen puolustaa. Hyökkääjälle se merkitsee herkästi suuria tappioita. Ajatteliko Mannerheim jotakin tällaista?

Göran Lindgren:

Se, mitä Mannerheim ajatteli, näkyy vain hänen muistelmissaan, jotka hän on sanellut, ja jotka ovat tietysti jälkiviisaita niin kuin aina muistelmat. Aika sanatarkasti hän sanoo, että kysymyksessä oli osa puolustuslinjaa (VKT) ja sen tärkeä tukikohta. Ja sen menetys tarjosi viholliselle jalansijan Viipurinlahden ylitykseen ja erittäin vaaralliseen tilanteeseen. Kyllä hän näki sen, että sitä olisi pitänyt voida huomattavasti sitkeämmin puolustaa, kuten tapahtui talvisodassa. Hän unohtaa sen, minkä Sampo Ahto omassa esityksessään toteaa: talvisota oli talvisota ja jatkosodassa käytiin ihan eri sotaa. Neuvostoliitto oli aivan eri luokan vihollinen kuin talvisodassa. Lisäksi suomalaisia joukkoja oli vain noin kolmasosa siitä, mitä niitä oli talvisodassa.

Pentti Airio:

Kiitos! Olisiko nyt kysyjä, jotka esittäisivät ensimmäistä kysymystään vielä?

Kysyjä:

Kunnioitettu puheenjohtaja, hyvät panelistit! Teidän esityksenne oli hyvin mielenkiintoinen, mutta tämä pohdinta vaan rönsyilee. Toivoisimme varmasti, että sen ajan hengessä niitä päätöksiä pohdittaisiin ja puitaisiin. Tuo Rytin sopimus, hän pani itsensä likoon, jotta me saisimme edes elintarvikkeita, joita ei ollut. Aseet olivat A 1 ja elintarvikkeet B 2.

Kun teidän esityksessänne oli tuo Viipurin edessä oleva puolustuslinja, se on näin maallikon, sodan jälkeen syntyneen kovin helppo ymmärtää. Jos se rintama olisi lähtenyt syvästi murtumaan, se olisi ollut huono esimerkki muualla. Kun tuo hyökkäys kuitenkin siellä (Kivisillan salmessa) Suomen puoleiseen rantaan pysähtyi, niin se on kuitenkin ollut positiivinen merkki uskottavasta puolustuksesta.

Pentti Airio:

Ryti oli siis pakkosaumassa, se on aivan selvä. Ja elokuussa päästiin sodasta irti siksi, että Ruotsi lupasi toimittaa elintarvikkeita, viljaa, koska Saksan viljantointimitukset päättyivät. Se mahdollisti rauhanneuvottelujen käynnistämisen ja sodasta irtautumisen.

Lisää kysymyksiä!

Kysyjä:

Olisin kysynyt, kun tässä puhuttiin siitä 20.Prikaatista ja sen huonosta hengestä, niin mikäli olen oikein ymmärtänyt, niin tämä 5.Komppania oli asettautunut siilipuolustukseen, mikä on mielestäni osoitus siitä, että heillä on ollut aivan erilainen henki kuin 6.Komppanialla. Onko tätä tutkittu, mistä tämä mahdollisesti johtui?

Göran Lindgren:

Päälliköstä!

Olli Harinen:

Se on semmoinen juttu, että tällä 7.Komppanialla oli huomattavasti paremmat asemat, joista näytin omassa esityksessäni pari kuvaa. Siellä oli myös hyvä johtaja, komppanian päällikkö. Sitten sinne ei myöskään kohdistunut alkuvaiheessa mitään kovin voimakkaita hyökkäyksiä. Sillä rintamanosalla ei ollut mitään ongelmia. 5.Komppanian päällikkö kapteeni Toimi Laakso oli erittäin hyvä ja aktiivinen komppanianpäällikkö, joka liikkui paljon komppaniansa alueella. Ei ole mitään syytä olettaa, että henki sielläkään olisi ollut huono. Mitä tulee 6.Komppaniaan, niin en usko, että sielläkään mikään kauhean huono henki nyt oli. Ne seikat, jotka johtivat tähän paniikkiin, tulivat kyllä yllätyksenä kaikille. Paniikki on sellainen ilmiö, että kun se "lyö päälle", niin sille ei yksilö voi mitään, vaikka siinä olisi millainen asenne.

Göran Lindgren:

Tuohon on kyllä pakko lisätä, että me jälkiviisaat tiedämme paniikki-ilmiöstä paljon enemmän kuin silloin tiedettiin. Nehän olivat uusia asioita. Tiedämme, että tällainen pelko/paniikki on tietyllä tavoin ennakoitavissa oleva ilmiö, jos vain sen merkit osaa ajoissa tunnistaa. Yksi asia Viipurissa monelta kohdalta puuttui, johtajuus. Kapteeni Aspolasta (6.Komppanian päällikkö) voidaan varmaan sanoa, että hänen komentopaikkansa oli erittäin lähellä etulinjaa, aika lailla väärässä paikassa, mutta kun siinä oli kivitalo niin sinne se oli sitten sijoitettu. Hän ei kuitenkaan liikkunut linjassa. Nämä 6.Komppanian miehet nimenomaan valittavat, että upseereita ei juurikaan näkynyt. Toisaalta sitten niistä porukoista, jotka pärjäivät, esimerkiksi Sorrin III Pataljoona, sieltä on selkeitä kertomuksia siitä, miten aktiivinen komentaja evl Teppo Sorri oli. Muut komentajat enemmän tai vähemmän kykkivät komentopaikoillaan. Sama koski tietysti Kemppeäkin, vaikka hänen puolustukseensa on sanottava, että hänellä oli kädet täynnä monien ongelmien kanssa, mm. ampumatarviketäydennysten kanssa. Kemppeä on vielä pakko sanoa se, että hän oli yksinkertaisesti sopimaton siihen tehtävään. Hän oli ollut erittäin

hyvä rykmentin komentaja talvisodassa ja jatkosodan hyökkäysvaiheessa, mutta ei hänestä ollut yhtymän komentajaksi! Kun hänellä ei vielä sitten ollut esikunnassaan ainuttakaan ye-upseeria ja hänenkin omat ye-opintonsa olivat vähän niin ja näin. Hänen diplomityötään Sotakorkeakoulusta ei löydy. Yhtymän johtaminen, itsenäisen sotatoimiyhtymän johtaminen on aivan eri asia kuin jalkaväkirykmentin johtaminen.

Pentti Airio:

Onko vielä kysymyksiä?

Kysyjä:

Mitoituskysymys – kun Kivennavalla nähtiin, että 10 patteristoa piti. Miten oli puolustus siinä hautausmaiden edessä ajateltu? Sitten suhteessa Tienhaaran tilanteeseen, missä oli myös 10 patteristoa. Miten nämä mitoituskysymykset oikein menivät, kun puna-armeija ainakin osasi mitoittaa?

Göran Lindgren:

20.Prikaatin saama tykistön tuki rakentui käytännössä lähes pelkästään sen oman tykistön varaan. Sillä oli kaksi patteristoa. Raskaspatteristo 40 oli varsinainen nyrkki kyllä. Sillä oli erinomaiset aseet, 152 H/37 haupitsit, kuusituumaiset, mutta niiltä loppuivat ampumatarvikkeet jo puoleenpäivään mennessä, niin ei ollut millä ampua. Sitten sillä oli Kevytpatteristo 20, jolla oli normaalit kolmen tuuman tykit ja siltäkin loppuivat sitten iltapäivään tultaessa ampumatarvikkeet. Se sai niitä lisää, mutta ne eivät ehtineet jakoon ja käyttöön, kun patteriston piti lähteä vihollisen alta pois tuliasemistaan Monrepos'n puistosta. Tästä tykistöstä on kyllä erilaisia kertomuksia olemassa. Kun esimerkiksi eversti Sippolaa, joka oli IV Armeijakunnan tykistökomentaja, kovisteltiin näistä asioista ja hän joutui selittämään, niin hän väittää kirjallisesti, että Viipurin puolustusta tuki peräti kahdeksan tykistöpatteristoa. Tämä väite on selvästi perätön! Kukaan ei ole oikein uskaltanut sanoa sitä ääneen, mutta minä nyt sanon sen kuitenkin ja siteeraan: "Jos kahdeksan patteristoa olisi ampunut tuohon rykelmään, joka koostui 60–80 panssarivaunusta Ristimäen edustalla, vaikkapa kaksi-kolme iskua, olisi vihollisen pitänyt tuoda tilalle uusi panssariprikaati, 40–50 panssarivaunua. Jos sen jälkeen nuo salaperäiset kahdeksan patteristoa olisivat tukeneet Viipurin puolustusta, kirjoitettaisiin Viipurin taistelun historia aivan toisin." Näin kirjoittaa Viipurin taisteluun osallistunut silloinen kapteeni Uno Tarkki selvästi turhautuneena.

Pentti Airio:

Siinä on varmaan ollut niin, että Sippola on ilmoittanut kaikki ne patteristot, joiden ampumakaaren sisällä mahdollisesti olisi ollut Viipuri. Mutta niitä ei muista syistä saatu käyttöön, joten sillä (20.Prikaatilla) oli vain ne kaksi omaa organista patteristoa, ei ylijohdon tai armeijakunnan tykistöä. Sitä oli kyllä ryhmitettynä niin, että se olisi voinut ampua, mutta siltä ei tulta saatu.

Göran Lindgren:

Tukea ei annettu, koska sitä ei yksinkertaisesti voitu antaa. Nämä kahdeksan patteristoa eivät olleet valmiina ampumaan, ei ollut tulenjohtoyhteyksiä. Yhden raskaan patteriston tulenjohtaja oli II Pataljoonan alueella, ja tämä patteristo ampui todisteiden mukaan noin 400 laukausta Viipurin puolustuksen tukemiseksi. Mutta minne? Todennäköisesti sinne Viipurin edustalle Liimatan suuntaan. Viipurin puolustajat eivät tätä noteeranneet. Muita yrityksiä toimia oikeasti ei näy.

Kummallista tässä on sitten se, että kun eversti Sippola vetoaa ampumatarvikkeiden säästämiseen, niin ensinnäkin hän on itse pääsyyllinen siihen, että oli säästämistarvetta. Perkjärven Ampumatarvikekenttämakasiinin jääminen vihollisen käsiin, evakuoinnin epäonnistuminen, on selkeästi hänen vastuullaan oleva asia. Toisekseen kummallista on se, että 22. kesäkuuta, kun varsinainen Tienhaaran taistelu illalla Kivisillan salmessa käynnistyi, siellä on tukena toista kymmentä, 11–12 patteristoa tykistöä tukemassa Jalkaväkirykmentti 61:tä. Sen jälkeen kukaan ei puhu säästämisestä yhtään mitään! Vai onko joku kuullut, että lhantalassa olisi säästetty ampumatarvikkeita?

Olli Harinen:

Viipurin taistelussahan on yksi näkökohta, se että 20.Prikaatihan ei ollut oikeastaan ehtinyt aloittaa taistelua, koska se joutui näistä erikoisista sattumuksista johtuen poistumaan sieltä. Ei siellä kunnolla taisteltu. Jos se tilanne olisi mennyt ”normaalia latuaan”, niin olisi siellä venäläisten valtavasta ylivoimasta johtuen ainakin päivän verran taisteltu, mahdollisesti vuorokausi – kaksikin. Jos näin olisi tapahtunut, niin tilannehan olisi muuttunut ihan ratkaisevasti. Sieltä Rautakorven AMK:sta olisi tullut autokuormittain ampumatarvikkeita sekä jalkaväelle että tykistölle. Mahdollisesti myös sinne ulottuvan tykistön tulenjohtoa olisi voitu järjestellä, kun kysymyksessä kuitenkin oli Suomen toiseksi suurin kaupunki. Kuitenkin juuri nopea lähteminen sieltä ei mahdollistanut tätä.

Pentti Airio:

Kiitos! Sitten vielä kaksi lyhyttä kysymystä, ei kertomusta.

Kysyjä:

Ainakin näytetyistä kuvistakin päätellen 20.Prikaatin linja olin aika huono, olen lukenutkin siitä. Kuitenkin kaikista eniten ihmettelen sitä, että mikä oli, ettei vastaiskuihin komennettu reservi päässyt sinne? Siinähan ei olisi tarvinnut kuin marssia sinne – mikä siinä oli?

Göran Lindgren:

Pääsyy oli se, että vastaiskujoukot hupenivat johtajiensa käsistä ilman että johtajat huomasivat tai osasivat pitää joukkoa koossa. Vastään tuli koko ajan pakenevia miehiä, jotka tempasivat mukaansa nämä vastaiskuun menijät.

Pentti Airio:

Siinä ilmeisesti johtajat kulkivat edellä ja miehet häipyivät takaa. Niin niitä joukkoja johdetaan edestä!

Kysyjä:

Mikä oli Neuvostoliiton tavoite Suomen suhteen? Noin 40 vuotta sitten luin, että Platonov -niminen venäläinen ilmoitti, että Neuvostoliiton tavoite on Kymijoki. Kolme-neljä vuotta sitten aamutelevisiossa oli petroskoilainen tutkija, jonka mukaan tavoitteena oli Suomen miehittäminen. Kysyn nyt harrastajana niiltä, jotka ovat asioita tutkineet, tiedetäänkö, mikä oli Neuvostoliiton tavoite?

Göran Lindgren:

Kyllä tavoite, jos se olisi ollut mahdollista, olisi ollut Suomen miehittäminen. Ihan riippumatta siitä, että Teheranissa oli periaatteessa sovittu, että Suomen itsenäisyys säilyy. Kuitenkin Stalin olisi pannut sormet ristiin selän taakse ja haistattanut pitkät näille sopimuksille. Länsivallat eivät siinä tilanteessa olisi tehneet yhtään mitään Suomen hyväksi. Käsky kuului, että piti edetä tietyille tasalle ja luoda edellytykset hyökkäyksen jatkamiseksi Suomen sydämeen. Kyllä perimmäinen tavoite oli Suomen kerta kaikkiaan – no likvidoiminen on ehkä liikaa sanottu – mutta haltuun ottaminen kuitenkin.

Pentti Airio:

Sitten vielä Kyösti Rainila.

Kyösti Rainila:

Tämä ei ole kysymys vaan vastaus. Siitä hyökkäysvaunu-prikaatista, joka oli siellä Maaskolan kunnalliskodin takaisessa laaksossa. Kello 11.05 Kuhlmeyn Stukat pommittivat sitä 500 kilon pommeilla. Vain kaksikymmentä niistä kuudestakymmenestä vaunusta toimi siellä radioaseman maastossa enää sen jälkeen. Ne hyökkäysvaunut kyllä hoidettiin siellä.

Pentti Airio:

Kiitos! Nyt on kysymykset tehty ja annamme puheenjohtajalle loppukiitoksen sanat.

Pertti Salminen:

Arvoisa seminaariväki! Meillä on takana mielenkiintoinen monen tunnin istuminen täällä. Todella uusia asioita ainakin meikäläiselle on tullut esille, ja vanhoja asioita on kerrattu. Sampo Ahto aloitti hyvin ensin näillä sotatapahtumilla ja yksityiskohdilla ja antoi kiinnekohtia tähän jatkokeskusteluun. Olli Harinen ja Göran Lindgren ovat sitten antaneet lisäsävyä tähän. Haluan kiittää alustajia, haluan kiittää yleisöä aktiivisesta osallistumisesta. Tämä kysymysten paljous tietysti osoitti jo sen, että tässä on vielä enemmänkin kysymyksiä olemassa. Kun kuuntelin Seuran näkökulmasta tätä keskustelua, mielessäni heräsi uusia sotilaspsykologisia ja -sosiologisia kysymyksiä siitä, mitä tässä kuvattiin teille ja mitä ei ehditty kuitenkaan perusteellisesti käsitellä. Yksi kysymys oli

juuri se, joka tässä lopussa esitettiin siitä, miten se vastahyökkäys lähti hupenemaan. Voi myös kysyä, miten ne muut komppaniat liittyivät mukaan, mikä oli niiden päälliköitten rooli – sitä kuvattiin osittain. Oliko komppanioissa joitakin kellokkaita, jotka sitten vaikuttivat siihen, että paniikkia syntyi – tämän tyyppisiä asioita. Näihin varmaan löytyy tutkimuksistakin vastauksia. Näyttää kuitenkin siltä, että kysymyksiä on ilmassa.

Suurkiitos Sotahistorialliselle Seuralle ja puheenjohtajalle panoksesta, jonka annoitte tähän tilaisuuteen. Kooste seminaarista on luettavissa jälkeempään.

LUE LISÄÄ VIIPURISTA

Appel, Erik: När allt gick fel, Viborgs fall 1944, Schilds Förlag Ab, 2007

Elfvengren, Eero-Tammi, Eeva (toim.): Viipuri 1944, WSOY 2007

Antila, Olavi: Ratkaisun kesä 1944, Veteraanikirjat Oy 1991

Eräsaari, Eero (toim.): Isänmaa pelastui, Kohtalon vuodet,
Kansa taisteli – miehet kertovat, Helsinki Media Kirjat 1994

Halsti, W.H.: Ratkaisu 1944, Suomen sota 1939 – 1945, Otava 1957

Jatkosodan historia osa 1 - 6, WSOY 1993

Jäntti, Lauri: Kannaksen suurtaisteluissa kesällä 1944, WSOY 1955

Jäntti, Lauri: Salainen sotapäiväkirjani, WSOY 1983

Jäntti, Lauri: Sota Kannaksella 1944 ja Viipurin viimeinen päivä, WSOY 1985

Jäntti, Lauri: Tykinjyskeessä jatkosodassa, WSOY 1969

Jäntti, Lauri: Viipurin viimeinen päivä 1944, WSOY 1964

Kallioniemi, Jouni: Viipuri suursodassa 1939-1944, Kirjaveteraanit Oy, 1990

Kauranne, Antti: Sankarimajurin kohtalo jää epäselväksi, Ruotuväki no 8/04

Koskimaa, Matti: Torjuntavoitto Viipurinlahdella kesällä 1944, WSOY 1996

Koskimaa, Matti: Veitsen terällä, WSOY 1993

Käkelä, Erkki: Laguksen miehet, Marskin nyrkki,
Suomalainen panssariyhtymä 1941 – 1944, Panssarikilta ry 1992

Käkelä, Erkki: Laguksen rynnäkkötykit, Rynnäkkötykkipataljoona 1943 – 1944,
WSOY 1996

Lankinen Juha, Miettinen Harri: Viipurissa 2.9.1939, Tampereen
ammattikorkeakoulun julkaisuja 2009

Lappalainen, Niilo: Panssarieverstin kuolema ja muita muistelmia sotavuosilta,
WSOY 1995

Lappalainen, Niilo: Viipuri toisessa maailmansodassa, WSOY, Juva 1991

Lindgren, Göran (toim.): Viipurin taistelu 1944, Kooste Suomen Sotilassosiologisen
Seuran seminaarin 19.4.2007 esitelmistä, Maanpuolustuskorkeakoulun johtamisen
laitos, 2008

- Manninen Ohto, Rainila Kyösti: Viipuri menetetty, Otava 2014
- Meinander, Henrik: Suomi 1944, Kustannusosakeyhtiö Siltala 2009
- Moisala, U.E., Alanen, Pertti: Kun hyökkääjän tie suljettiin, Otava 1988
- Moštjanski, Ilja: Kannaksen suurhyökkäys 1944 venäläisin silmin, Helsinki-kirjat Oy, 2010
- Niemi, Arvo (toim.): Kirman veteraanit, sotakokemuksia 1941 – 1944, Moniste, Espoo 2003
- Oesch, K.L.: Suomen kohtalon ratkaisu Kannaksella v.1944, Otava 1957
- Rainio, Sirkku: Isäni sotapolku Kirman porukoissa, Omakustanne 2009
- Rintala, Paavo: Kesäkuu 44, Otava, Kolmen tähden sarja, 1974
- Rintala, Paavo: Sotilaiden äänet, Weilin+Göös, Helsinki 1966
- Sassi, Kalevi: Lehmänkalliolta Härkävuorelle, Viivyttäen Viipurista, Taistelut Viipurin itäisissä kaupunginosissa 19. – 25.6.1944, Kirjapaino Verbi, Espoo 1994 (?)
- Shikalov Yury, Hämynen Tapio: Viipurin kadotetut vuodet 1940-1990, Tammi 2013
- Tarkki, Uuno: Kaksi sotaa etulinjassa, Kirjayhtymä 1993
- Tarkki, Uuno: Miksi menetimme Viipurin? Mitä todella tapahtui Viipurissa 20.6.1944? Kirjayhtymä 1990
- Tarkki, Uuno: Taistelu Viipurista 20.6.1944, Viipurin menetys ja oikeudenkäynnit, Gummerus 1996
- Tiihonen, Tapio: Karjalan Kannaksen suurtaistelut kesällä 1944, Fenix-Kustannus Oy 2000
- Tiihonen, Tapio: Yllätys Kannaksella 1944, Fenix-Kustannus Oy 2002
- Westerlund, Göran: Tienhaara, Finlands lås, Söderström & C:O Förlags AB, 1995

KIRJOITTAJAT

Sampo Ahto

Eversti, sotatieteen tohtori h.c., s. 1938. Hän on ollut sotahistorian tutkija ja opettaja Taistelukoulussa, Sotakorkeakoulussa, Kadettikoulussa ja Maanpuolustuskorkeakoulussa. Ahto on perehtynyt Euroopan ja erityisesti Suomen sotahistoriaan, josta hän on kirjoittanut kymmeniä teoksia. Hän on sotilasalan aikakauslehtien tunnettu kirja-arvostelija ja kolumnisti ja lukuisten sotahistoriallisten matkojen opas.

Olli Harinen

Tutkija, majuri res, sotatieteen tohtori, s. 1948. Hän on Suomen Sotilassosiologisen Seuran perustajajäsen ja pitkäaikainen sihteeri. Hän on työskennellyt puolustusvoimien kyselytutkimusten ja muiden sotilassosiologisten tutkimusten parissa.

Göran Lindgren

KTM, ylil res Göran Lindgren, on sotahistorian harrastajatutkija. Hän on eläkkeellä oleva yrittäjä, johtamisen tutkija ja kehittäjä, erikoistunut sotilasjohtamisen kehittämiseen ja kouluttamiseen erityisesti sotahistorian kokemusten valossa. Hän on toimittanut ja kirjoittanut sekä yksin että yhdessä muiden kanssa lukuisia artikkeleita ja julkaisuja alalta. Viimeksi hän osallistui "Ässärykmentin talvisota" -kirjan kirjoittamiseen (WSOY 2010). Hän on toiminut sotahistoriallisten retkien oppaana lähialueillamme yli 10 vuoden ajan.

SEMINAARIN PUHEENJOHTAJAT

Pentti Airio

Prikaatikenraali, sotatieteen tohtori, Suomen Sotahistoriallisen Seuran puheenjohtaja.

Pertti Salminen

Kenraalimajuri, valtiotieteen tohtori, Suomen Sotilassosiologisen Seuran puheenjohtaja.

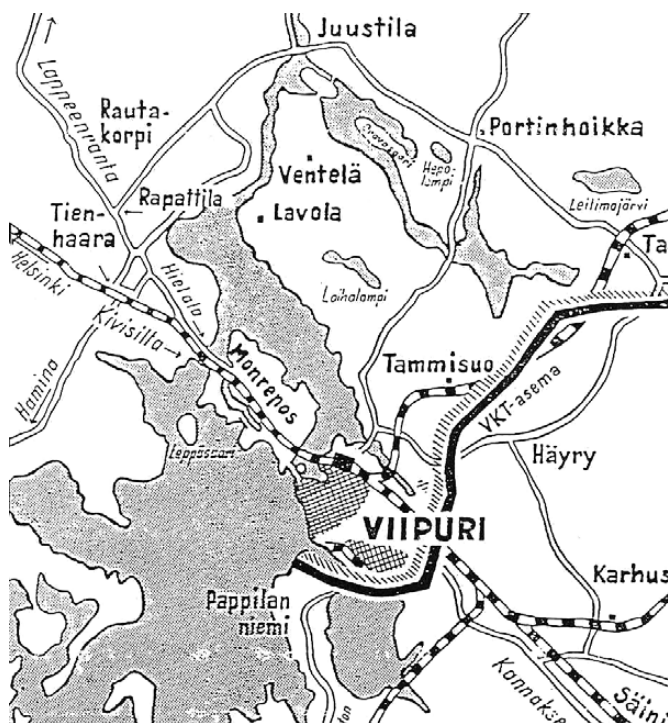
Suomen Sotilassosiologinen Seura r.y.
Finlands Militärsociologiska Sällskap r.f.
Military Sociological Society of Finland (MISSOF)

Viipuri 20.6.1944

Suomen Sotilassosiologisen Seuran
tutkiva seminaari Knut Pippingin hengessä 19.11.2014

Risto Sinkko ja Göran Lindgren (toim.)

www.sotilassosiologia.fi

ISBN 978-952-68363-2-4

9 789526 836324 >

Julkaisuja 2 · 2015

ISBN 978-952-68363-2-4 (nid.)

ISBN 978-952-68363-3-1 (PDF)

ISSN 2342-9968 (painettu)

ISSN 2342-9976 (verkkójulkaisu)